Наука і суспільство

ISSN 0130-7037

7'91

«ВЕЛЕСИЧ» — це упровадження науково-технічних розробок, гарантія успішного ділового партнерства.

Докладніше про нього — на стор. 54

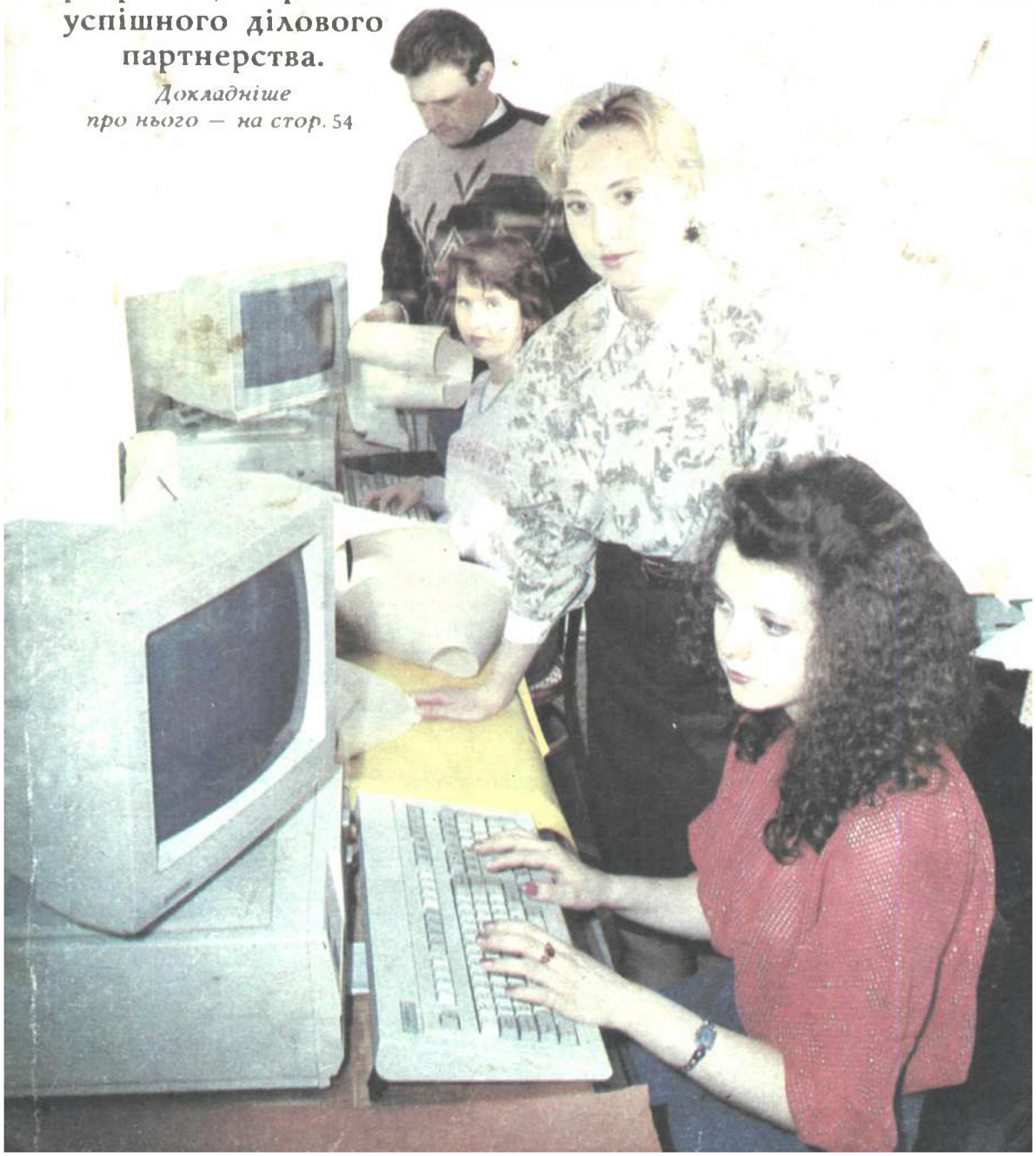

Хоч як би називали наше століття сьогодні — атомним, космічним чи століттям пластмас, воно все ще залишається віком заліза. Подивіться навкруги: у залізну кольчугу вдягнуте все. А щоб вона була надійнішою, спеціалісти Харківського комплексного інженерного центру АН УРСР, очолюваного Юрієм Миколайовичем ДОНЧЕНКОМ, пропонують вам кілька рецептів для її виготовлення. Друкуємо перший з них.

АДРЕСА ЦЕНТРУ:
310002, Харків-2, вул. Фрунзе, 8,
Харківський комплексний інженерний центр АН УРСР
Телефони: 47-55-05, 47-71-00.

БУТЕРБРОД З МЕТАЛУ

Харківські фізики побили всі рекорди металургів, коли запропонували нові, ні на що не схожі метали, ба навіть прокатні стани, на яких вони сьогодні виготовляють шаруваті пироги з металевим начинням! Накочуючи один на другий розігріті у вакуумі метали, створюють композити — справжні сендвічі з різноманітних прошарків. Товщина їх не перевищує 40 міліметрів, але вкласти у такий пиріг можна багато шарів м'якої міді, звичайного заліза, вередливого цирконію або коштовної платини. Дивовижний прокатний стан випускає з-під своїх валків шаруватий пиріг довжиною до півметра й вагою 14 кілограмів.

З отакого, доволі чудернацького набору металів, зчеплених у неподільне ціле, можна виготовляти найрізноманітніші вироби. Наприклад, денце поршня, яке працює у пекельних умовах і за високого тиску. Його можна скласти з таких матеріалів, що прогорить воно нескоро, а тому й самий поршень слугуватиме довше. Надзвичайно якісними виходять з композитів лопатки турбін, сопла реактивних двигунів, деталі літаків.

Щомісячний
науково-популярний
і літературно-художній
ілюстрований журнал

ЛИПЕНЬ 1991

Наука і суспільство

Заснований у серпні 1923 року

Засновник: правління
товариства «Знання» України

Видавець:
видавництво «Радянська Україна»

© журнал «Наука і суспільство», 1991

У номері:

2 ЧЕБАНЕНКО І. ПРО «НАФТОВУ СМЕРТЬ» ГОВОРИТИ РАНО. Продовження розмови про багатства надр України.

4 ДОЛЕНКО Г. ЯК ВОНА ВИНИКЛА? Один з варіантів теорії неорганічного походження нафти.

6 АВГУСТІМОВ В. ЧИ ВИЖИВЕ «ПЕРКОМ»?

10 ДЗЮБА І. УКРАЇНА І РОСІЯ

18 **У лабораторіях учених**
САФРОНОВ В. ОПЕРУЄ ЕЛЕКТРИКА

19, 42 **Банк ідей**

20 ГОЛОВАНЕНКО В. ...А ПОЧИНАЛОСЯ З ЖІНОЧОЇ ПІДВ'ЯЗКИ

23, 24, 57, 74 **Мозаїка планети**

26 ЗІНЬКОВСЬКИЙ В. СЛОВО ПРО БАТЬКА

29 УВАГА! УВАГА! ОГОЛОШУЄМО ЛОТЕРЕЮ «ПЕРЕДПЛАТА-92»

31 БІБЛІЯ. НОВИЙ ЗАВІТ. Продовження публікації

37 **Українська держава. Якою їй бути!**

38 СОКУР А. ЯК КАЗАЛИ КОЗАКИ...

40 **Чудеса! Давайте розберемося...**
ЕЛЕКТРИЧНІ ЛЮДИ

80 РАКІН О. ДВОБІЙ З «ПІДЗЕМНИМИ ДИЯВОЛАМИ»

44 ФУРСІН В. БЕРЕСТА ДЛЯ МАЛЮВАННЯ

46 **Вікно у дивосвіт**
КАБИКА О. ІДУТЬ ЛОСОСІ...

75 БАБЕНКО В. НЕВГАМОВНА БАБКА

49 **Біля домашнього вогнища**

55 АНДРУЩЕНКО В. ЗАПОРОЖЦІ І ЖІНОЦТВО. «Антифеміністичні» моральні норми Січі.

58 **Україна і українці**
ДАНИЛЮК А. «БУДОВИ ТУТ ЗВОДИЛИ ДОВЖЕЛЕЗНІ...»

60 СТОУН Е. «ТУТ ЗНАХОДЯТЬСЯ ВЕЛИКІ ОБ'ЄКТИ, СЕР!» Ще раз про існування НЛО.

64 ІНЬ І ЯНЬ, ЯКІ ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ВСЬОГО. Про основні поняття макробіотики.

68 **Доброго вам здоров'я**

74 **Резонанс**

78 **Календар народних свят**
БОРИСЕНКО В. СЕРПЕНЬ

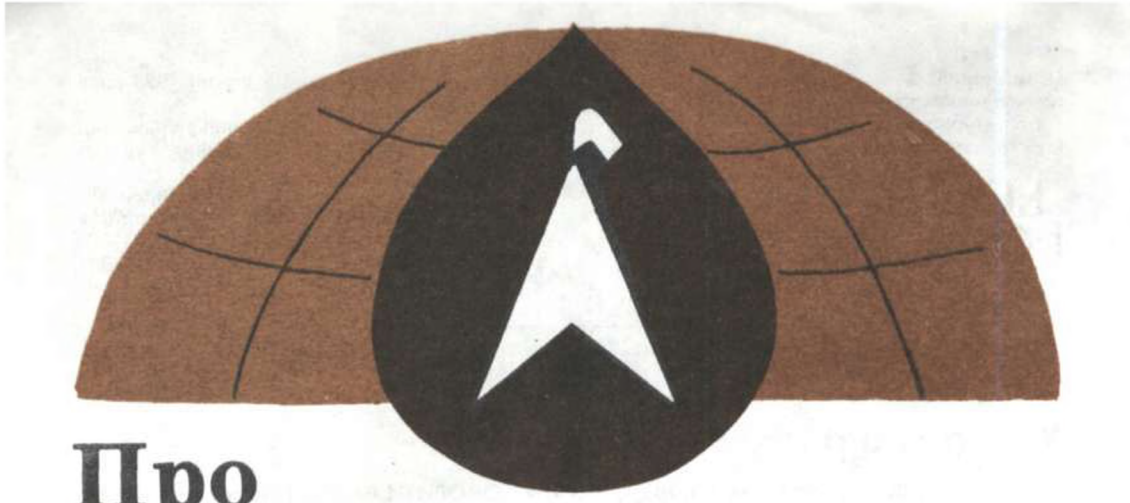

Про «нафтову смерть» говорити рано

У минулому номері редакція почала розмову про багатства надр України. У зв'язку з проголошеним суверенітетом точаться дискусії з приводу того, чи є в республіці достатній запас корисних копалин, чи вони вже вичерпалися. У № 6 мова йшла про промислові поклади золота. Сьогодні йтиметься про нафту. Редакція звернулася до одного з провідних геологів-теоретиків академіка АН УРСР Івана Ілліча ЧЕБАНЕНКА.

— Іване Іллічу, нині ми на Україні особливо гостро відчуваємо нестачу нафти — не вистачає бензину. Чи правда, що скоро її запаси взагалі вичерпаються і цивілізацію чекає енергетична, зокрема, нафтова смерть!

— Запитання дуже серйозне. Сучасне людство вже підійшло до певної межі свого буття. Якщо не з'являться принципово нові наукові ідеї та технології в енергетиці, вона не тільки не розвиватиметься далі, а, можливо, й узагалі загине. Головна біда в тому, що попит на енерготворчу сировину, в тому числі й нафту, набагато перевищує можливості її пошуків і видобутку.

Господарські, державні і політичні діячі в усьому світі гадають, що корисних копалин, у тому числі нафти і газу, на Землі сила-силенна і що їх можна транжирити як завгодно і скільки завгодно. Але це далеко не так. Наша планета, з одного боку, ніби й велика, якщо на неї подивитись з вікна сучасного будинку, з другого — дуже маленька, якщо на неї поглянути очима всієї багатомільярдної маси людей, котрі її населяють, і хочуть їсти, пити, одягатися й жити в теплі.

Найновіші підрахунки спеціалістів-геологів та економістів показують: якщо видобуток нафти і газу залишатимуться на сучасному рівні, то й тоді їх запасів вистачить не більш як на 50—60 років.

— Отже, наша цивілізація стоїть на порозі загибелі!

— Не поспішайте з висновками. Природа не така вже бідна мати, щоб приректи своїх дітей на голодну і холодну смерть. А люди не такі вже безпорадні, аби не знайти порятунку. Згадані розрахунки зроблені на основі лише одної геологічної гіпотези, згідно з якою всі нафтові й газові родовища — винятково органічного походження, тобто є наслідком фізико-хімічного перетворення решток загиблих тварин і рослин, колись засипаних пісками, глинами, вапняками та іншими так званими осадовими

породами. Якщо покладатися на неї, нафтових вуглеводнів на Землі справді дуже мало і більша частина їх вичерпана.

Але в науці є ще одна гіпотеза. Вона стверджує: накопичення нафти та природного газу (якщо не всіх, то якоїсь певної кількості родовищ) утворилися за рахунок первинних вуглеводнів (метан та ін.), що піднімались ізсередини Землі і, конденсуючись та полімеризуючись, перетворилися на звичайну нафтову речовину. В науці ця так звана неорганічна гіпотеза також відома давно. Нею цікавились такі провідні російські вчені-хіміки, як Д. І. Менделєєв та М. Д. Зелінський, які синтезували штучну нафтову речовину в лабораторних умовах і дійшли висновку про можливість неорганічної нафти.

— Чому ж тоді вона не здобула широкого визнання?

— Кожна наукова ідея починає підтверджуватися лише тоді, коли настає її час. Перші родовища нафти і газу знайшли в осадових породах (пісок, глина), які мають вторинне походження, бо утворюються за рахунок руйнування первинних кристалічних порід (граніти, базальти та ін.). Тих часів сягає й уявлення про осадове, тобто вторинне, формування нафти. Прибічники органічної гіпотези не тільки відкинули вірогідність первинної, тобто глибинної, неорганічної нафти, але й зробили все можливе на шкоду неорганічної гіпотези. Проте всі ці протидії можна було чинити лише доти, поки свердловини залишалися в межах осадових порід. Тільки-но вони увійшли в кристалічні, почалися несподіванки. Перша — відкриття нафти і газу в зоні контакту осадових порід з кристалічними. Друга — нафтові вуглеводні у кристалічних породах, що важко пояснити з позицій органіків. Так що говорити про «нафтову смерть» поки передчасно.
Останнім часом бурхливо розвиваються наукові уявлення про дегазацію Землі і виділення з її надр разом з іншими леткими елементами (ртуть, сірка, фтор, гелій, вуглекислий газ) найпростіших вуглеводнів — метану, етану та інших. Це підтверджують і аналізи викидів сучасних діючих вулканів.

— Як же стоять справи з глибинною, або первісною нафтою, у нас на Україні?

— Тут нам є чим похвалитися. На Україні ця проблема знайшла своїх найбільш послідовних прихильників. Серед них на першому місці — нині покійний академік АН УРСР В. Б. Порфир'єв. За ним ідуть С. І. Субботін, Г. Н. Доленко, І. В. Грінберг, В. О. Краюшкін, В. П. Клочко, В. І. Созанський, О. І. Слензак, Г. Д. Забелло, В. А. Шумлянський та ваш покірний слуга. Починаючи з другої половини 60-х років, ці геологи, геофізики та геохіміки зробили вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних засад пошуку принципово нових типів нафтових та газових родовищ. Треба сказати — діяльність у цьому напрямі була пов'язана з неабиякими труднощами. На нас часом дивились як на диваків, мало не єретиків. Практичні результати пошуку неорганічної нафти з'явилися лише 1985 року, коли в районі Охтирки (Сумської області) працівники ВО «Укрнафта» під керівництвом М. І. Пономаренка і Є. М. Довжка у свердловині Хухрянська-1 відкрили перше промислове родовище в породах кристалічного фундаменту. Науково обгрунтували це відкриття співробітники Інституту геологічних наук АН УРСР (В. Б. Порфир'єв, В. П. Клочко, В. О. Краюшкін, І. І. Чебаненко, А. Ф. Шевченко та ін.).

Через два роки працівники ВГО «Полтавнафтагазгеологія» (В. І. М'ясников, П. Т. Павленко) виявили ще одне родовище нафти і газу в кристалічних породах. Це сталося в районі міста Богодухова Харківської області.

Принципово нові результати викликали такий інтерес, що невдовзі була складена комплексна програма вивчення перспектив нафтогазоносності кристалічного фундаменту Дніпровсько-Донецької западини, що розміщується по лінії Чернігів — Полтава — Харків.

— Що дадуть ці дослідження економіці та енергетиці республіки?

— Важливість першого результату полягає насамперед у тому, що науково обгрунтовані і практично підтверджені принципово нові родовища нафти і газу.

Другий вагомий доробок — це розширення можливостей пошуку багатих джерел паливно-енергетичної сировини. Справа у тому, що традиційні об'єкти пошуків нафти і газу на Україні майже вичерпані.

Третій наслідок діяльності цього нового наукового напряму в нафтовій геології знаменується тим, що, можливо, на його грунті знайдуть альтернативу ядерній енергетиці. Якщо остаточно підтвердяться передбачення про глибинне походження, коли й не всієї, то бодай певної частини нафти, це означатиме відкриття необмеженого джерела вуглеводнів. Відпаде потреба у будівництві атомних електростанцій, як це планують наші господарники.

— Скажіть, Іване Іллічу, чи можливі, крім органічних та неорганічних, ще якісь джерела нафтових вуглеводнів?

— Так. Одне з них — штучний синтез нафтових вуглеводнів. Німецькі хіміки-органіки ще в 40-і роки провели відповідні дослідження і одержали позитивні результати. Відома хімічна реакція під назвою Фішера-Тропша. Її суть — одержання метану за рахунок з'єднання води й вуглекислого газу. Але широкого промислового застосування це не знайшло, бо все відбувається при температурі 1400—1500°С. Нещодавно і в нас з'явилося повідомлення, що вчені Н. В. Черський та В. П. Царьов розробили нову технологію штучного одержання елементарних нафтових вуглеводнів (метан, етан) з неорганічних компонентів (вапняки і вода) при температурі 100—120°С. Щоб «запустити» процес, вони скористалися спеціальними хімічними каталізаторами. Тепер затримка за розробкою промислового устаткування.

Таким чином, наявність неорганічної нафти та можливість її штучного одержання свідчать про величезні резерви, тому розмови про «нафтову смерть» є передчасними.

— Які труднощі доводиться долати вам і вашим колегам, аби домогтися успіхів!

— Найголовніша — консервативність мислення переважної більшості науковців і виробничників, які звели багатогранну природу до якогось одного процесу чи гіпотези. Це збіднює пошуки і практичні рекомендації.

Про ще одну трудність я вже згадував: то протидія, притому шалена, з боку прихильників органічної гіпотези.

На закінчення бесіди хотів би сказати таке. Починаючи з другої половини 60-х років, дослідження нового напряму в нафтовій геології постійно підтримує академік Б. Є. Патон. Без його уваги не було б ні наукових розробок, ні практичних результатів. Досить сказати, що на весь Союз тільки в українських академічних інститутах є офіційні структурні підрозділи, які вивчають цю важливу проблему.

Тим, хто хоче детальніше ознайомитися з одним із варіантів теорії неорганічного походження нафти, пропонуємо матеріал академіка АН УРСР Григорія ДОЛЕНКА.

Як вона виникла?

Сьогодні проблема походження нафти певною мірою прояснюється. Ідеї її органічного походження оформились у так звану осадово-міграційну теорію. Згідно з нею нафта і газ — результат перетворення розпорошеної у породах органічної речовини, зануреної на глибини від двох до чотирьох кілометрів. Причому — під впливом температури та мінеральних каталізаторів.

Основні положення цієї тесрії здебільшого не підтверджуються експериментальними дослідженнями і геологорозвідувальною практикою. Як альтернативу їй в Інституті геології і геохімії горючих копалин АН УРСР розробили теорію мінерального синтезу нафти і природного газу. Вона грунтується на нових наукових даних еволюційного розвитку Землі й утворення родовищ корисних копалин. Раніш вважали, що наша планета має земну кору, мантію та ядро. Тепер у ній виділяють літосферу (земна кора і верхня частина мантії), астеносферу, нижню мантію, зовнішнє та внутрішнє ядра.

На межі зовнішнього ядра і нижньої мантії, відповідно до сучасних уявлень, зароджуються конвективні* потоки речовини. Завдяки цьому з нижньої мантії (мезосфери) виносяться і концентруються в астеносфері теплова енергія, а разом з нею й леткі компоненти та рудні

На території Запорозьких Вольностей значно збільшується і перетворюється на потужний генератор тектонічних рухів літосфери і, зокрема, земної кори. Вважається, що вона є постачальником речовини земної кори, гідросфери та атмосфери Землі.

Леткі компоненти — водень, вода, метан, сірководень, аміак та інші, що виносились в астеносферу конвективними потоками, сполучалися між собою і разом з рудними елементами формували так звані астеносферні флюїди, що є вихідними для утворення в земній корі родовищ корисних копалин.

---

* Конвекція — перенесення теплоти, зарядів і маси рухомим середовищем.

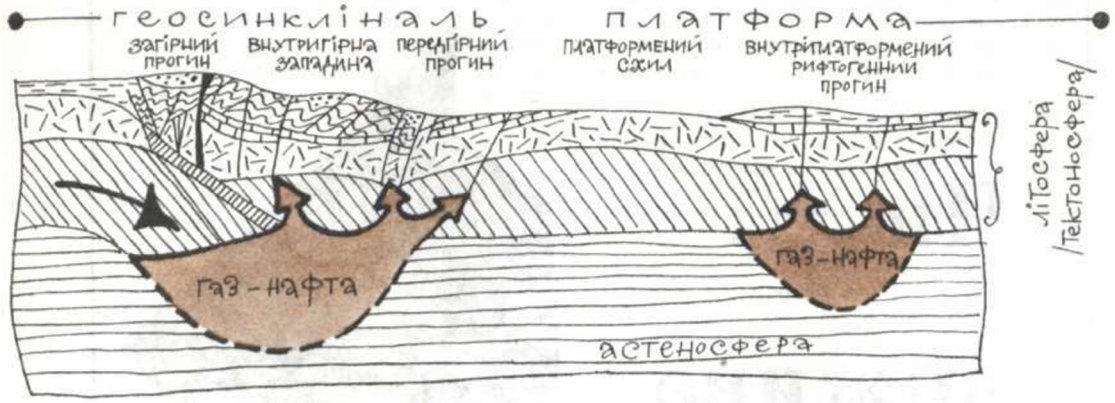

Схема формування родовищ нафти і газу

1 — континентальна кора;

2 — океанічна кора; верхня мантія;

3 — надастеносферна мантія;

4 — астеносфера; осадові відклади;

5 — платформові;

6 — геосинклінальні;

7 — осередки синтезу нафтових вуглеводнів;

8 — глибинні розриви;

9 — напрямок руху океанічної плити під континентальну.

Утворення газу в астеносфері відбувалося при взаємодії вуглекислоти і, можливо, вуглецю з воднем. Нафта скоріш за все утворювалася при хімічній взаємодії двоокису вуглецю з водою за наявності відновника — закисного заліза. Наступні хімічні перетворення спричиняли формування багатокомпонентного складу природної нафти. Термодинамічні розрахунки свідчать, що укомплектування вуглеводневої системи нафти відбувається за надкритичних температур 1100—1800°С і тиску від 40 до 90 кбар. Такі умови існують не інакше, як на глибинах від 100 до 200 км.

Тектонічні напруження в потужній літосфері призводили до глибинних розломів, які сягали поверхні земної кори. Ними нафта і газ мігрували під тиском до земної поверхні, де за сприятливих умов і формувались у промислові поклади.

Усі ці процеси: мінеральний синтез нафти і газу, міграція їх глибинними розломами, формування родовищ взаємопов'язані і взаємообумовлені. За цією теорією об'єктивніше пояснюється приуроченість нафтогазоносних провінцій головним чином до передгірських прогинів і внутрішньогірських западин.

Із мігруючих вуглеводневих флюїдів виділяється рухомий газ, потім газоконденсат, а наприкінці у менш ущільнені породи-колектори проникає і призбирується нафта. Міграцією нафти й газу глибинними розривами пояснюється утворення великих родовищ, які нерідко вміщують близько половини всіх покладів тої або іншої провінції.

На відміну від концепцій мінерального синтезу нафти Д. І. Менделєєва (утворення її внаслідок взаємодії води з карбідами металів), М. О. Кудрявцева (про виникнення цих копалин при формуванні магматичних розчинів завдяки взаємодії вуглеводневих радикалів), В. Б. Порфир'єва (космічне походження нафти, розсіяної в мантії Землі) та інших, наша теорія розроблена з урахуванням сучасних досягнень суміжних наук.

Подальша розробка проблеми походження нафти і газу, їх міграції та закономірностей утворення і розміщення родовищ на основі законів нелінійної фізики та експериментального моделювання дасть можливість на питання — «як утворилась нафта?» — відповісти однозначно. І, на нашу думку, не інакше, як у плані її мінерального синтезу.

Чи виживе «Перком»?

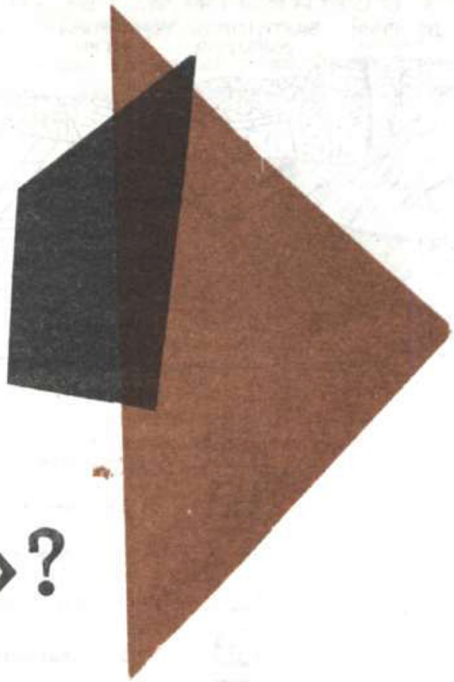

Майже два роки існує акціонерне товариство з виробництва обчислювальної техніки і мікроелектроніки, зокрема персональних комп'ютерів,— «Перком». Редакція весь час стежить за долею однієї з перших у країні організацій нового типу, яка так важко торує собі шлях. Інтереси акціонерних товариств не захищені. Як же у таких умовах вдається вижити? Про це журналіст Нінель СУКМАНСЬКА веде сьогодні розмову з президентом правління акціонерного товариства «Перком» Віталієм Леонідовичем АВГУСТІМОВИМ.

— Віталію Леонідовичу, коли ви організовували «Перком», чи такою уявляли собі його долю!

— Ні. Я все уявляв по-іншому. Починали ми в серпні 1989 року і нам здавалося, що можемо багато чого зробити. Сподівалися, що будуть прийняті закони, юридичні підстави для існування акціонерних товариств. На жаль, і досі, крім положення Ради Міністрів СРСР про такі товариства, немає нічого. Натомість є страх, побоювання підприємств вкладати гроші в акціонерні товариства, бо ніхто не знає, куди поверне держава. Щоправда, наш прем'єр В. С. Павлов висловився за розвиток таких товариств, за приватизацію підприємств на їх основі. Це перший промінь світла за останні два з половиною роки. Програма, яку він запропонував, підкріплюється проектами близько тридцяти законів, покликаних стабілізувати економіку. Але, на жаль, закони в нас не працюють. У мене склалося враження, що нині люди живуть самі по собі, а парламенти — самі по собі.

1990-ий — перший повний рік нашої діяльності. В основному — фінансової. Ми заплатили податок державі, перерахували дивіденти на всі акції у розмірі десяти процентів, що для минулого року було багато. Ми навіть такого не обіцяли. 10 тисяч карбованців пожертвували у зв'язку з проведенням телемарафону «Дзвони Чорнобиля». Але усе це не те, про що мріялося.

— Про що ж ви мріяли!

— Хоч би про те, щоб акціонерне товариство «Перком» перетворилося на республіканський центр з організації

виробництва обчислювальної техніки, персональних комп'ютерів, шкільних ЕОМ, комп'ютерних класів. Причому, наша програма передбачала неабияку економію коштів. Але загинули всі програми — і наша, і центральні. Чому?

Торік завезли близько 500 тисяч персональних комп'ютерів виробництва зарубіжних фірм. Це коштувало, за найскромнішими підрахунками, 25 мільярдів карбованців, сплачених з бюджету підприємств і державних установ. А торгували комп'ютерами спільні підприємства, кооперативи, різні шахраї. Держава цим не займалась.

Долари добували шляхом одержання ліцензій на продаж за кордон сировини. Тобто СРСР за комп'ютери розплачувалася сировиною. Результати такої комерції відомі: за перший квартал цього року національний доход впав на десять, а продуктивність праці — на дев'ять процентів. Крім електроенергетики, не витояла жодна галузь.

Створюючи дедалі менше і менше валового національного продукту, народ увесь час убожіє. А багатіють окремі ділки. У нас уже з'явилися мільйонери, вони створили своє товариство. І все нашим з вами коштом.

— А сама проблема з місця не зрушила!..

— Продукції ніякої, а сировину вивезли за кордон.

Отже, нині внутрішній ринок наповнений персональними комп'ютерами імпортного виробництва. В результаті знищена вітчизняна промисловість з випуску ПК. Ця галузь сьогодні не може конкурувати за якістю, сервісом, терміном поставки, програмним продуктом із закордонними фірмами. Фактично велика держава залишилася без провідної галузі промисловості.

Я це відчуваю не лише як президент акціонерного товариства, а й як генеральний директор НВО «Мікропроцесор» — фірми, що створює елементну базу для ПК. Всі персональні комп'ютери в країні, подібні до американських IBM, випускаються на основі нашої елементної бази. Сьогодні немає ажіотажу навколо нашої продукції. Всі підприємства, навіть ті, яким було доручено випускати ПК, подаються в інші галузі виробництва, бо не витримують конкуренції. Розробка нової техніки триває, але вона — повторення того, що є за кордоном.

Коли б з тих кинутих на вітер 25 мільярдів хоча б п'ять вклали у власне виробництво комп'ютерів, ми уже сьогодні конкурували б на світовому ринку.

— У такому разі, чи потрібні нам власні комп'ютери! Може, справді, краще їх купувати за кордоном!

— А за які кошти? У нашої держави нічого немає, крім сировини. Щоб піти таким шляхом, треба бути маленькою країною з величезними запасами сировини, а ми — гігант. Це Кувейт може собі дозволити не випускати комп'ютери. У нього вистачає нафти, аби влаштувати у себе комунізм. Але, маючи величезні прибутки від її продажу, ця країна призбирує гроші на чорний день, вкладає їх у виробництво персональних комп ютерів, автомобілів, високих технологій в інших країнах.

Ми ж проїдаємо все, що виробляємо. Вже другий рік у нас різко падає видобуток нафти. Але справа не в тому, маємо ми змогу купувати комп'ютери чи ні. Робити таке — не є достойним для великої держави. Ми першими запустили штучний супутник Землі, послали людину в космос. Це можна було зробити лише на потужній науково-технічній базі. Де вона нині?

Після іракської кризи нас уже ніхто не вважає великою державою, бо ми не маємо потужньої електроніки. З боку США в іракському конфлікті брало участь 500 тисяч персональних комп'ютерів. Тобто разом з кожним американським солдатом воював ПК, вмонтований у танки, літаки, кораблі, навіть у бомби. А на озброєнні іракської армії була наша техніка, яка довела свою повну неспроможність саме через слабку електронну базу. Це для нас сигнал. Ми маємо замислитись: а що коли б...

— ...то був не Ірак!

— Гадаю, що й нас спіткала б та сама доля, що й Ірак. Ми маємо сьогодні усвідомити, чи насправді наша країна — велика держава? Якщо надія на це ще є, негайно припиняймо продаж сировини за кордон!

— Як на мене, то навіть якщо наша країна не велика, а просто держава, вона не повинна продавати сировину.

— Всі високорозвинуті країни купують сировину, а продають продукти харчування і комп'ютери. Ми ж усе робимо навпаки. І зрушень поки що не намічається.

— Чи є надія за нинішнього стану речей все-таки робити комп'ютери, які конкурували б із зарубіжними!

— На радянській елементній базі здійснити таке неможливо. Основою виробництва комп'ютерів є електронна промисловість, а ми в цій галузі від-

стаємо на десять років. Отже, спершу треба вкласти великі кошти. Елементна база — основа основ виробництва і комп'ютерів, і медичної, і побутової техніки, і телевізорів, і магнітофонів тощо.

— Ви бачите у цій галузі якісь можливі перспективи!

— Сьогодні я бачу повний крах. Нині розвивати електронну промисловість не здатна окрема республіка, фірма чи спільне підприємство — потрібні величезні капітальні вкладення. Це розуміють усі, крім союзного уряду.

Сьогодні у Верховній Раді УРСР йде мова про націоналізацію союзної промисловості. Уряд республіки вже взяв під свою руку вугільну промисловість, куди лиш цього року треба вкласти дотації 12 мільярдів карбованців. Тепер хочемо те ж саме вчинити з металургійною промисловістю, розвиток якої теж потребує грошей. Це добре, але дуже накладно. А якби Уряд прийняв таке рішення щодо електронної промисловості і не забирав у неї прибуток,— от що дало б колосальний ефект для республіки. Але про це ніхто не думає, бо економікою ніхто не керує.

Бюджет країни спорожнів. Але у такому ж стані опинився і бюджет республіки, хоч вона нічого й не перераховує центрові. Куди ж поділися гроші? Їх породжували народні депутати. Я не хочу звинувачувати у некомпетентності весь наш депутатський корпус. Але за два роки він нічого не створив, зате все розподілив, у тім числі й неіснуюче.

— І кому ж дісталися гроші!

— Людям, які найбільше кричать і нічого не виробляють. Я не проти того, щоб підвищувати пенсії, асигнувати заходи з ліквідації наслідків Чорнобиля, виплачувати компенсацію жертвам сталінських репресій. Але випереджати цей процес має виробництво товарів. Закони повинні давати змогу виробникові створювати більше, тоді й буде що ділити. Такою є думка всіх економістів. Тим часом заробітна плата робітника залишилася на рівні 1986 року. Його не торкнулося жодне рішення парламенту.

Виробник товарів має жити краще, ніж будь-який пенсіонер, бо на ньому тримається вся країна. Нині такої політики не додержують ні в Союзі, ні в республіці. Тому й зростає напруженість у трудових колективах, у тому числі, й нашому.

— Якби вам сьогодні випало організовувати акціонерне товариство, чи зважилися б на таке!

— Ми організували «Перком», щоб працювати, і робимо це, незважаючи ні на що. Набуваємо досвіду, сподіваємось, що він ще згодиться.

У нас малий штат. Президент, який працює на громадських засадах, технічний директор. У президента — три помічники із зарплатою, яку соромно оголошувати, і секретар. Наше товариство — напівдержавна організація. А державні структури сьогодні ще тримаються на людях, які у щось вірять.

— У що вірите ви!

— Я не стільки вірю, скільки усвідомлюю відповідальність перед колективом, який очолюю. Жоден керівник великого підприємства не має морального права залишити колектив напризволяще. Хоч кожен з них міг би створити якесь мале підприємство, одержувати шалені гроші, жити і тішитись.

Останнім часом держава робить усе, щоб збідніли ті, хто чесно працював на неї, у тому числі й пенсіонери. Жебраками не стали лише мафіозі, які вклали незароблені гроші у золото, нерухоме майно. Всі ж, хто працює в державному секторі,— бідняки.

У процесі суцільного зростання цін бракує невеличкої «деталі» — підвищення вартості праці — одного з необхідних елементів ринку. Праця, її ціна лишилася старою. Хіба за такого становища хтось працюватиме?..

— Але ж для республіканського уряду нові ціни — теж несподіванка. Він прагне їх переглянути, зменшити, де можна...

— Мені здається, що наш уряд, а надто голова Верховної Ради УРСР, останнім часом змінили свої погляди і нині обстоюють повний суверенітет України. Якщо ж ми справді його здобудемо, Україна одразу перетвориться на одну з найбідніших держав Європи. Бо Росія зробить те ж саме, і Б. М. Єльцин одразу підніме ціни на нафту та газ, за які ми нині сплачуємо чисто символічні суми. Уявіть собі, що тонна нафти коштуватиме 3000 крб. На що у такому разі перетвориться економіка України? Виживе сьогодні вона лише у складі Союзу. Повний суверенітет — далека перспектива. Такої думки на сторінках вашого журналу я не зустрічав. Нині скрізь панує захоплення суверенітетом. Треба зробити все для того, щоб Україна залишилася в Союзі рівноправною республікою.

— Ми зовсім забули про «Перком», вдавшись до політики. Втім, нині її не вдається обминути в кожній розмові. Але давайте все-таки повернемося до акціонерного товариства. Що ви збираєтеся робити далі! Що на вас чекає!

— Союзні галузі промисловості, до

яких належить і електронна, поступово руйнуються. Більша частина їх покинута напризволяще. В мене склалося враження, що уряд республіки зможе націоналізувати союзні галузі не раніше 1993 року. Але до того часу вони будуть зруйновані дощенту.

Мікроелектроніка поки що, на відміну від усієї країни, не втратила темпи росту. Приміром, за перший квартал ця галузь промисловості України дала приріст продукції на сім, а продуктивність праці зросла на дев'ять процентів. Але це зовсім не ті темпи, що були в нас застійного періоду. Тоді середній показник приросту електронної промисловості становив 20 процентів. Ми відчували, що дихаємо в потилицю західним фірмам. І от уже протягом трьох років ми не дихаємо, а відстаємо дедалі більше.

Ви знаєте, якими темпами зростає нині електронна промисловість США? Трапляється, на 30 процентів щороку, а по основних напрямах — на 50—60. І це природно, бо американський уряд розуміє: без високих технологій не може бути держави.

— Поясніть, будь-ласка нашим читачам, що таке високі технології.

— Це технології, що грунтуються на здобутках науки. Скажімо, частка інженерно-технічних працівників в електронній промисловості високорозвинутих країн становить 50—60 процентів. У нас — 22—23 проценти.

До речі, про науку — прикладну, виробничу, яку, приміром, представляє і наш науково-дослідний інститут мікроприладів. Нині в країні прийнято бюджет, який просто поховає науку. Минулого року у США на неї було затрачено 150 мільярдів доларів. У СРСР — карбованців і втричі менше. У цьому році й ця сума урізана на 30—40 процентів. Про який ринок може йти мова у такій ситуації? Хіба ми збираємося виробляти самі лише сковорідки? Хоч і для них потрібна сучасна технологія!

Сьогодні ВО ім. Корольова, радіозавод, усі інститути АН УРСР електронної промисловості стоять перед дилемою: розпускати колективи чи ще трохи зачекати? Немає замовлень. А їх і бути не може, позаяк держава прийняла рішення зменшити асигнування на розвиток науки.

Крім того, товариш Павлов поставив наукові підрозділи у нестерпні умови: заробити фонди оплати праці їм стало так само важко, як і промисловим підприємствам. Інфляція за перший квартал перевищила 25 процентів, а заробітна плата вчених не зросла. Найдостойніші люди шукають собі роботу в інших організаціях.

Наука занепадає. Багато колективів уже розвалилося. Дехто створює на базі наукових підрозділів малі підприємства. Але при цьому неминучий відплив умів: найздібніші вчені їдуть за кордон. Їдуть програмісти, електронщики, навіть з нашого інституту. Якщо цього не розуміють В. Павлов і М. Горбачов, то хто має зрозуміти?

Сьогодні треба прикладним інститутам,— а це половина науки країни,— надати можливість зберегти свої кадри. Для цього слід скасувати павловський закон — один процент обсягу продукції на один процент фонду споживання. Якщо цього не станеться,— нас чекає безперспективне майбутнє.

— Академічні інститути у такому ж становищі. На мою думку, гине вся наука країни.

— Про них я менше знаю, але розумію, що й там — катастрофа. За нестачі грошей міністри зберігають лише ті напрями науки, які їм більше до душі. Скажімо, один вважає, що найголовніше нині — відеотехніка, а решту галузей можна закрити, бо на всіх грошей все одно не вистачить.

Уряд України знає про катастрофічну ситуацію у науці. Нинішнього року, наприклад, збиралися навіть створити резерв для її підтримки. Резерв, правда, мізерний, але і його витратили на латання інших дірок. З бюджету України на науку виділили якихось 50 мільйонів. Це ніщо у порівнянні з витратами на неї, що становлять 50 мільярдів карбованців. Республіка на розвиток науки має витрачати щонайменше три-чотири мільярди карбованців. У США, скажімо, де панують ринкові відносини, з державного бюджету на науку асигнують 70 мільярдів доларів. І в нашій країні її врятує тільки уряд. Уряд, який зрозуміє, що станеться з державою, коли вона збайдужіє до інтелектуальних сил суспільства.

Україна і Росія

Іван ДЗЮБА

Винесені у заголовок статті поняття ще донедавна, мабуть, важко було сприймати як паритетні. Адже друге з них завжди посідало в свідомості належне місце, тоді як перше лише вряди-годи з'являлося на її периферії. Але в реальному історичному і культурному бутті східного слов'янства, Сходу Європи взагалі вони віддавна стояли поруч, і їх драматична парність очевиднішою ставала у зламні моменти історії.

Сьогодні ми переживаємо саме такий момент, і світова політика та масова думка починають розрізняти у величезній і аморфній євразійській спільності, означеній псевдонімом «СРСР» (і популярнішим: «Росія»), окремі, майже забуті народи і відроджувати їхні майже забуті імена. Серед них — ім'я українського народу, який раз у раз нагадує про себе не лише своїм упертим небажанням зійти з історичної сцени, а й вагомими внесками в усі сфери діяльності людства.

Але гіркий парадокс — у тому, що розмову про Україну завжди доводиться починати з відмежування цього поняття від поняття «Росія», адже в буденній свідомості, особливо за рубежем, перше або підпорядковане другому, або розчинене в ньому.

Як сталося, що п'ятдесятимільйонний народ, другий чисельністю серед слов'янських і один з найчисельніших у Європі, зі своєю цікавою і повчальною історією, самобутньою культурою, низкою блис-

кучих імен у науках і мистецтвах,— майже не знаний у світі під власним ім'ям? Щоб зрозуміти це, недостатньо знати специфіку великодержави, яка, маючи офіційну назву СРСР, фактично ототожнювалася з Росією і була спадкоємицею Російської імперії; треба ще й звернутися до історії відносин між Україною і Росією, навіть до їхньої «праісторії».

На території нинішньої України сліди життя людини виявлено від доби палеоліту. За неоліту у Середньому Подніпров'ї — серцевині української землі — розквітла культура, що дістала в археології назву Трипільської, пізніше — Зарубинецька (II ст. до Різдва Христового — II ст. по Р. Хр.) та Черняхівська (II—V ст. по Р. Хр.) культури. Це були хліборобські культури, вивчення яких дало можливість їх відкривачеві, відомому археологові чеського походження Вікентію Хвойку встановити елементи тяглості між ними і пізнішим, виразно слов'янським населенням Середнього Подніпров'я, яке він вважав автохтонним, себто тубільним.

Територія нинішньої України, надто її південні регіони — Причорномор'я, була свого роду коридором, яким мігрували племена і народи зі Сходу на Захід та з Південного і Північного Заходу на Схід. На початку I тисячоліття перед Р. Хр. тут осіли кіммерійці. Близько VII ст. їх витіснили скіфи, в культурі яких поєдналися дунайські, кавказькі, іранські та грецькі елементи. Водночас тривала інтенсивна колонізація греками Причорномор'я. У III ст. сюди прийшло іранське плем'я сарматів, а потім близькі до них роксолани, або алани. Це були кочовики, які, на припущення дослідників, підкорили автохтонне хліборобське населення. Є також версії, що тут перебували тракійські, кельтські та германські племена. У II—III ст. по Р. Хр. цю територію займали готи, але вже в IV ст. їх витіснили гунни. На зміну гуннам прийшли анти, в яких дослідники вбачають попередників слов'ян. Незаперечні докази виразно слов'янського життя на Середньому Подніпров'ї більшість дослідників відносить до V—VI ст. Російський археолог М. Ростовцев вважав прикметними рисами всіх державних утворень, які тут виникали і зникали, їхній військовий і комерційний характер, тяжіння до Чорного моря та рух на південь і на Схід. Але, крім минущих державних формувань і рухливих кочових племен, певно, було й стале автохтонне населення з чималим асимілятивним потенціалом. У всякому разі, в традиційній українській землеробській культурі та в гончарському ремеслі, в мистецтві кераміки дослідники знаходили елементи, успадковані ще від трипільської та черняхівської культур. Водночас на цьому терені схрещувалися різні політичні та культурні впливи, нашаровувалися різні етнокультурні явища і створювався грунт для їх синтезу в лоні східнослов'янського етносу.

У VIII—IX ст. вже набувають виразності племінні відмінності серед східних слов'ян. До південної їх групи належать поляни, деревляни, волиняни, сіверяни, уличі, тіверці, хорвати. До північно-західної — дреговичі, радимичі, кривичі. До північної та південно-східної — словени, полочани, вятичі. Диференціювання тривало кілька століть і завершилося хіба що в XIII ст., під впливом татаро-монгольської навали, яка поклала край існуванню великої східно-слов'янської держави — Київської Русі. По тому почалося стрімке вивищення Московської Русі з-поміж інших північно-східнослов'янських князівств.

На етнічну і культурну диференціацію східнослов'янських племен істотно впливала взаємодія з сусідніми народами. Для південної групи племен, від яких започинається український народ, це були східні кочовики, насамперед половці, могутня Хозарська держава, західні слов'яни, угри та ін.) а в період свого розквіту Київська Русь як держава підтримувала інтенсивні політичні та культурні зв'язки з Західною Європою). Північно-західна група племен сусідила з литовськими, прусськими, польськими племенами. Північно-східна — колонізувала й асимілювала угро-фінські племена. Тут формувалася великоруська народність. «Растворилась русь в мордве и чуди» — цей поетичний образ Сергія Єсеніна цілком відповідає історичній дійсності: більшість об'єктивних учених відзначає помітну роль угро-фінського (а почасти й тюркського) елементу у консолідації російського (великоруського) етносу.

Тут ми підходимо до центрального пункту у з'ясуванні питання про Україну і Росію, про спільне й відмінне в їхній спадщині та історичній долі. При цьому слід чітко розрізняти історію території, історію держави та історію народу. Історія (і спадщина) території нинішньої України не тотожна історії (і спадщині) українського народу. Не цілком тотожна їй і історія (та спадщина) Київської Русі, бо, хоч ядро цієї держави і становили племена, з яких постав український народ, вона проте охоплювала й племена, з яких постали білоруський та російський народи. Але тим менше є підстав відносити історію і спадщину Київської Русі до історії і спадщини Росії, ототожнювати їх, як це протягом століть робили і роблять офіціозна російська ідеологія та наука, а під

їхнім впливом і західна суспільна думка. Це майже те ж саме, що, скажімо, історії елліністичних держав Близького Сходу і Середньої Азії підпорядковувати історію Давньої Греції або ідентифікувати Дакію з Римом. Отож, коли О. Солженіцин у своєму славетному посланні «Как нам обустроить Россию» твердить, що саме «народ Киевской Руси и создал Московское государство», то це так само мало може служити аргументом на користь права «Московского государства» на Київську Русь, як факт варязького князювання в Києві — права скандінавських країн на Україну чи України на них, або факт англійської, французької, іспанської Америки — права колишніх заморських колоній на свої колишні метрополії.

У справу розрізнення України і Росії (надто в очах іноземців) велику плутанину внесли термінологічні перипетії, зміни назв і самоназв етносу та держави (явище загалом спостережуване в історії народів). Збірне поняття Русь спершу вживалося щодо полян, а потім поширилося на всю Київську державу. (Російський історик М. Державін пише: «Всі східнослов'янські племена в цілому були відомі з найдавніших часів під ім'ям руси, тобто руського народу. У вужчому розумінні цим ім'ям називалися південнослов'янські племена і, в першу чергу, плем'я полян. Поляни — Русь, серце Київської Русі»[1].) Термін «Україна» вперше зустрічається в літописах під 1187 роком. Спершу його вживано на позначення частини Київщини та Переяславщини. Поступово у народній поезії він починає звучати як назва землі всього південно-східнослов'янського етносу, як самоназва народу, що сформувався на ній з цієї групи племен. Але свідомість руськості не втрачалася,— народ ще довго називає себе русами, русинами, а його князі — князями Русі. Ця традиція набуває гострого політичного характеру по тому, як від 1353 року московські князі почали титулувати себе «князями всея Руси». Українські автори XVII ст. постійно наголошують, що козацька Україна — продовжувач Київської Русі. Це твердження знайдемо і в першому підручнику з української історії «Синопсису» Іннокентія Гізеля (1674), і в знаменитому творі української патріотичної думки «Історія Русов». Сам Богдан Хмельницький, який очолив національно-визвольну війну українського народу проти Польщі і відродив його державу, пойменовував себе то «князем руським», то гетьманом України.

У XIV ст. виник також термін Мала Русь. Його запровадили вчені греки за аналогією до своїх термінів: «Мала Греція (власне Греція, колишня Еллада), та Велика Греція (грецькі колонії в Сіцілії тощо). Малою Руссю називали землі, що являли собою осереддя колишньої Київської Русі. Пізніше первісне значення назви було втрачене, і вона набула зневажливого відтінку: Малу Русь почали сприймати як провінцію Великої Русі — Московії.

Термін «Росія» виник у XV ст. на означення нового об'єднання північно-східних руських племен навколо Москви. Завдяки етимологічній близькості й звуковій спорідненості слів Русь і Росія їх часто ототожнюють. Така плутанина вела до змішування зовсім різних історичних стадій розвитку східного слов'янства та цілковито відмінних культурних світів, а пізніше дуже ефективно прислужилася тому, щоб відібрати в русів-українців їхню історію та культурну спадщину. Для московських государів ототожнення Росії з Руссю мало першорядне значення для возвеличення їхньої держави, яка претендувала не лише на роль прямої спадкоємиці Київської Русі («шапка Мономаха»), а й на роль «Третього Риму» («а четвертому Риму не бывать»). Цей генеалогічно-політичний підхід до історії запанував не лише в ідеології Російської імперії, а й значною мірою в історичній науці. Проте чимало об'єктивних учених і в минулому, і за радянських часів (хоч у радянські часи бути об'єктивним ученим стало набагато важче, ніж раніше) дотримуються іншої думки. Так, визначний знавець етнічних процесів у Євразії, засновник нової теорії етногенезу Лев Гумільов, аж ніяк не байдужий до ідеї російського месіанізму та неослов'янофільської ідеї, вважає проте, що «образование современной России — явление новое, и оно не является продолжением Киевской Руси»; що сталося «смещение татарщины со славянством», і внаслідок об'єднавчої ролі православної церкви — виникнення «новой страны, русско-татарской с православным исповеданием»[1]. Формування російського етносу Л. Гумільов відносить до XIV ст., а вирішальним моментом у його консолідації називає Куликовську битву 1380 року, коли об'єднані війська руських князівств під проводом московського князя Дмитрія Донського завдали нищівного удару військам Золотої Орди.

На європейських картах XVI—XVIII століть територія нинішньої України означена то як «Сарматія», то як «Русь», то як «Країна козаків» (Cosacorium), а з XVII ст. — вже й як Україна. Натомість

[1] Н. Державин. Происхождение русского народа. — Москва, 1944.

[1] Лев Гумилев — Дмитрий Балашов. В какое время мы живем? — «Согласие»: Москва, 1990, № 1, сс. 12, 16, 17.

Російська держава називається «Московією», відповідно росіяни — московитами. Цим були невдоволені московські государі, і вони докладали чималих дипломатичних та інших зусиль, щоб утвердити назву, придатну для ідентифікації їхнього володіння з усім руським світом. І навіть уже у XVIII ст. з наказу Петра I князь Меншиков надіслав циркуляр російському послові у Голландії: «Во всех курантах печатают государство наше Московским, а не Российским, і того ради извольте у себя сие перестеречь, чтобы печатали российским, о чем и к прочим ко всем дворам писано»[1].

Протягом XVIII ст. — доби розквіту Російської імперії, остаточно утвердилася ідентифікація її зі спадщиною Київської Русі, а в XIX ст. неодмінним складником офіційної ідеології стала формула «єдиної неподільної Росії» (в більш ліберальній формі — догма «триєдиного» російського народу, який складається із «старших братів» — великоросів та їхніх племінних відгалужень — українців і білорусів).

Але початок суцільній гегемонії Росії у східнослов'янському світі (а потім і на сході Європи взагалі) був покладений добровільним (хоча і вимушеним історичними обставинами) приєднанням у 1654 році України до Росії. Цьому передувала тривала боротьба українського народу за своє визволення з-під панування польської шляхти, в яке він потрапив після татаро-монгольського погрому (1240 р.), занепаду Галицько-Волинської держави (XIV ст.) та перебування у складі Литовської, а фактично Литовсько-Руської держави. В цій державі князювала литовська династія, але 9/10 її населення становили білоруси та українці; їхні звичаї, мова, культура були домінуючими. Становище змінилося, коли посилився вплив Польщі на Литву, що зрештою призвело до Люблінської польсько-литовської унії (1569 р.). Відтак українські землі потрапили під владу польського короля і шляхти, українські селяни були остаточно закріпачені, почалися релігійні переслідування. Найбільш непокірні з-поміж української людності тікали в так званий «Дикий Степ» і Нижнє Подніпров'я — у запустілі після татарських і турецьких набігів землі,— де створювали своєрідні озброєні поселення та зміцнювали ті, що вже існували раніше задля оборони від татар. Так виникло українське козацтво — унікальне явище у світовій історії. Воно поєднувало риси військової демократії з рисами демократії соціальної, широке самоврядування в мирний час з суворою дисципліною в часи воєн, функції захисту від польських, татарських і турецьких нападів з господарською, ремісничою і торговельною діяльністю, ревний захист православної віри (недаремно Карл Маркс ужив щодо нього вираз: «козацька християнська республіка») — з відкритістю до людей усіх націй та вір, які знаходили притулок і арену дії в Запорозькій Січі — основному осередку козацтва. Козацька доба української історії витворила свою демократичну ідеологію, мораль, естетику, що відбилося в поняттях і пам'яті народу, в його піснях і думах; дала поштовх розквітові мистецтва і науки, освіти — Запорозька Січ матеріально і збройно підтримувала осередки українського політичного, релігійного, інтелектуального життя, як-от славетна Києво-Могилянська академія, православні монастирі, друкарні, школи. Архідиякон Павло Алеппський, що супроводив сірійського патріарха в його переїзді Україною в 1654 і 1656 роках, у своїх записах відзначив високу освіченість козацької верхівки, а також те, що майже в кожному селі була школа. Подібне відзначали й інші зарубіжні гості та подорожні, яких вражав контраст з тодішньою деспотичною і малоосвіченою Росією. Сотні подібних свідчень зібрано у книзі українського вченого Володимира Січинського «Чужинці на Україні» (1936, 1942, 1946 роки).

У чому ж причина добровільного приєднання досить демократичної, господарськи і культурно розвинутої України до менш на той час розвинутої, деспотичної Росії, і які воно мало наслідки? Річ у тім, що багатолітня боротьба, а потім визвольна війна українського народу проти Польщі під проводом Богдана Хмельницького, хоч і принесла перемогу, але й вельми виснажила сили України. Чотири могутні військові потуги — Польща, Туреччина, Кримське ханство і Росія — з усіх чотирьох боків так чи інакше їй загрожували, або й прямо претендували на неї. Богдан Хмельницький змушений був шукати союзу з однією з цих сил. Обрав Росію: відіграла роль етнічна та мовна близькість, а головне — релігійна спільність, приналежність до православної віри, яку козаки боронили від католицької Польщі. Переяславська угода 1654 року була по суті договором про патронат російського царя, за умови збереження за Україною права суверенної держави. На деякий час країна дістала перепочинок, і народ почав вертатися до мирного життя. Але вже через тринадцять років Росія, зазнавши невдачі у тривалому двобої з Польщею за гегемонію у Східній Європі, згодилася на

[1] Див.: М. Соловьев. История России, т. XVII, с. 409.

поділ України, «повернувши» Польщі Правобережну Україну (за Андрусівським договором 1667 р.). Таким чином, головну мету приєднання України до Росії — гарантування національного життя, збереження територіальної цілісності — було перекреслено. Водночас на території Лівобережної України поволі, але вперто й цілеспрямовано обмежувалося самоврядування, запроваджувалися російські закони та адміністрація. Українська церква була підпорядкована Московській патріархії (1685 р.), що невдовзі призвело до обмеження, а відтак і заборони українського книгодрукування, скасування виборності церковних чинів, що практикувалося в українській церкві. Українські міста позбавили магдебурзького права, скасували в них цехову структуру ремісництва, було вжито заходів для придушення української промисловості і торгівлі, аби не конкурували з російськими. Коли гетьман Мазепа, шукаючи порятунку для України, перейшов на бік Карла XII у шведсько-російській війні, Петро I у 1709 році порядком «помсти» за «зраду» Мазепи знищив столицю Гетьманщини Батурин та ряд інших міст і вирізав десятки тисяч ні в чому не повинних людей. Поставивши новим гетьманом свого клеврета Скоропадського, він фактично нівелював гетьманську владу. Остаточно скасувала гетьманат Катерина II 1764 р.; 1775 р. знищено Запорозьку Січ — останнього оборонця української волі. Після цього українське селянство в основній своїй масі було закріпачене (хоч деякі козацькі села ще існували), українські землі було роздано фаворитам Катерини II та її посіпакам. Крім звичайної колонізаторської логіки, дії російського царизму в Україні диктувалися небажанням деспотичного режиму змиритися з існуванням у межах своєї досяжності вогнищ демократизму і волелюбства, розплідників «крамоли». Про становище тогочасної України Олександр Герцен написав: «несчастная страна протестовала, но могла ли она устоять перед этой роковой лавиной, катившейся с севера до Черного моря и покрывавшей все, что носило русское имя, одинаковым ледовым саваном рабства?»[1].

Після остаточної ліквідації самоврядування залишалося «викорінити» вияви самобутнього культурного життя, що й робилося способом заборон українського книгодрукування, мови, театру (1720 рік — указ Петра I, 1805 — Указ Олександра I, 1863 — «Валуєвський указ», від імені міністра внутрішніх справ в уряді Олександра II П. Валуєва, 1876— «Емський указ» Олександра II тощо).

Таким чином, приєднання до Росії виявилося для України актом з трагічними наслідками. Натомість Росія багато від нього виграла. Вона стала найсильнішою державою на сході Європи, стратегічна ситуація в цьому регіоні змінилася на її користь, намітився злам у її боротьбі з Польщею. Власне, лише приєднавши Україну, Росія стала великою європейською державою.

Україна підтримувала давні, ще з часів Київської Русі, політичні, економічні та культурні зв'язки з країнами Центральної та Західної Європи. Хоч і в ослабленому вигляді, сюди долинали впливи європейського Відродження, реформаторські та контрреформаторські ідеї, латинська вченість. Києво-Могилянська академія своїми навчальними програмами не поступалася кращим західноєвропейським університетам і приваблювала юнацтво з усіх слов'янських країн, бувши для них найавторитетнішим освітнім і науковим центром. Українське барокове мистецтво XVII—XVIII століть — музика, архітектура, живопис — злучило національну своєрідність з духом часу і тенденціями європейської культури. У суспільстві шанували вченість; українська молодь навчалася в університетах багатьох міст Європи.

Росія, яка в цей час збільшувала свою фізичну потугу, розширюючи володіння і налагоджуючи різноманітні зв'язки з європейськими державами, потребувала освічених людей і широко використовувала культурний потенціал України у всіх сферах — державно-політичній, військовій, релігійній, освітній, мистецькій. Російський дослідник К. Харлампович з цього приводу писав: «Вопрос о культурном влиянии малоросов на великорусское общество в XVII—XVIII ст. не подлежит сомнению. Не спорят и относительно широты и разносторонности этого влияния, о чем еще в 1871 г. писал П. Безсонов: «Всякий знает, как были они обильны, сильны и влиятельны... Пришельцы заняли здесь самые видные и влиятельные места, от иерархов до управлений консисторий, ими устроенных, от воспитателей семьи царской до настоятелей монастырских, от ректоров, префекторов и учителей ими же проектированных школ, до кабинетных и типографских ученых, делопроизводителей, дьяков и секретарей. Все почти подверглось их реформе, по крайности неотразимому влиянию: богословское учение, исправление священного и богослужебного текста, печатание, дела раскола, церковная администрация, проповедь, храмовое, общественное и домашнее пение, ноты, внешность архиерейских домов, образ их жизни, экипажи и упряжь, одежда служителей, напр., певчих, вид и состав школ,

[1] А. И. Герцен. Собрание сочинений в 30 т. — Москва, 1956, т. 7, с. 227.

предметы и способы учения, содержание библиотек, правописание, выговор речи.., общественные игры, зрелища и т. д.» (П. А. Безсонов — «Белорусские песни», пред., 6). К сказанному нужно бы отметить деятельность малороссов как приходских, придворных, военных и заграничных священников, миссионеров, законодателей светских школ, «экзаменаторов», переводчиков, иконописцев, граверов...»[1].

Особливу потребу в українських учених та інших діячах мав Петро I для своєї реформаторської діяльності. Його найближчими помічниками у цих реформах були вихованці Києво-Могилянської академії Феофан Прокопович та Стефан Яворський, а з ними безліч менш відомих. За період з 1700 по 1750 р. з 15 ректорів новоствореної Московської Слов'яно-греко-латинської академії 14 були українці, вихованці Києво-Могилянської академії[2].

Не меншим був внесок українців і в російське мистецтво та літературу, в науку. Досить згадати композиторів Д. Бортнянського та М. Березовського (які, власне, є українськими композиторами, хоч їх і «привласнює» Росія), художників — Д. Левицького, В. Боровиковського, К. Трутовського, А. Куїнджі, І. Рєпіна та ін. (аж до К. Малевича); вчених — М. Остроградського, П. Юркевича, О. Потебню, М. Стороженка, М. Ковалевського, Д. Овсянико-Куликовського, К. Ушинського, та ін.; письменників — Богдановича, Капніста, Наріжного, Гнідича, Гоголя, Данилевського, Мачтета, Короленка...

Вже у другій половині XIX століття російський історик літератури і суспільної думки О. Пипін писав: «Україна виявила себе діяльною участю в історії російської науки і літератури. Так було в XVII ст., коли київська учність була збуджуючою силою для Москви; так було за Петра, який серед українських учених знайшов ретельних помічників реформи; так бувало в нинішньому столітті, коли українська стихія ввійшла могутньою течією в російську літературу в творах Гоголя і коли з розвитком національних інтересів, зі зверненням до народу, з виникненням етнографічних досліджень Україна відкрила нам славетне багатство своєї народної поезії. Однієї цієї участі української стихії в розвиткові загальноросійського розумового життя і поезії було б уже досить, щоб викликати інтерес до вивчення української народності, щоб бажати успіху продовженню її самосвідомості».

Це було сказано вже тоді, коли російська література, наука, мистецтво — не без української, як ми бачили, участі — досягли високого розвитку і коли вже вони могутньо впливали на українське духовне життя. На жаль, далеко не вся російська громадськість дивилася на українське питання так, як той же Пипін чи, скажімо, Герцен. Український внесок у російську культуру був забутий, самої ж української культурної спадщини не знали і не хотіли знати. Не лише офіціоз, а й частина ліберальної громадськості — від слов'янофілів до П. Струве — заперечували взагалі самостійне існування українського народу, оголошуючи його локальною племінною видозміною єдиного руського народу.

Проте український народ знову й знову доводив факт свого історичного існування не лише в минулому — і новим відродженням літератури та мистецтва в XIX ст., і наростанням політичного визвольного руху, що особливо виявилося в революцію 1905—1907 рр., а потім в революцію 1917 р., коли була відновлена національна державність у формі Української Народної Республіки. І хоча УНР проіснувала лише до 1920 року, ставши жертвою політичних суперечностей і агресії з боку Радянської Росії, все ж величезна енергія національного відродження відбилася на трансформуванні більшовицького режиму на Україні. Він змушений був рахуватися з реальністю національного життя і в 20-і роки взяв на себе певну роботу по розвитку національної культури, освіти, друку. Це був період нового піднесення української літератури і мистецтва. Але він тривав недовго. З кінця 20-х років, із встановленням неподільної влади Сталіна та його групи, режим швидко еволюціонує в бік тотальної репресивності, а водночас і в бік нового самоототожнення з імперською місією Росії. Тотальний терор проти української інтелігенції, жертвами якого стала більшість громадських, культурних, літературних діячів, працівників освіти, служителів Української автокефальної православної церкви та ін., розчистив шлях для ще більш наполегливої і підступної русифікації, ніж за царських часів.

Страшного, непоправного удару життєвим силам української нації завдав штучний голод 1932—1933 років, який призвів до мученицької смерті шестивосьми мільйонів українських селян. Ще однією великою трагедією українського

[1] К. Харлампович. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914, с. 1—2.

[2] Франко Богдан Корчмарик. Духовні впливи Києва на Московщину в добу гетьманської України.

народу була братовбивча війна 1944—1950 років на Західній Україні, що супроводжувалася масовими репресіями проти неповинного населення, забороною і переслідуванням Української греко-католицької церкви, нищенням культурної спадщини, створеної на Західній Україні за порівняно ліберальніших австрійського і польського режимів.

Основною метою режимів Сталіна, Хрущова, Брежнєва було цілеспрямоване переміщування і нівелювання націй задля створення «єдиного радянського народу». Мети цієї не було досягнуто. Народи зберегли свою життєздатність і волю до незалежності. Але жорстока, нелюдська національна політика призвела не лише до величезних втрат у кожного народу, а й ускладнила їхні відносини, що й дається взнаки сьогодні. З другого ж боку, обнадійлива історична перспектива, породжена перебудовою, посилюється тим, що російський народ уже не є і не хоче бути зручним знаряддям імперської, великодержавної політики. Принаймні, його демократичні сили добре розуміють, чим за це доводилося і доводиться платити самому російському народові.

Сьогодні створюється принципово нова ситуація у стосунках між Україною і Росією.

Якщо раніше, попри всі наявні зміни у формальному статусі, стосунки між ними будувалися за схемою стосунків державної і бездержавної, домінантної і субдомінантної націй, то сьогодні вони в неї не вкладаються. Більше того, сьогодні і для російської нації характерні ті процеси та ідеологічні явища, якості самоусвідомлення, котрі раніше були характерні для української та інших поневолених націй: прагнення до нового національного самоусвідомлення, тривоги за своє національне існування, відцентровість, комплекс тих тенденцій, які з позицій центру розцінюються як сепаратизм. Таким чином, вперше у новій історії стають можливими рівноправні відносини між Україною і Росією, що сьогодні набирають форми спільної боротьби за суверенітет і незалежність від центру або послаблення цієї залежності; стає також можливим і налагодження структур міждержавних відносин, які є формою, етапом становлення і утвердження самої державності як України, так і Росії.

Тут слід зауважити, що проблема відносин України і Росії — це не тільки проблема відносин української і російської націй, а й проблема відносин двох формованих нових національних держав, що значно розширює масштаб і ускладнює зміст цієї проблеми як саме по собі, так і особливо тим, що Україна є державою багатонаціональною, а Росія є не тільки багатонаціональною, а й у нинішньому вигляді включає в себе ряд інших державних утворень.

Але відзначену вище спільність не слід абсолютизувати, не можна не побачити великої різниці у принциповому змісті та формах національного відродження чи національного самоусвідомлення обох народів. Зміст російського національного питання відрізняється від змісту українського національного питання. Тому не можна погодитися з популярною нині — особливо на Заході — точкою зору, яка ідентифікує російський національний рух з національними рухами інших народів нашої країни, а то й ставить його в основу як з погляду значення, так і з погляду мотивації. Це — нова і парадоксальна форма все того ж традиційного західного русоцентризму.

...Ці різниці коріняться в історії, але також і в нинішньому становищі обох народів. При тому, що обидва вони були жертвами нелюдського режиму, все-таки перед росіянами не стояло і не стоїть питання про смертельну загрозу їхньому існуванню як нації (коли мати на увазі дію чинників політичних та етнічних, а не екологічних і глобальних апокаліптичних, про які тут не йдеться),— як це питання стояло і стоїть перед українцями, білорусами та ін. Не стояло і не стоїть питання про вимирання самої російської мови — останнього гаранта національного існування. Протилежні заяви частини російських патріотів не доводиться приймати на віру. В це легко повірити так званій світовій громадськості, але важко повірити нам, які бачать реальність на власні очі і які можуть порівняти реальне національне становище обох народів.

Але визначальною є все-таки спільність принципових засад демократичного руху в Росії та на Україні, як і в інших республіках. І зусилля, які робляться сьогодні для координації цих рухів, для порозуміння та взаємопідтримки, можуть і повинні принести свої плоди. Треба врахувати уроки 1917 року, коли російська і українська демократії не знайшли спільної мови, і їхні чвари фатально відбилися на долі обох.

Отже, висновок. Створюється принципово нова історична ситуація у відносинах між Україною і Росією. Виникає небувала раніше можливість встановлення справді рівноправного і достойного партнерства двох великих держав у межах співдружності незалежних радянських республік. Ця можливість зумовлена багатьма об'єктивними чинниками. Серед них можна назвати такі.

Перше. Розклад імперської системи СРСР і загальна тенденція докорінного

реформування міжнаціональних і міждержавних відносин у Союзі, можливість на цьому грунті нової солідарності всіх народів Союзу.

Друге. Дедалі ширше усвідомлення російською громадськістю того фундаментального історичного факту, що саме імперська місія була і є причиною незліченних бід самого російського народу і тільки скинувши цю, нав'язану йому місію, російський народ зможе посісти своє природне місце у світі вільних народів,— а бути вільним важливіше, ніж бути «великим»!

Третє. Дедалі ширше і глибше усвідомлення українською громадськістю, громадянами України всіх національностей того фундаментального історичного факту, що тільки державний суверенітет і справді рівноправні, добровільні стосунки з іншими республіками можуть забезпечити нормальний розвиток України.

Четверте. Розвиток європейського процесу і засвоєння нами досвіду та уроків європейських демократій.

Але є і не менш вагомі протидіючі чинники. Серед них такі об'єктивні чинники, як інерція і спротив старих структур, егоїстично-великодержавницька впертість центру в намаганні зберегти свою гегемонію; спротив партократії і бюрократичного апарату в самих республіках; не дуже сприятлива міжнародно-дипломатична кон'юнктура, що характеризується зацікавленістю Заходу в збереженні нинішньої національно-державної структури СРСР як нібито гаранта своєкорисливо зрозумілої «стабільності».

Не менш важливий і суб'єктивний протидіючий чинник, який, на мій погляд, полягає у певному відставанні суспільної свідомості від об'єктивного розвитку подій, від об'єктивних можливостей такого розвитку. Це відставання мені здається найхарактернішою рисою моменту і приховує у собі велику небезпеку.

Коли говорити про Росію, воно полягає у тому, що значна частина російської громадськості і далі сприймає українців — свідомо чи несвідомо — як субдомінантний етнос, перебуває у полоні старих стереотипів про Україну, і не може уявити її як повноцінного партнера. Я не кажу вже про відродження великодержавницько-месіанських тенденцій, які, змикаючись із «полозковщиною», вперто працюють проти демократичної Росії, або, умовно кажучи, проти Росії Єльцина.

Коли говорити про Україну, цей суб'єктивний протидіючий фактор полягає, з одного боку, також у старих стереотипних уявленнях про Росію, у недовір'ї і певній недоброзичливості до неї частини людей, а з іншого — в тому, що ми, українці, в переважній своїй масі не маємо такої енергії національного самоствердження, як російська маса, і цю обставину, а також наявність значної частини російського і російськомовного населення, вміло використовує централістичний партапарат та чиновництво для блокування національно-державного будівництва та інспірування антиукраїнського сепаратизму в деяких регіонах.

Є два характерні стереотипи, один з яких побутує серед частини росіян, а другий — серед частини українців. Серед росіян: Україна без Росії неможлива, не проіснує, її загарбає хтось інший. Серед українців: Росія без України не виживе, зубожіє. Обидва стереотипи — плід національної зарозумілості. Звичайно ж, і Росія, і Україна здатні до самозабезпечення та історичного існування на міру власних сил — не меншою мірою, ніж будь-які інші народи та країни у світі. Але можна сказати, що ми, справді, не виживемо в сучасному світі одні без одних,— хоча зовсім в іншому сенсі. В тому сенсі, що нам потрібне духовне, економічне, інтелектуальне, природне багатство одне одних. Нам потрібні ті моральні цінності, які виробили наші народи. Нам потрібні всі ті глибокі зв'язки, які між нами є. Але все те може діяти як реальність, і ми разом виживем лише тоді, коли будемо в усьому державно рівними, рівноправними, незалежними.

Оперує електрика

Мистецтво зцілення за допомогою хірургії — одне з найдавніших. Віками творили хірурги свій інструментарій. Але і сьогодні ще живу тканину розрізають традиційним скальпелем, а зяючі рани стягують нитками. Та це механічне «рукоділля» дедалі частіше заміняють, наприклад, електрикою, яка і ріже, і зшиває по-новому. В операційній з'явилися інструменти, якими раніше володіли лише інженери та фізики.

Для операції беруть два електроди і прикладають до тіла людини, між ними — електричне поле. Один електрод — активний,— це ніж і має малу площину. Другий — пасивний — роблять масивним, з великою поверхнею. Силові лінії поля проходять крізь тіло людини і нагадують собою конус, в основі якого лежить великий електрод. Лінії сходяться у вершині, на кінчику «ножа» і утворюють високу температуру. Вона й забезпечує всі чудодійні ефекти електрохірургії.

Електрод, який ріже, в силу традиції найчастіше роблять схожим на скальпель. Але його можна виготовляти й у вигляді гудзичка, зонда або іншої форми. Електричний ніж легко надрізає тканину й одразу зупиняє кровотечу, мовби заварюючи найдрібніші судини. Це знижує втрату крові, спрощує техніку хірургічного втручання, зменшує страждання хворого. Порівняно з класичною скальпельною хірургією, електрохірургія є значним кроком уперед.

Але всі її методи мають дві вади. На шляху електричних струмів, що пронизують тіло хворого від одного електрода до другого, можливі зустрічі з важливими анатомічними утвореннями, такими, як судини, нервові центри тощо. Електричне поле може їх зруйнувати. Як уникнути цього? Крім того, не все гаразд з ріжучими інструментами: на їх кінцях від високої температури згоряє кров — утворюється нагар. Кірка з вугілля є ізолятором, який перериває електричний ланцюг і виключає інструменти з роботи. Поки зчищають нагар, операцію переривають у найнесподіваніший момент, що обертається небажаними наслідками.

Необхідно було усунути ці вади інструментів. За це взявся лікар Харківської обласної лікарні А. О. Сороченко. Маючи, крім медичної, ще й технічну освіту, він по-іншому поглянув на інженерні проблеми свого фаху. Спільно з колегами з медичного інституту та Інституту загальної і невідкладної хірургії — професорами В. І. Шаповалом і В. Г. Зайцевим, а також старшим науковим співробітником М. К. Голобородьком і доцентом Е. К. Арнольді — він запропонував набір нових інструментів.

Було вирішено позбутися струмів, що блукають в тілі людини, і обидва електроди — максимально наблизили один до одного, залишивши між ними проміжок у частки міліметра. Таким чином, обидва електроди перетворились на активні, тож і різання тканини здійснюється принципово інакше. Тепер ефекту досягають не за рахунок проходження струму крізь тканини і розвитку високої температури, а завдяки вольтовій дузі, що з'являється між обома електродами. Інструменти, зроблені за таким принципом, у процесі роботи самоочищаються від нагару. Численні експериментальні операції на тваринах засвідчили, що все це робить операції безкровними, менш травматичними й не такими шокогенними. Післяопераційний період проходив швидше і легше.

Упевнившись у тому, що нові інструменти кращі за існуючі, медики почали їх застосовувати в клініці Інституту загальної і невідкладної хірургії. Нарешті вдалося розв'язати одне з найважливіших завдань клінічної хірургії — уможливити операції на печінці. Тканина цього органа настільки м'яка, що зупинити традиційними способами кровотечу не вдається. Як правило, хірург захоплює у затискач судину, яка кровоточить, і перев'язує її, скажімо, шовковою ниткою. Але з печінкою так не зробиш. Її тканина нагадує м'якуш хліба, який не прошиєш і не затягнеш ниткою. Ця обставина перешкоджала розвиткові хірургії цього органа. А оперувати треба.

Сьогодні у Харкові вже зроблено понад десять операцій на печінці новими інструментами, і всі вони пройшли успішно. Тепер для хірурга не є проблемою розтинати її і зшивати знову, в руках у нього надійне знаряддя, і це робить його сильним.

Володимир САФРОНОВ.

Банк ідей

Шукаю зацікавлених у створенні екологічно чистого двигуна внутрішнього згоряння. Двигун працює на ідеальному енергоносії, для приготування якого використовується будь-яка енергія. Він являє собою комбінацію раніше відомих пристроїв: кріобаків, кріонасосів, теплообмінника, парогенератора, парової машини і водяних насосів. Очікуваний к. к. д. — 80 процентів.

Юрій ФЕДЧУК.

АДРЕСА АВТОРА:
222720
Мінська область,
м. Кайданово,
вул. Фурманова 3/65.
ФЕДЧУКУ
Юрію Івановичу.

Паровий двигун внутрішнього згоряння

Нині транспортна енергетика повністю залежить від нафти. Нафтопаливний двигун недовговічний і ненадійний у роботі, до того ж є джерелом хімічних та теплових забруднень. Новий двигун позбавлений цих вад. Він — високоефективний і економічний, а також дає змогу позбутися процесу перетворення цінної мінеральної сировини на шкідливі речовини — забруднювачі навколишнього середовища. Йдеться про паровий двигун внутрішнього згоряння (п.д. в.з.), що працює на рідкому водні та кисні.

Застосування рідкого кисню дасть змогу значно зменшити розміри двигуна і підвищити його к. к. д. Це досягається за рахунок великої різниці температур холодильника (теплообмінника-випаровувача) та нагрівача (парогенератора) за повної відсутності системи охолодження, теплового вихлопу і системи глушіння. Конструкція п. д. в. з. допускає також його теплоізоляцію, неможливу для нинішніх двигунів.

Компонент робочої суміші закачують кріонасосами в теплообмінник-випаровувач. Гази, що утворилися, надходять до парогенератора, де підпалюються і утворюють вогненний факель. Вода, що надходить до парогенератора, нагрівається й перетворюється на пару. Здійснивши роботу, остання з парової машини надходить до теплообмінника-випаровувача. При цьому відпрацьована пара конденсується, а рідкі компоненти робочої суміші одержують необхідне для випаровування тепло.

П. д. в. з. переважає нафтові двигуни за всіма параметрами: к. к. д., енергетичними втратами для виробництва палива, надійністю в експлуатації, габаритами і вагою на одиницю потужності, безпекою і витратами на експлуатацію тощо. Гарантує від хімічних і теплових забруднень. Працює безшумно.

Автономність двигуна дасть можливість використати його під водою та в космосі. Навіть часткове застосування п. д. в. з. дасть змогу позбутися монополії у транспортній енергетиці, її залежності від нафти й газу.

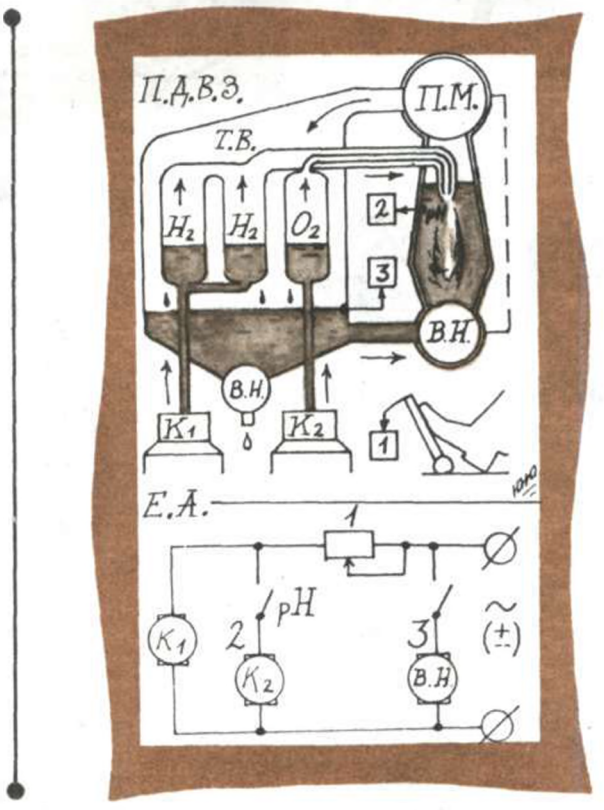

K_1, K_2 — електричні кріонасоси невеликої продуктивності, Т. В. — теплообмінник-випаровувач; П. М. — парова машина; В. Н. — водяні насоси малої потужності; Е. А. — електроавтоматика; Р. Н. — датчик кислотності середовища.

1 — лінія управління (запуск, регулювання продуктивності, зупинка);

2 — лінія підтримання пропорції водню й кисню;

3 — лінія захисту від надлишків води.

...А починалося з жіночої підв'язки

Фалери — нагородні знаки римських легіонерів.

Сучасний знак ордена Підв'язки.

Зірка і знак ордена святої Анни.

Солдатська медаль за взяття Бастилії.

Знак італійського ордена Благовіщення.

Зірка і знак ордена св. Георгія.

Орден Праці Хорезмської республіки.

Медаль учасника російсько-японської війни

Орден Трудового Червоного Прапора УСРР.

Зірка бразільського ордена Троянди.

Британія. 1351 рік. Віндзорський замок. У розпалі — придворний бал. Король Едуард III щойно повернувся після розгрому французів у місті Кале. Отже мав цілковите право відсвяткувати перемогу. Вино лилося рікою. Величезна зала вирувала танцюючою публікою. Рицарі, барони, графи, прекрасні дами... Все йшло згідно із суворим великосвітським етикетом. І раптом — маленька прикрість. Одна з найвельможніших красунь, графиня Солсбері, загубила панчішну підв'язку.

Синя, обшита коштовними каменями, пікантна дрібничка дамського туалету зухвало лежала на підлозі. Танок припинився. Одвічні противники короля, графи та барони, лукаво поглядали то на Едуарда, то на розгублену красуню. І, варто зауважити, неспроста: англійська знать помітила давно,— державний владика добряче упадає за графинею, чий чоловік, до речі, на той час знаходився у французькому полоні.

Напружену тишу, що скувала учасників королівського балу, порушив глумливий смішок. Тоді Едуард нахилився, підняв з підлоги злощасну підв'язку, надів її собі на рукав і, ледве тамуючи лють, промовив: «Сором тому, хто про це погано подумає. Я оголошую про заснування королівського ордена Підв'язки! Нехай слова мої будуть девізом цього рицарського братства».

Ось за таких обставин утворився перший орден рицарів — британців, а, як його офіційна прикмета, і восьмикутна зірка та овальний знак, у центрі якого зображено вершника — святого Георгія. Орденом (точніш — рицарською мантією, прикрашеною ним) було нагороджено 24 воїнів. Середньовічна нагорода існує й тепер. Хоч сучасні члени однойменного рицарського ордена замість зірки чи знака прикріплюють собі на коліні, а дамам — на рукаві помережану синю підв'язку.

Знак ордена Підв'язки носили колись, мов хрестик, на металевому ланцюжку. Пізніше, ніби підкреслюючи його феміністичне походження, замість овалу зі святим Георгієм сплітали з жіночого волосся щось на кшталт медальйона, вставляли туди зображення лебедя, оленя, гучноголосого мисливського рогу. Як бачимо, перші із перших знаків доблесті не мали військової атрибутики, і тут, мабуть, винен не лише конфуз із графинею Солсбері, а й культ прекрасної дами, що надихав тодішнє романтичне воїнство.

Та якщо вже бути точним, подоба сучасного ордена виникла ще за часів Римської імперії. Маємо на увазі знаки римських легіонерів — фалери. Це бронзові чи позолочені, завбільшки з півдолоні, кружальця із зображенням божества — Марса, Міневрн, Юпітера. Звідси, між іншим, походить і назва науки про орденські знаки — фалеристика.

Що ж до зображення Георгія-переможця, то британці, які уподобали його задля своєї Підв'язки, виявилися щасливими ініціаторами. Бо ж, як відомо, і в дореволюційній Росії існував орден святого Георгія або Георгіївський Хрест. Він мав чотири ступені. А нагороджували ним за хоробрість та відданість. І «повні георгіївські кавалери» вже мали певні пільги. Однак повернемося у сиву давнину.

У п'ятнадцятому столітті епоха романтичного лицарства вичерпалась. Настає час знаменитих подорожей, дивовижних географічних відкриттів. А що може бути символом досягнення далекої мети? Звичайно, золоте руно. Отож бургундський герцог Філіп Добрий на день одруження з Ізабеллою Португальською заснував орден Золотого руна. Який він мав вигляд? У нижній частині нагороди було зображено баранячу шкуру. Вона висіла на ланцюжку з 28 коштовних ланок — каменів. А з тих каменів виривалися язики полум'я. Ще вище (і знову-таки на ланцюжкові) — битва Ясона з драконом, що охороняв руно... Орден Золотого руна мав три написи латиною: «Нагорода не поступається подвигові», «Спочатку вдар, потім спалахне полум'я», «Я володію і нічого іншого не хочу». Задуманий як нагорода за відкриття, орден дуже швидко набув військового характеру. Він так і не засяяв на вбранні видатних мореплавців. Відкриття нових земель? У Філіпа Доброго були справи важливіші — зміцнювати армію, державність. Своя сорочка — ближча до тіла.

В Росії нагородна справа зароджується у XVII столітті, за царювання Софії, попередниці Петра. Перший нагородний знак так і називався — «Російська золота медаль». Саме розпочиналося завоювання Криму. Двісті тисяч стрільців та учасників дворянського ополчення повів на південь Софіїн коханець Голіцин. Та ба — армія навіть не добулася до мети, зупинилася у безводних степах, а далі повернула назад. Підкорити Крим не вдалося. І, аби задобрити стомлене та прополоте пошестями військо, Софія вирядила назустріч Голіцину боярина Шереметьєва з мішком нагород. Невдаха-полководець одержав золоту медаль на такому самому золотому ланцюгу вагою у 300 червінців! Нагородили й офіцерів. А солдатам дістались золоті й срібні нагороди: копійки. Щоправда, завбачлива російська цариця чи не вперше у нагородній практиці вирішила

пожалувати медалі і вдовам загиблих стрільців.

За Петра І медалістика розцвіла буйним цвітом. На каптанах його вірнопідданих засяяли медалі — за взяття шведських фрегатів, полтавську баталію... Імператор не забув і тих, хто підтримував його під час серпневого перевороту, коли він, захопивши владу, ув'язнив свою родичку Софію у монастирі. На медалях Петрових прибічників про баталії не згадувалося, що цілком зрозуміло. Не було там і бойових сцен, вельможних портретів. Натомість лише напис: «Божией милостью мы великие государи и цари и великие князи — Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич всея Руси самодержцы». Як бачимо, у великих людей також траплялися часи, коли вони розплачувалися зі своїми попихачами дрібною монетою.

...Пам'ятаєте А. П. Чехова — «Анна на шее?». Цей вислів, що є назвою одного з відомих російських творів, став стереотипним. Але чому Анна? Хто вона? Як прославилася? Навряд чи кожен те знає. Тим часом Антон Павлович мав на увазі досить престижний у Росії орден святої Анни, доньки Петра І. І цікаво, що ця російська нагорода спочатку з'явилася не в Росії, а за кордоном.

Анна була улюбленицею Петра. Та сталося так, що опинилася на чужині: вийшла заміж за німця. Там, у Гольштинії, в неї й народився син, Петро-Ульріх. Анна дуже тужила за батьківщиною, хотіла якнайшвидше показати рідні імператорського онука. Однак несподівано простудилася і померла. Коли ж російський престол посіла Петрова племінниця, Анна Іоанівна, герцог Карл-Фрідріх, батько Петра-Ульріха, що мріяв повернутися до російської політики, вирішив нагадати про себе цариці заснуванням ордена святої Анни. Нагорода являла собою «позлащенный финифтяный красного цвета крест». Посередині хреста була зображена сама Анна і виведено вензель латиною. Літери вензеля означали: «Любящим справедливость, благочестие и веру». Хоч мали й інший, прихований зміст: «Анна — дочь императора Петра». Річ у тім, що перші букви слів обох написів були ідентичні. Зірка і знак ордена св. Анни, що їх ви бачите на знімку, дещо відрізнялися від описаного. Такий вигляд мала нагорода вже у XIX столітті. Саме цю «Анну» й мав на увазі Чехов.

Окрім важливої, спресованої у лапідарних карбах інформації, історія російської нагородної справи містить і неабиякі курйози. Хоч російсько-японська війна й не додала слави цареві Миколі, усе-таки було створено ескіз медалі «В память Русско-японской войны». Якне-як — люди воювали, гинули, виявляли героїзм. На медалі викарбували роки війни й напис: «Да вознесет вас Господь». Розглянувши ескіз, цар вирішив, що з нагородою краще зачекати. І поклав «высочайшую» резолюцію: «В свое время доложить. Николай». Слова «в свое время» потрапили під напис на медалі. Тож боячись перепитувати, карбувальники нагороди просто долучили їх до тексту. Вийшло: «Да вознесет вас Господь в свое время».

Одні нагороди виникли з ініціативи можновладців. Як засіб зміцнення власного авторитету, уславлення. Інші (наприклад, орден Підв'язки) — внаслідок випадкових обставин. Та є відзнаки, народжені боротьбою з гнобителями, революційними ідеалами. Скромний позолочений ромбик. Це нагорода для солдатів, які штурмували Бастілію. Нею вшановували рядових нової історії. Хоч вони часом знову повертали медаль урядові. Бо їм здавалося, що нагородження є замахом на принципи загальної рівності. Трохи пізніше «бастільський ромб» носити було небезпечно. Революційна хвиля спала. Учорашніх переможців цькували.

Звитяжну біографію має польський орден Військових заслуг. «Віртуті мілітарі». У середині XVIII століття королем Речі Посполитої стає російський ставленик Станіслав-Август Понятовський — вродливий шляхтич, який був коханцем Катерини II. У цей час польський народ хоче вирватися з російських колоніальних обіймів. Перед Понятовським дилема: або прислужуватися російським сатрапам, або рушити шляхом суверенності. Станіслав обирає друге. І народ відповідає йому любов'ю. «Король з народом — і народ з королем!» — таке гасло з'являється на десятках тисяч стрічок, пов'язок. Та цар не дрімає. До Польщі вирушає армія Каховського й Кречетникова — вдвічі більша за польську. Біля міста Зелінці сталася битва. Поляки успішно чинять опір! Тоді родич короля генерал-поручик Й. Понятовський звертається до уряду з проханням запровадити бойову нагороду. Так виникає «Віртуті мілітарі» — овальна медаль, оздоблена короною та королівськими ініціалами.

Варшавський монетний двір устиг викарбувати 65 золотих та 290 срібних медалей. Кілька десятків з них роздали учасникам битви під Зелінцями. Серед нагороджених був і генерал-майор Тадеуш Костюшко, якому судилося стати польським національним героєм.

Звісно, що російські війська впокорили Польщу. Та коли запропонували розпустити армію, спалахнуло повстання під проводом Костюшка. Повстанці звільняють Варшаву, Краків, Вільно, Гродно... Невідомо, чи впорався б царат із народ-

ною бурею, аби не Суворов. Налякані царедворці викликають у Польщу опального полководця, і той громить корпуси Сєраковського та Костюшка за всіма правилами військового мистецтва. (До речі, саме тоді він дістав від Катерини звання генерал-фельдмаршала). Протягом усіх цих років боротьби за незалежність поляки нагороджували своїх сміливців орденом «Віртуті мілітарі».

На Сході, зокрема у Середній Азії, чи не найпліднішим щодо орденів та відзнак був Бухарський емірат. Зірка Благородної Бухари виникла ще у 1881 році. Тоді ж, до речі, обачливий емір Мухафараддін вірнопіддано надіслав її «Білому цареві». А трохи перегодом і сам навідався до Петербурга, роздавши при цьому теж 150 позолочених та посріблених нагород. Пізніше цих орденів стало так багато, що їх міг придбати будь-хто за гроші.

Як відомо, бухарська державність існувала і за радянських часів. Але вже у вигляді республіки. Знову карбується чимало відзнак. Серед них — орден Червоної Зірки Бухарської республіки, котрим було нагороджено (ні, не якогось там державного діяча!), а Леоніда Михайловича Ісаєва, тридцятишестилітнього радянського лікаря, що врятував Бухару від малярії.

...Скільки орденів мав В. І. Ленін? Питання це задають часто. І так само, відповідаючи на нього, часто помиляються. Мовляв, Володимир Ілліч нагороджений орденом Червоного Прапора. Бо ж ця нагорода була з вождем і на смертному одрі. Справді, на грудях мертвого Леніна, коли той лежав у Колонному залі, був такий орден. Проте — дарований. Одні кажуть, що його, стоячи у почесній варті, перечепив Іллічеві зі свого піджака Подвойський. Згідно з іншою версією, то — подарунок червоноармійця. Причому передав вождеві солдат свою нагороду також у скорботну хвилину прощання. А «законний» орден у В. І. Леніна таки був. Ви його бачите на знімку. То орден Праці Хорезмської республіки. Ним нагороджено вождя у 1922 році. Тоді вже він нездужав. Через це, а певніше, через скромність Володимира Ілліча тієї нагороди ніхто ніколи не бачив.

До речі, орден Трудового Червоного Прапора, що був після громадянської найпоширенішим, існував не лише у «союзному» варіанті. 1928 року на Україні встановили хоч і однойменну, проте свою нагороду. Подивіться на фото. Український орден дуже відрізняється від аналогічної нагороди РРФСР — і за формою, і за текстовим вирішенням. На ньому немає навіть ритуального «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!» Натомість читаємо: «Володар світу буде труд».

Фалеристика. Якщо не брати до уваги окремих курйозів, вона відображала історію дуже й дуже точно. Людям завше хотілося щось відзначити, закарбувати. І навряд чи варто з цього приводу іронізувати. Без символіки, у тім числі й орденів, наша історія була б значно бідніша.

Володимир ГОЛОВАНЕНКО.

Мозаїка планети

«ХВОРІ» БУДИНКИ

Синдром «хворого» будинку досяг Іспанії. Він змусив санітарні служби автономної області Каталонія приймати спеціальну програму. Про що ж іде мова?

Більше десяти процентів людей, що працюють у канцеляріях і кабінетах, скаржаться на втому, запалення очей, слизової оболонки та інші хвороби, що безпосередньо пов'язані із забрудненням приміщень. Якщо понад 15 процентів службовців потерпає від подібних захворювань, треба вживати заходів, радить Ян Столвік, епідеміолог, радник Всесвітньої організації здоров'я, професор Йєльського університету в США.

Чому (або від чого) ж «хворіють» будинки? Генеральний директор громадського здоров'я в автономному уряді Каталонії Луїс Сайєрас перелічує причини: газ радон (міститься у цементі і є, певно, канцерогеном), озон, який виділяється з фотокопіювальних машин, тютюновий дим, погано відрегульовані кліматичні установки (там, де вони є), азбест як ізоляційний матеріал і т. ін.

«Забруднене повітря всередині приміщень більше загрожує здоров'ю, ніж забруднення середовища у великих містах, тому що більшість людей перебуває 80 процентів часу у приміщенні»,— твердить американський професор.

Мозаїка планети

ОДВІЧНЕ ПРАГНЕННЯ ВИСОТИ

Вежі — людське прагнення висоти. Вони найрізноманітніші — маяки, телевежі, церкви, пагоди і мінарети, хмарочоси.

Найвища споруда у світі — телевежа в Торонто (Канада) — 553,21 метра. З її «орлиного гнізда» (висота 450 метрів) видно на 80 кілометрів навкруги. Та цей бетонний велет поступається красою своїм попередницям — відомим пам'яткам архітектури, храмам, таким, скажімо, як золота пагода в Рангуні, падаюча вежа в Пізі, храм Василя Блаженного в Москві та багатьом іншим.

Що ж примушує людей з незапам'ятних часів будувати дедалі вищі споруди? Можливо, прагнення кинути виклик богам, продемонструвати могутність, амбіцію? Чи бажання наблизитись до неба?

На знімку: мінарет у Самаррі (Ірак).

ЧОМУ ЛИШЕ КАРТОПЛЯ?

Картопля, що її батьківщиною є Перуанські Анди, поряд з пшеницею, рисом і кукурдзою — один з основних продуктів харчування людини. Їй поталанило більше, ніж іншим коренеплодам, що мають не гірші смакові якості і вирощуються з давніх часів аборигенами Анд. Іспанські колонізатори зневажливо ставилися до всього індіанського, нав'язували селянам європейські сільськогосподарські культури, і врешті-решт багато які місцеві рослини були незаслужено забуті. Мало відомим, наприклад, є коренеплід білого кольору — аїпа, який за смаком нагадує яблука. Ця культура добре пристосовується до помірного європейського клімату і дає чудові врожаї на дослідних ділянках у Данії. Популярною на нашому континенті може стати і аракача — коренеплід зі специфічним смаком, щось середнє між селерою, капустою та смаженими каштанами. Вирощувати аракачу набагато легше, ніж ту ж таки картоплю.

ГОДИННИК ДЛЯ АЛЬПІНІСТІВ

Фірма «Сітізен» створила професійний годинник для альпіністів «Альтіхрон» (див. фото). У нього вмонтовано висотомір, показання якого знімаються з мікроелектронного сенсора і у вигляді барометричних даних (від 500 до 1050 мілібар) вводяться у пам'ять, де ця інформація зберігатиметься під час сходження. Діапазон висотоміра — від 300 до 5000 метрів. Годинник є водонепроникним і працює до температури мінус 20 градусів за Цельсієм. У нього вмонтовано ще й компас.

СФЕРИЧНИЙ ПІДВОДНИЙ ЧОВЕН

Американська фірма «Інтерспейс інкорпорейшн» (Каліфорнія) побудувала підводний човен, що приводиться в рух людською енергією за допомогою пристрою, подібного до велосипедного колеса з вісьмома невеликими лопатями. Судно має сферичну форму і виготовлене з пластмаси. Ширина його — 127 сантиметрів. Подібно до інших підводних човнів, де рушієм є енергія людини, судно не герметизоване: команда дихає через водолазні апарати.

Сферичну форму творці обрали тому, що вона краще за інші витримує зовнішній тиск води. Човен пройшов випробування і брав участь у змаганнях підводних човнів у штаті Флоріда.

ЗНІМКИ НА КОМПАКТНИХ ДИСКАХ

Американська фірма «Істман Кодак» створила нову систему «Фото КД», котра знімки із звичайної 35-міліметрової плівки переводить і зберігає на компактному диску. Звідси їх можна проектувати на екран кольорового телевізора або ж друкувати на папері. Система «Кодак» зберігає негативи або позитиви у вигляді цифрових даних.

Цифрові знімки за своєю якістю не поступаються оригіналу.

І ТАКІ БУВАЮТЬ ОКУЛЯРИ

На ярмарку оптики в Кельні (Німеччина) поряд із звичайними демонстрували і такі екстравагантні сонцезахисні окуляри.

ХТО ЖИВЕ У ВУЛКАНІ?

Один з підводних вулканічних кратерів, розташований поблизу Гавайських островів на глибині 900 метрів, являє собою казкову країну з теплою водою, стовпами пари, куполами захололої лави, червоними килимами з оксидів заліза і терасами, заселеними найфантастичнішими організмами. Про це повідомили фахівці з Каліфорнійського інституту океанографії «Скріпс», котрі досліджували кратер вулкану з невеличкого підводного човна. Вчені шукали там гігантських мідій і черв'яків, подібних до тих, що живуть біля гарячих підводних джерел. Але замість них знайшли середовище без розчиненої сірки і з високою концентрацією двоокису вуглецю, в якому процвітають химерні екосистеми. Крім них, для інших організмів таке середовище є отруйним. Основним мешканцем підводного кратера є дуже потворна риба, названа «морським дияволом».

СЛОН — ТВАРИНА ІНТЕЛІГЕНТНА

ли територію, аби підібрати осиротілих слоненят, то шість разів затримували одного і того ж браконьєра»,— говорить Дафне Шілдрік. У Національному парку біля Найробі вона керує грошовим фондом «Девід Шілдрік», названого ім'ям її чоловіка, який понад 30 років займається охороною слонів.

Нині Дафне Шілдрік піклується про п'ятьох слоненят віком від двох місяців до двох років. «Багато які люди, що купують предмети і прикраси із слонової кістки, взагалі не замислюються над тим, де вони взялися. Мало хто знає, що маленькі слоненята не можуть пережити смерті своєї матері, так само як і малі діти. Коли слониха вмирає, малеча теж гине. Якщо слоненята не досягли п'яти років, то не мають жодної можливості вціліти».

Дафне Шілдрік, що глибоко вивчає життя слонів, запевняє, що коли їх переслідують мисливці, законні чи браконьєри, тварини добре усвідомлюють, що приречені. «Слон — одна з найінтелігентніших тварин,— мовить вона.— Смерть завдає їм глибокого психічного болю. Слони повсякчасно бачать трупи своїх родичів із вирваними бивнями. Слід сказати, що людина — це єдина тварина, що вбиває слонів заради утіхи чи своїх амбіцій».

«Браконьєрство набуває масштабів національної кризи. Коли ми об'їжджа-

Битими козацькими шляхами, через яри і видолки, через палаючу громадянською війною Україну скачуть вершники махновської вольниці, істинні лицарі неозорих степових просторів, славні достойники легендарних запорожців. Вони самовіддано виборюють для рідного краю віками вимріяну свободу. І хай вона не завжди вкладається в параметри усвідомленої необхідності; але народ, століттями обездолений і зацькований самодержавством, щиросердо прагне її й вірить у щасливе прийдешнє.
Серед степовиків, що завзято змагалися з білогвардійцями, кайзерівцями, гетьманцями, а потім завдали чимало клопоту й більшовикам, напрочуд колоритною постаттю був начальник махновської контррозвідки — Льова Задов. Саме він став головним героєм повісті «Зрадлива фортуна Льови Задова», написаної публіцистами Вадимом Вітковським та Вячеславом Попиком. Задов постане перед читачем у несподіваній іпостасі, бо його образ, узвичаєний Олексієм Толстим і радянським кінематографом, не зовсім відповідає дійсності.
У творі використані архівні матеріали КДБ УРСР, котрі стосуються перебування Льва Миколайовича Задова-Зіньковського в армії Махна (зокрема щоденник начальника махновського штабу В. Білаша), оперативної діяльності в іноземному відділі ДПУ-НКВС Одеської області, його арешту і розстрілу за часів сталінської інквізиції.
Книга ілюстрована унікальними фоторепродукціями із сімейного архіву Л. Задова та Гуляйпільського краєзнавчого музею.
Журнальний варіант повісті В. Вітковського та В. Попика публікує часопис «Донбас». Нижче подаємо спогади сина Л. М. Задова-Зіньковського — Володимира Львовича.

Слово про батька

Лев Миколайович Задов-Зіньковський, працівник Одеського ДПУ. 1925 рік.

Чорний день 26 серпня 1937 року назавжди розмежував долю нашої сім'ї на два трагічні поняття — «до» і «після». Страшну межу між життям і загибеллю тата, Льва Миколайовича Задова-Зіньковського, проклав його несподіваний арешт.

Вранці він, як завжди, поцілував маму, пригорнув дітей і пішов на роботу до Одеського управління НКВС, де працював з 1924 року. Пішов, щоб більше вже ніколи не повернутися. Того ж дня надвечір до квартири увійшли незнайомці і почали обшук. Ті події чітко викарбувалися у моїй пам'яті і донині ятрять душу. Тоді мені здавалося, що перед очима пливуть кадри з кінофільму

про захоплюючу боротьбу революціонерів. По шафах, у комоді, серед книжкових полиць хвацько нишпорили мовчазні й незворушні прибульці; порпалися у білизні, простукували стіни, кидали на підлогу книжки. Після ретельного обшуку вони вилучили фотографії, поштівки, частину книг, фотоапарат і «Маузер» із золотою монограмою на полірованій дерев'яній кобурі — то була татова іменна зброя, якою його нагородив НКВС СРСР за чекістську операцію проти англійської розвідки.

Глухо грюкнули двері, і ми залишилися серед розгардіяшу, зчиненого батьковими колегами, приголомшені, наодинці з тривожною невизначеністю. Ось так сім'я чекіста другого дня після обшуку перейшла до категорії сімей «ворогів народу». Приналежність до цієї категорії ми відчули на собі одразу, бо з пристойної трикімнатної квартири були хутенько переселені у похмуру, вогку комірчину комуналки — троє дорослих і троє дітей. Кажуть, що горе не полюбляє самотності — у січні 1938 року заарештували маму — Зіньковську Віру Іванівну. Ми, троє малолітніх, залишилися під опікою бабусі. Щоб сяк-так прогодувати дітей, старенька носила на продаж останнє лахміття, а колишні татові соратники, які раніше частенько гостювали у свого хлібосольного товариша, обминали нас десятою дорогою. Пошесть дикого страху, мов сарана, заполонила стероризовану країну, безжалісно вигризаючи із людських душ милосердя і гуманізм. Згодом повернулася з в'язниці мама, жити стало спокійніше, але не легше.

Ми так і не знали, що стало причиною арешту батька, невідомою залишалася його подальша доля. І тільки 1949 року дещо прояснилося. У той час, після закінчення військового училища, я служив у танковому полку 24 мотострілецької дивізії. Зваживши всі за і проти, вирішив подати заяву про вступ кандидатом у члени КПРС. Відповідно до існуючого партійного порядку запустили мою справу до узвичаєного чистилища. Відповідь не забарилася. Компетентні органи повідомили партійну комісію політвідділу дивізії про те, що мій батько — Задов-Зіньковський Л. М. з 1918 по 1921 роки перебував у банді Махна на відповідальних посадах. Виявилося, що цього компромату було досить, аби батька розстріляти, а мені відмовити у довір'ї Комуністичної партії. Отаким чином, хоч і через політвідділ, наша сім'я уперше довідалася, в чому звинувачували тата. Але ж вся країна знала, що махновці, крім Нестора Махна, були повністю амністовані радянським урядом у 1921 році, а потім, додатково, ще й у 1927. Яка ж тоді ціна таким «індульгенціям»?

Не можу обминути творця лихої слави про батька, автора роману «Ходіння по муках» Олексія Толстого. Це з його «легкої» творчої руки, а потім завдяки кінематографу, пішов гуляти неосяжними просторами країни образ розбишаки, грабіжника і садиста Льови Задова. На мою думку, письменник погрішив проти істини, проти історичної правди. У тій смертельній, апокаліптичній обстановці всіляко бувало, революція диктувала свої суворі закони. І той самий «розбійник» Льова Задов у боротьбі за радянську владу ходив у багнетні атаки під Царицином, у лавах махновської вольниці громив врангелівців, кайзерівців, гетьманів і не зі своєї вини опинився на стежині ворожнечі з більшовиками. Він пройшов тернистими шляхами утікача з рідного краю. У тяжких роздумах, переосмисливши вогненні версти свого життя, вирішив повернутися на Україну й перейшов свій останній рубікон. Лев Миколайович Задов-Зіньковський став чекістом і протягом чотирнадцяти років бездоганно працював у іноземному відділі ДПУ-НКВС Одеської області. Він виконував складні й відповідальні завдання радянської розвідки, мав нагороди.

Моя пам'ять зберегла його як доброго, сильного, вимогливого і справедливого батька, жодного разу я не бачив його нетверезим чи брутальним у розмовах. У своїх почуттях до дітей він був рівним, до всіх нас однаково ласкавим і привітним. Тільки через багато років я дізнався, що моя сестричка Алла — рідна мені по мамі. А я ж у дитинстві ревнував тата до неї, все мені здавалося, що він любить її більше, ніж мене. Медсестра Алла Львівна Зіньковська загинула смертю хоробрих у 1942 році в бою з гітлерівцями під Севастополем.

Наша мама була культурною, освіченою жінкою, вихованою на прогресивних традиціях української інтелігенції, вона скінчила Полтавський інститут шляхетних дівчат. Важкі втрати болючою бороздою пролягли через її серце і душу, огорнули раннім серпанком невимовного суму. Почуття до батька у неї були глибокими й неповторними. Ми часто радили їй вийти заміж, але вона, лагідно і вдячно всміхаючись, говорила: «Такої щирої, задушевної й вірної людини, як ваш тато, я вже ніколи не знайду, а іншого — не хочу».

Незгасаюча пам'ять про батька, людину благородну й сильну духом, надавала мені терпіння на довгому й виснажливому шляху до його реабілітації. Тридцять чотири роки я вперто йшов ним — долаючи людську байдужість, неповагу, а часом і презирство. Мій марафон почався у 1956 році. Я звертався до багатьох компетентних інстанцій, але

звідусіль діставав однотипні відповіді: «У реабілітації відмовити».

Свіжий вітер перебудови надихнув мене на рішучість і сміливість. Я написав листа особисто до голови КДБ СРСР В. А. Крючкова, у якому розповів про свої багатолітні поневіряння. І ось 29 січня 1990 року Пленум Верховного Суду СРСР, переглянувши кримінальну справу Задова-Зіньковського Л. М., скасував вирок від 25 вересня 1938 року за браком у діях звинуваченого ознак злочину. Нарешті його повністю реабілітували!

Так вже склалося, що родина Задова-Зіньковського з 1918 року боронила нашу Батьківщину на фронтах громадянської і Великої Вітчизняної воєн, на бистрині незримих чекістських двобоїв. Не повернулися з поля бою двоє дітей Льва Миколайовича, сплять вічним сном у рідній землі під Севастополем і на Курській дузі; мені пощастило — я вийшов з того пекла живим. Сьогодні у Льва Миколайовича і Віри Іванівни ростуть двоє онуків і четверо правнуків. Онуки продовжують благородну дідову і батькову справу — вони офіцери Радянської Армії, а правнуки тільки-но готуються до самостійного життя.

Ніколи вже не повернути наших рідних, конвойованих на Голгофу злим генієм вождя та його поплічників, але святий обов'язок нащадків — напружити усі сили й навіки скинути з братських могил закатованих тяжкий, чорний тягар безпідставних звинувачень, освятити перед сьогоденням і прийдешнім їхні чесні імена.

В. Л. ЗІНЬКОВСЬКИЙ.

м. Геленжик, 1991 рік.

Публікується вперше

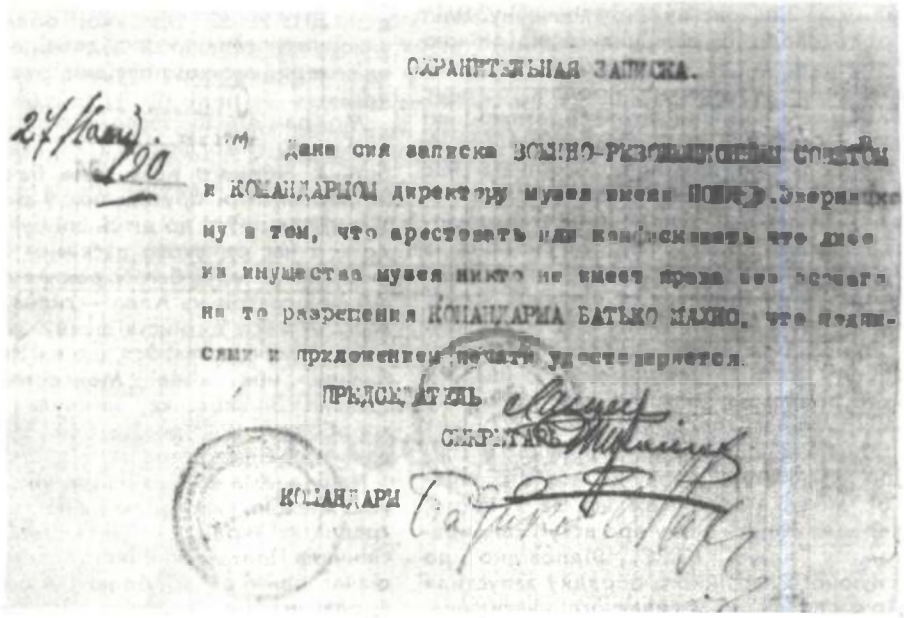

ОХРАНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА.

27/Нояб 20

Дана сия записка ВОЕННО-РЕВОЛЮЦИОННЫМ СОВЕТОМ и КОМАНДАРМОМ директору музея имени ПОЛЯ Т. Эварницкому в том, что арестовать или конфисковать что либо из имущества музея никто не имеет права без особого на то разрешения КОМАНДАРМА БАТЬКО МАХНО, что подписью и приложением печати удостоверяется.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ

СЕКРЕТАРЬ

КОМАНДАРМ

«Підписами і прикладанням печатки засвідчується»

Хто читав «Собор» Олеся Гончара, напевне добре запам'ятав епізод, де відбувається зіткнення двох сил,— творчої і руйнівної,— уособлених в образах Дмитра Яворницького та Нестора Махна. Але ось потрапив до нас цікавий документ з історії взаємин ватажка селянської армії і визначного етнографа, який зберігається у фондах музею ім. Д. Яворницького у Дніпропетровську. Наводимо текст документу.

Видана ця записка Військово-Революційною Радою та Командармом директору музею імені Поля т. Еварнщькому про те, що заарештувати чи конфіскувати що-небудь з майна музею ніхто не має права без особливого на те дозволу Командарма Батька Махна, що підписами і прикладанням печатки засвідчується».

На штампі текст: «Військово-революційна рада повстанських українських військ імені Батька Махна».

Увага! Увага!

Оголошуємо лотерею

«ПЕРЕДПЛАТА-92»

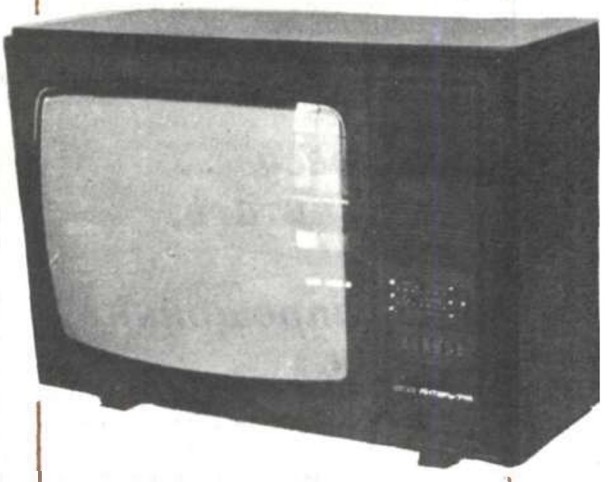

Передплативши за 14 крб. 40 коп. журнал «Наука і суспільство» (індекс 74330) на 1992 рік, ви одержуєте рідкісну можливість виграти:

— кольоровий телевізор «Янтарь-741» (розмір екрана по діагоналі 61 см, кінескоп — вибухозахищений);

— кришталеву вазу (за цінами 1980 року — 700 крб.) — приз правління товариства «Знання» України;

— двотомник Біблії з ілюстраціями (ціна — 100 крб.);

— Коран (ціна — 25 крб.) — розігрується три примірники;

— книгу Михайла Грушевського «Ілюстрована історія України» (ціна — 15 крб.) — розігрується чотири примірники;

— «Библейскую энциклопедию». Автор — архимандрит Никифор. Репринтне видання з випуску 1891 року. Ціна — 40 крб. Розігрується чотири примірники.

Будуть у лотереї розіграні й інші призи, про які повідомимо пізніше.

Всіх, хто бажає взяти участь у нашій лотереї, просимо до 15 листопада ц. р. надіслати до редакції листівку з позначкою «Передплата-92», в якій вказати:

— прізвище, ім'я, по батькові;

— домашню адресу;

— номер поштового відділення, місто (село), район, область;

— нумерацію касового штемпеля на звороті квитанції про передплату (обов'язково річну!).

У січні наступного року незалежне журі лотереї жеребкуванням визначить власників виграшів.

Отже, запрошуємо взяти участь у лотереї «Передплата-92»!

Щире спасибі!

Благодійні внески читачів у фонд журналу продовжують надходити.

Редакція вдячна за перекази:

Заньковському В. Є. з Першотравневого району Донецької області — 20 крб.

Корнієнко Т. М. з м. Запоріжжя — 20 крб.

Козаку І. М. з м. Городка на Львівщині, 1912 року народження, пенсіонеру, який ще працює кочегаром,— 5 крб.

Коркуш Д. Д. з м. Верховина на Івано-Франківщині — 5 крб.

Залюбовському Г. з Бердичева — 15 крб.

Данюк В. А. з Небіт-Дагу — 10 крб.

Демченко Н. М. з м. Шполи на Черкащині — 20 крб.

Загребенюку А. А., пенсіонеру, учаснику Великої Вітчизняної війни з м. Нова Одеса Миколаївської області — 100 крб.

Дроботу Д. із с. Орішківці Жидачівського району на Львівщині — 6 крб.

Наш читач В. А. Данюк робить приписку: «Буде дуже жаль, якщо журнал не витримає фінансових утруднень». Витримає, дорогий наш друже з далекого Небіт-Дагу. Все гаразд! Залучайте на 1992 рік нових передплатників. Шанувальник «Науки і суспільства» з багаторічним стажем А. А. Загребенюк висловлює мудрі пропозиції щодо тематики видання на майбутнє.

Бажаємо всім добра.

Редакція.

Передплатникові на замітку

«Цю пресу нельзя читать, бо вона запрєщонна»

На початку року в приймальні Полтавського АТП-15327 один ревний ветеран побачив газету «За вільну Україну» і, знаючи з офіційної пропаганди, що це «антирадянська» газета, пішов з нею до директора підприємства О. Ф. Дейни. Директор терміново зібрав трійцю — він сам, секретар парткому й голова профкому.

Почалося з'ясування головного питання: хто і за яким правом передплатив таку крамолу. В результаті двом жінкам, які підписали заявку до бібліотеки,— економістові Валентині Іванівні Біленко та старшому бухгалтерові профкому Наталії Євгенівні Таракановій довелося поплатитися за допущену ідеологічну помилку. Але, зробивши «накачку» ідейно невитриманим товаришкам, адміністративно-партійно-профспілкова трійця прийняла «геніальне» за своєю простотою рішення: анулювати передплату українських газет узагалі, щоб довго не думати, яка з них крамольна, а яка ні.

Як вирішили, так і зробили — й надіслали до «Союздруку» клопотання: «Профком Полтавского АТП-15327 просит вас аннулировать подписку на периодические издания с февраля 1991 года на «Московские новости», «Всесвіт», «Вітчизна», «Дзвін», «Дніпро», «Київ», «Людина і світ», «Наука і суспільство», «Пам'ятки України», «Прапор», «Соняшник», «Старожитності», «Україна», «За вільну Україну», «Літературна Україна», «Народна газета», «Слово», «Комсомолець Полтавщини».

Обязуемся взамен на ту же суму выписать для работников предприятия журнал «Автомобилист Украины».

Председатель профкома АТП-15327 В. Е. Скачков».

Таким чином, читачі бібліотеки повністю позбулися можливості читати українську періодику. На вимогу бібліотекаря пояснити своє рішення голова профкому відмовляється відповідати. Єдине, що він сказав чітко: «Цю пресу нельзя читать, бо вона запрєщонна»...

Зоя КОВАЛЕНКО.

м. Полтава.

(«Молодь України». 29 травня 1991 року).

НОВИЙ ЗАВІТ
ГОСПОДА НАШОГО ІСУСА ХРИСТА

Глава 21

1 Після того знову явився Ісус учням Своїм біля моря Тиверіадського. Явився ж так:

2 були разом Симон Петро, і Фома, званий Близнюк, і Нафанаїл з Кани Галілейської, і сини Зеведееві, і двоє інших учнів Його.

3 Симон Петро говорить їм: йду ловити рибу. Кажуть йому: йдемо і ми з тобою. Пішли і відразу ввійшли в човен, і не піймали в ту ніч нічого.

4 А коли вже настав ранок, Ісус стояв на березі; але учні не пізнали, що це Ісус.

5 Ісус говорить їм: діти! чи є у вас яка їжа? Вони відповіли Йому: нема.

6 Він не сказав їм: закиньте сіті з правого боку човна і піймаєте. Вони закинули, і вже не могли витягти сіті через велику кількість риби.

7 тоді учень, котрого любив Ісус, говорить Петрові: це Господь. Симон же Петро, почувши, що це Господь, підперезався одежею (бо він був нагий) і кинувся в море.

8 А інші учні припливли човном (бо недалеко були від землі, ліктів близько двохсот) і тягли сіть з рибою.

9 А коли вийшли на землю, бачать розкладене вогнище, і на ньому рибу і хліб.

10 Ісус говорить їм: принесіть риби, яку ви тепер піймали.

11 Симон Петро пішов і витяг на землю сіть, повну великої риби — сто п'ятдесят три; і від такої кількості риби не прорвалася сіть.

12 Ісус говорить їм: ідіть, обідайте. Ніхто ж з учнів не посмів спитати його: хто Ти? знаючи, що це Господь.

13 Ісус підходить, бере хліб і дає їм, також і рибу.

14 Це вже втретє явився Ісус учням Своїм по воскресінні Своєму з мертвих.

15 Коли ж вони обідали, Ісус каже Симону Петрові: Симоне Іонин! чи любиш ти Мене більше, ніж вони? Петро каже Йому: так, Господи! Ти знаєш, що я люблю Тебе. Ісус говорить йому: паси ягнят Моїх.

16 Ще говорить йому вдруге: Симон Іонин! чи любиш ти Мене? Петро говорить Йому: так, Господи! Ти знаєш, що я люблю Тебе. Ісус говорить йому: паси вівці Мої.

17 Говорить йому втретє: Симоне Іонин! чи любиш ти Мене? Петро засмутився, що втретє спитав його: чи любиш ти Мене? і сказав Йому: Господи! Ти все знаєш; Ти знаєш, що я люблю Тебе. Ісус говорить Йому: паси вівці Мої.

18 Істинно, істинно кажу тобі: коли ти був молодий, то підперезувався сам і ходив, куди хотів; а коли постарієш, то простягнеш руки твої і інший підпереже тебе і поведе, куди не хочеш.

19 Це Він сказав, даючи розуміти, якою смертю Петро прославить Бога. І сказавши це, говорить йому: йди за Мною.

20 Петро ж, обернувшись, бачить, що йде за ним учень, котрого любив Ісус, і котрий на вечері, припавши до грудей Його, сказав: Господи! хто видасть Тебе?

21 Побачивши Його, Петро говорить Ісусові: Господи! а він що?

22 Ісус говорить йому: якщо Я хочу, щоб він залишився, поки прийду, що тобі до того? ти йди за Мною.

23 І пронеслося це слово поміж браттями, що учень той не помре. Але Ісус не сказав йому, що не помре, але якщо Я хочу, щоб він залишився, доки прийду, що тобі до того?

24 Цей учень і свідчить про це і написав це; і знаємо, що правдиве свідчення його.

25 Багато й іншого створив Ісус; але, коли б написати про те докладно, то, думаю, і сам світ не вмістив би написаних книг. Амінь.

Від Луки святе благовіствування

Глава 1

1 Тому що багато хто почав складати повісті про цілком відомі серед нас події,

*2 як передали нам ті, що від самого початку були очевидцями і служителями Слова,**

3 то спало на думку й мені, старанно дослідивши все спочатку, по порядку описати тобі, вельмишановний Феофіле,

4 щоб ти пізнав тверду основу того вчення, в якому був наставлений.

5 У дні Ірода, царя Іудейського, був священик на ім'я Захарія, з денної черги Авієвої, і жінка його з роду Ааронового, а ім'я її Єлисавета.

6 Обоє вони були праведні перед Богом, виконуючи всі заповіді і устави Господні бездоганно.

7 У них не було дітей, бо Єлисавета була неплідна, і обоє були вже похилого віку.

8 Одного разу, коли він у порядку своєї черги служив перед Богом,

9 за жеребом, як звичайно було у священи-

* Ісуса Христа, Сина Божого.

ків, йому випало ввійти в храм Господній для кадіння.

10 а вся безліч народу молилася зовні під час кадіння.—

11 тоді з'явився йому Ангел Господній, стоячи праворуч жертовника кадильного.

12 Захарія, побачивши його, збентежився, і страх напав на нього.

13 Ангел же сказав йому:не бійся, Захаріє, бо почута молитва твоя, і жінка твоя Єлисавета породить тобі сина, і наречеш ім'я йому Іоанн;

14 і буде тобі радість і втіха, і багато народженню його зрадіють,

15 бо він буде великий перед Господом; вина і сікера не питиме, і Духа Святого сповниться ще від утроби матері своєї;*

16 і багатьох з синів Ізраїлевих наверне до Господа Бога їхнього;

17 і йтиме перед Ним в дусі і силі Іллі, щоб навернути серця батьків до дітей, і непокірних до образу думок праведників, щоб представити Господові народ приготований.

18 І сказав Захарія Ангелові: з чого я знатиму це? бо я старий, і жінка моя вже похилого віку.

19 Ангел сказав йому у відповідь: я Гавриїл, що стою перед Богом, і посланий говорити з тобою і благовістити тобі про це;

20 і ось, ти будеш мовчати і не матимеш можливості говорити до того дня, коли збудеться це, за те, що ти не повірив словам моїм, котрі збудуться в свій час.

21 Тим часом народ чекав Захарію і дивувався, що він забарився в храмі.

22 Він же, вийшовши, не міг говорити до них; і вони зрозуміли, що він бачив видіння в храмі; і він говорив з ними знаками і залишався німим.

23 А коли закінчилися дні служіння його, повернувся до свого дому.

24 Після тих днів зачала Єлисавета, жінка його, і таїлася п'ять місяців, кажучи:

25 так створив мені Господь у ті дні, коли зглянувся на мене, щоб зняти з мене сором перед людьми.

26 Шостого ж місяця був посланий від Бога Ангел Гавриїл у галілейське місто, яке називається Назарет,

27 до Діви, зарученої з мужем, на ім'я Йосиф, з дому Давидового; ім'я ж Діви: Марія.

28 Ангел, увійшовши до Неї, сказав: радуйся, Благодатна! Господь з Тобою, Благословенна Ти між жонами.

29 Вона ж, побачивши його, стривожилась від слів його і міркувала, щоб то значило це привітання?

30 І сказав їй Ангел: не бійся, Маріє! бо Ти знайшла благодать у Бога;

31 і ось, зачнеш в утробі і породиш Сина, і наречеш ім'я Йому Ісус.

32 Він буде великий і Сином Всевишнього наречеться, і дасть Йому Господь Бог престол Давида, отця Його;

33 і царствуватиме над домом Якова повік, і царству Його не буде кінця.

34 Марія ж сказала Ангелу: як же станеться це, коли Я мужа не знаю?

35 Ангел сказав їй у відповідь: Дух Святий зійде на Тебе, і Сила Всевишнього осінить Тебе; тому і народжуване Святе наречеться Сином Божим.

36 Ось і Єлисавета, родичка Твоя, яку називають неплідною, і вона зачала сина в старості своїй, і їй вже шостий місяць,

37 бо у Бога не зостанеться неспроможним ніяке слово.

38 Тоді Марія сказала: Я — раба Господня. Нехай буде Мені за словом твоїм. І відійшов від Неї Ангел.

39 Уставши ж Марія у дні ці, з поспіхом пішла до нагірньої країни, в місто Іудине,

40 і увійшла в дім Захарії, і привітала Єлисавету.

41 Коли почула Єлисавета привітання Марії'не, заграло дитя в утробі її, і сповнилася Єлисавета Духа Святого.

42 І вигукнула гучним голосом і сказала: благословенна Ти між жонами, і благословенний плід утроби Твоєї!

43 І звідки це мені, що Мати Господа Мого прийшла до мене?

44 Бо, коли голос вітання Твого дійшов до вушей моїх, заграло дитя радісно в утробі моїй.

45 І блаженна, Яка увірувала, бо збудеться сказане Їй від Господа.

46 І сказала Марія: величає душа Моя Господа,

47 і зрадів дух Мій у Бозі Спасові Моєму,

48 що зглянувся Він на смирення Раби Своєї, бо віднині ублажатимуть Мене всі роди;

49 що створив Мені велич Сильний, і святе ім'я Його;

50 і милість Його в роди родів на тих, що бояться Його;

51 явив могутність руки Своєї, розсіяв гордовитих в помислах сердець їхніх;

52 скинув сильних з престолів і підніс смиренних;

53 жадаючих сповнив благ, а тих, що багатіють, відпустив ні з чим;

54 прийняв Ізраїля, отрока Свого, спом'янувши милість,

55 як говорив отцям нашим, Авраамові і нащадкам його довіку.

56 Пробула ж Марія з нею близько трьох місяців і повернулася в дім Свій.

57 Єлисаветі ж настав час родити, і вона породила сина.

58 І почули сусіди й родичі її, що звеличив Її Господь милістю Своєю і радувалися з нею.

59 І восьмого дня прийшли обрізати немовля, і хотіли назвати Його ім'ям батька його Захарією.

60 На це мати його сказала: ні, а назвати його Іоанном.

61 І сказали їй: адже ніхто з рідних твоїх не звався їм'ям цим.

62 І питали знаками в батька його, як би він хотів назвати його.

63 Він попросив дощечку і написав: Іоанн ім'я йому. І всі здивувались.

64 І відразу відкрилися уста його і мова його, і він почав говорити, благословляючи Бога.

65 І був страх у всіх навколишніх жителів; і розповідалося про все це по всій нагірній країні Іудейській.

66 Усі, хто чув, поклали це в серці своїм і говорили: що буде дитина ця? І рука Господня була з ним.

67 І Захарія, батько його, сповнився Святого Духа і пророкував, кажучи:

68 благословен Господь Бог Ізраїлів, що відвідав народ Свій і створив визволення йому,

69 і підніс ріг спасіння нам у домі Давида, отрока Свого,

---

* Хмільний напій.

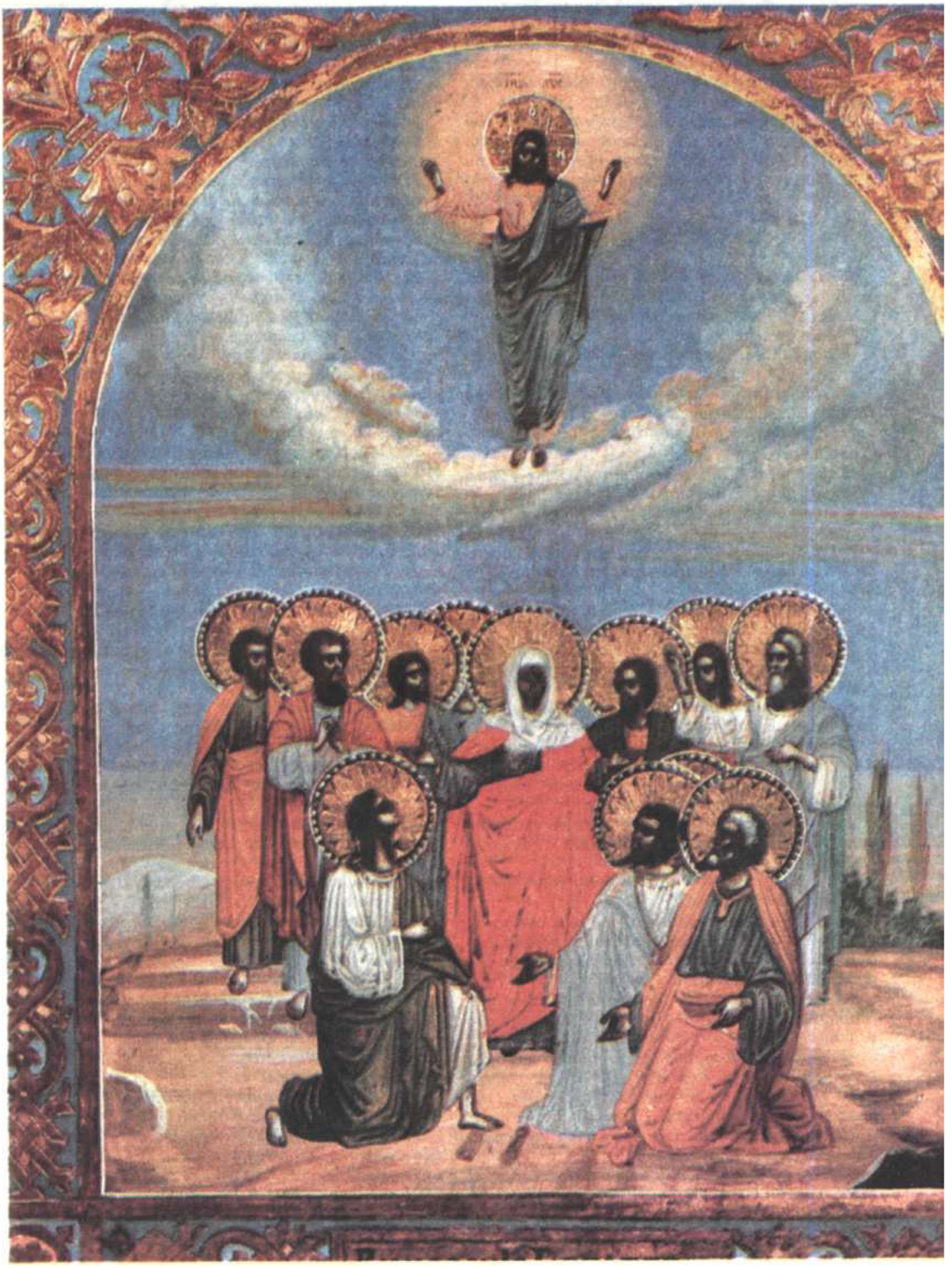

Вознесіння господнє.

70 як провістив устами святих пророків Своїх, що були від віку,

71 що спасе нас від ворогів наших і від руки всіх, хто ненавидить нас;

72 створить милість з батьками нашими і спом'яне Святий завіт Свій,

73 Дати нам клятву, якою клявся Він Авраамові, отцю нашому,

74 щоб ми, визволившись від руки ворогів наших, безбоязно

75 служили Йому в святості й праведності перед Ним у всі дні життя нашого.

76 І ти, дитя, назовешся пророком Все-

вишнього, бо йтимеш перед лицем Господа, щоб приготувати шляхи Йому,

77 дати зрозуміти народові Його спасіння у відпущенні гріхів їхніх,

78 з ласкавого милосердя Бога нашого, яким відвідав нас Схід з неба,*

79 просвітити тих, що сидять у темряві й тіні смертній, спрямувати ноги наші на шлях миру.

80 Дитя зростало і міцніло духом, і був він у пустинях до дня явлення свого Ізраїлеві.

Глава 2

1 У ті дні вийшов від кесаря Августа наказ зробити перепис по всій землі.

2 Цей перепис був перший за правління Квірінія Сірією.

3 І всі йшли записатися, кожен до свого міста.

4 Пішов також і Йосиф з Галілеї, з міста Назарета, в Іудею, в місто Давидове, що зветься Віфлієм, бо він був з дому і роду Давидового,

5 записатися з Марією, зарученою з ним жінкою, яка була вагітна.

6 Коли ж вони були там, прийшов час родити їй;

7 і породила Сина Свого Первістка, і сповила Його, і положила Його в ясла, бо не було їм місця в гостиниці.

8 У тій стороні були на полі пастухи, які ночували і сторожили отару свою.

9 Раптом з'явився їм Ангел Господній, і слава Господня осіяла їх; злякалися вони страхом великим.

10 І сказав їм Ангел: не бійтеся; я сповіщаю вам велику радість, яка буде всім людям:

11 бо нині народився вам у місті Давидовому Спаситель, Котрий є Христос Господь;

12 і ось вам ознака: ви знайдете сповите Немовля, Яке лежатиме в яслах.

13 І відразу з'явилося з Ангелом численне воїнство небесне, яке славило Бога і викликувало:

14 слава у вишніх Богові і на землі мир, в людях благовоління!

15 Коли Ангели відійшли від них на небо, пастухи сказали один одному: підемо до Віфлієма і подивимось, що там сталося, про що сповістив нам Господь.

16 І, поспішивши, прийшли і знайшли Марію та Йосифа, і Немовля, Яке лежало в яслах.

17 Побачивши ж, розповіли про те, що було сповіщено їм про Немовля Це.

18 І всі, хто чув, дивувалися тому, що розказували їм пастухи.

19 А Марія зберігала всі слова ці, складаючи в серці Своїм.

20 Пастухи ж повернулись, славлячи і хвалячи Бога за все те, що чули й бачили, як було сказано їм.

21 А як минуло вісім днів, коли належало обрізати Немовля, дали Йому ім'я Ісус, наречене Ангелом до зачаття Його в утробі.

22 А коли настали дні очищення їх за законом Мойсеєвим, принесли Його до Єрусалима, щоб поставити перед Господом,

23 як написано в законі Господньому, щоб усяка дитина чоловічої статі, яка розкриває утробу, була посвячена Господові,

24 і щоб принести в жертву, як сказано в законі Господньому, дві горлиці або двоє голубенят.

25 Був тоді в Єрусалимі чоловік на ім'я Симеон. Він був муж праведний та побожний, що чекав утіхи Ізраїлевої, і Дух Святий був на ньому.

26 Йому було провіщено Духом Святим, що він не побачить смерті, доки не побачить Христа Господнього.

27 І прийшов він, натхнений Духом, у храм. І коли батьки принесли Немовля Ісуса, щоб виконати над ним законний звичай,

28 він взяв Його на руки, благословив Бога і сказав:

29 Нині відпускаєш раба Твого, Владико, за словом Твоїм, з миром,

30 бо бачили очі мої спасіння Твоє,

31 яке Ти приготував перед лицем усіх народів,

32 світло на просвітлення язичників і слава народу Твого Ізраїля.

33 Йосиф же і Мати Його дивувалися сказаному про Нього.

34 І благословив їх Симеон і сказав Марії, Матері Його: ось, лежить Цей на падіння і на вставання багатьох в Ізраїлі і на знак сперечання,—

35 і Тобі Самій меч пройде душу,— щоб відкрились помисли багатьох сердець.

36 Тут була також Анна пророчиця, дочка Фануїлова, з коліна Асірова, яка досягла глибокої старості, проживши з чоловіком після свого дівоцтва сім років,

37 вдова років вісьмидесяти чотирьох, яка не відходила від храму, постом і молитвою служачи Богові день і ніч.

38 Прийшовши в той час, вона славила Господа і говорила про Нього всім, хто чекав визволення в Єрусалимі.

39 І коли виконали все за законом Господнім, повернулися до Галілеї, в місто своє Назарет.

40 Дитя зростало і міцніло духом, сповнюючись премудрості, і благодать Божа була на Ньому.

41 Щороку батьки Його ходили до Єрусалима на свято Пасхи.

42 І коли було Йому дванадцять років, прийшли вони також за звичаєм до Єрусалима на свято.

43 Як скінчилися дні свята, і вони повертались, Отрок Ісус залишився в Єрусалимі; і не помітили того Йосиф і Мати Його,

44 а думали, що Він іде з іншими. Пройшовши ж день дороги, почали шукати Його серед родичів та знайомих

45 і, не знайшовши Його, повернулись до Єрусалима, шукаючи Його.

46 Через три дні знайшли Його в храмі, де Він сидів серед учителів, слухав їх і запитував їх;

47 усі, хто слухав Його, дивувались розумові і відповідям Його.

48 І, побачивши Його, здивувалися; і Мати Його сказала Йому: Чадо! Що ти зробив з нами? Ось батько Твій і Я з великою скорботою шукали Тебе.

49 Він сказав їм: навіщо вам було шукати Мене? хіба ви не знали, що Мені повинно бути в тому, що належить Отцю Моєму?

50 Але вони не зрозуміли сказаних Ним слів.

51 І Він пішов з ними і прийшов в Назарет, і корився їм. І Мати Його зберігала всі слова ці в серці Своєму.

52 Ісус же зростав у премудрості і віком, в любові у Бога і людей.

---

* Христос — Месія.

Глава 3

1 У п'ятнадцятий же рік правління Тиверія кесаря, коли Понтій Пілат правив в Іудеї, Ірод був четвертовладником у Галілеї, Филип, брат його, був четвертовладником в Ітуреї і Трахонітському краї, а Лісаній був четвертовладником в Авілінеї,

2 за первосвящеників Анни і Каіафи, було слово Боже до Іоанна, сина Захарії, в пустині.

3 І він проходив по всій околиці Йорданській, проповідуючи хрещення покаяння для прощення гріхів,

4 як написано в книзі слів пророка Ісаії, котрий говорить: глас вопіющого в пустині: приготуйте путь Господній, прямими зробіть стежі Йому;

5 кожна долина нехай наповниться і всяка гора і горб знизяться, і стануть кривизни прямими, і вибоїсті дороги рівними;

6 і побачить всяка плоть спасіння Боже (Іс. 40,3—5).

7 Іоанн говорив народові, що приходив хреститися від нього поріддя єхиднове! хто навчив вас тікати від майбутнього гніву?

8 Створіть же плоди, достойні покаяння, і не думайте говорити собі: отець у нас Авраам, бо кажу вам, що Бог з каміння цього може створити дітей Авраамові.

9 Вже й сокира біля кореня дерев лежить: всяке дерево, що не приносить доброго плоду, зрубують і кидають у вогонь.

10 І питав Його народ: що ж нам робити?

11 Він сказав їм у відповідь: у кого дві одежі, той дай тому, хто не має, і в кого є їжа, зроби те саме.

12 Прийшли і митарі хреститися і сказали Йому: учителю, що нам робити?

13 Він відповідав їм: нічого не вимагайте більше того, що призначено вам.

14 Питали його також і воїни: а що нам робити? І сказав їм: нікого не кривдіть, не обмовляйте і задовольняйтеся платою вашою.

15 Коли ж народ чекав і всі думали в серцях своїх про Іоанна,чи не Христос він,—

16 Іоанн усім відповідав: я хрещу вас водою: але йде Сильніший за мене, у Котрого я недостойний розв'язати ремінь взуття; Він хреститиме вас Духом Святим і вогнем.

17 Лопата Його в руці Його, і Він очистить тік Свій і збере пшеницю в засіки Свої, а солому спалить вогнем невгасимим.

18 І багато іншого благовіствував Він народові, повчаючи його.

19 Ірод же, четвертовладник, якого Іоанн докоряв за Іродіаду, жінку брата його, і за все, що зробив Ірод лихого,

20 додав до всього іншого і те, що ув'язнив Іоанна в темницю.

21 Коли ж хрестився весь народ, і Ісус, охрестившись, молився, розкрилося небо,

22 і Дух Святий зійшов на Нього в тілесному вигляді, як голуб; і був голос з неба, Який говорив: Ти Син Мій улюблений; в Тобі Моє благовоління!

23 Ісус, починаючи Своє служіння, був років тридцяти, і був, як думали, син Йосифів, Ілліїв.

24 Матфатів, Левіїв, Мелхіїв, Іаннаїв, Йосифів,

25 Маттафіїв, Амосів, Наумів, Есламів, Наггеїв,

26 Маафів, Маттафіїв, Семеїїв, Йосифів, Іудин,

27 Іоннанів, Рисаїв, Зоровавелів, Салафіїлів, Нирїїв,

28 Мелхіїв, Аддіїв, Косамів, Елмодамів, Ірів,

29 Іосіїв, Елієзерів, Іорімів, Матфатів, Девіїв,

30 Симеонів, Іудин, Йосифів, Іонанів, Еліакимів,

31 Мелеаїв, Маїнанів, Маттафаїв, Нафанів, Давидів,

32 Ієссеїв, Овидів, Воозів, Салмонів, Наассонів,

33 Аминадавів, Арамів, Єсромів, Фаресів, Іудин,

34 Яковів, Ісааків, Авраамів, Фаррин, Нахорів,

35 Серухів, Рагавів, Фалеків, Єверів, Салинів,

36 Каїнанів, Арфаксадів, Симів, Ноїв, Ламехів,

37 Мафусалів, Єнохів, Іаредів, Малелеїлів, Каїнанів,

38 Єносів, Сифів, Адамів, Божий.

Глава 4

1 Ісус, сповнений Духа Святого, повернувся від Йордану і поведений був Духом у пустиню.

2 Там сорок днів він був спокушуваний дияволом і нічого не їв у ці дні і по їх закінченні наостанку зголоднів.

3 І сказав Йому диявол: якщо Ти Син Божий, то звели каменю цьому, щоб став хлібом.

4 Ісус відповів йому: написано, що не хлібом єдиним житиме людина, а всяким Словом Божим (Втор. 8,3).

5 І, вивівши Його на високу гору, диявол показав Йому всі царства світу в одну мить,

6 і сказав Йому диявол: Тобі дам усю владу над усіма цими царствами і славу їхню, бо вона мені передана, і я кому схочу, даю її;

7 отже, якщо Ти поклонишся мені, то все буде Твоє.

8 Ісус сказав йому у відповідь: відійди від Мене, сатано; написано: Господу Богу твоєму поклоняйся і Йому єдиному служи (Втор 6,13).

9 І повів Його до Єрусалима, і поставив Його на крилі храму, і сказав Йому, якщо Ти Син Божий, кинься звідси вниз,

10 бо написано: Ангелам Своїм заповість про Тебе зберегти Тебе:

11 і на руках понесуть Тебе, щоб не спіткнувся об камінь ногою Твоєю (Пс. 90,11).

12 Ісус відповів йому: сказано: не спокушай Господа Бога твого (Втор. 6,16).

13 І, закінчивши всі спокушування, диявол відійшов від Нього до часу.

14 І повернувся Ісус в силі духу до Галілеї; і рознеслася чутка про Нього по всьому краю.

15 Він учив у синагогах їхніх, і всі Його прославляли.

16 І прийшов у Назарет, де був вихований, і увійшов, за звичаєм своїм, в день суботній у синагогу, і встав читати.

17 Йому подали книгу пророка Ісаії; і Він, розкривши книгу, знайшов місце, де було написано:

18 Дух Господній на Мені; бо Він помазав Мене благовістити убогим, і послав Мене зціляти розбитих серцем, проповідувати поло-

неним визволення, сліпим прозріння, відпустити замучених на волю,

19 проповідувати літо Господнє сприятливе (Іс, 61,1—2).

20 І, згорнувши книгу і віддавши служителю, сів, і очі всіх в синагозі були звернені до Нього.

21 Він почав говорити їм: нині справдилося писання, яке ви слухали.

22 І всі засвідчили Йому це, і дивувалися словам благодаті, що виходили з уст Його, і говорили: чи ж не Йосифів це син?

23 Він сказав їм: звичайно, ви скажете Мені приказку: лікарю, зціли Самого Себе, зроби і тут, на Твоїй Батьківщині, те, що ми чули було в Капернаумі.

24 І сказав: істинно кажу вам: ніякого пророка не приймають на батьківщині своїй.

25 По правді кажу вам, багато вдів було в Ізраїлі за днів Іллі, коли небо замкнулося на три роки і шість місяців, так що настав великий голод по всій землі,

26 і до жодного з них не був посланий Ілля, а тільки до вдови в Сарепту Сидонську;

27 багато також було прокажених в Ізраїлі за пророка Єлисея, і жоден з них не очистився, крім Неємана сіріянина.

28 Почувши це, всі в синагозі наповнились гнівом,

29 і, вставши, вигнали Його геть з міста і повели на вершину гори, на якій було збудоване їхнє місто, щоб скинути Його;

30 Він же, пройшовши серед них, відійшов.

31 І прийшов у Капернаум, місто Галілейське, і навчав їх у дні суботні.

32 І дивувалися вченню Його, бо слово Його було владне.

33 Був у синагозі чоловік, що мав духа нечистого, і він закричав гучним голосом:

34 облиш і що Тобі до нас, Ісусе Назаряните? Ти прийшов погубити нас; знаю Тебе, хто Ти, Святий Божий.

35 Ісус заборонив йому, сказавши: замовкни і вийди з нього. І біс, кинувши його посеред синагоги, вийшов з нього, нітрохи не пошкодивши йому.

36 Усіх охопив жах, і міркували між собою, що це значить, що Він з владою і силою наказує нечистим духам і вони виходять?

37 І розійшлася чутка про Нього по всіх місцях того краю.

38 Вийшовши з синагоги, Він увійшов у дім Симона; теща ж Симонова лежала в сильній гарячці; і благали Його за неї.

39 Підійшовши до неї, Він заборонив гарячці; і покинула її. Вона ж відразу встала і служила їм.

40 Коли ж заходило сонце, всі, хто мав хворих на різні недуги, приводили їх до Нього і Він, покладаючи на кожного з них руки, зціляв їх.

41 Виходили також і біси з багатьох з криком і говорили: Ти Христос, Син Божий. А Він забороняв їм казати, що вони знають, що Він Христос.

42 А як настав день, Він, вийшовши з дому, пішов у безлюдне місце, а народ шукав Його і, прийшовши до Нього, затримував Його, щоб не йшов від них.

43 Він же сказав їм, що й іншим містам Я повинен благовістити Царство Боже, бо на те Я посланий.

44 І проповідував у синагогах галілейських.

Мозаїка планети

ПТАХ З ДАЛЕКОГО МИНУЛОГО

В американському штаті Південна Кароліна знайшли скам'янілі рештки найбільшого з морських птахів, які будь-коли жили на Землі. Він важив близько 41 кілограма, а розмах його крил становив більше п'яти метрів. Порівняно з цим викопним велетом, що нагадував чайку, найбільший сучасний морський птах здається метеликом. Фахівці вважають, що крилата істота, яка жила близько 50 мільйонів років тому, була родичкою сучасних пеліканів. На скам'янілі рештки птаха у кам'яній брилі натрапили під час будівництва аеропорту у місті Чарлстоні.

УДОМА І СТІНИ ЛІКУЮТЬ

Чи буває таке: дитину вранці привели до лікарні на операцію, а ввечері вже забрали додому? Група педіатрів з паризької лікарні Трусо вважає, що це не лише можливо, а й навіть необхідно. На медичному форумі, що недавно відбувся, лікарі-педіатри представили колегам результати своїх експериментів. З 1986 по 1988 рік вони зробили операції під наркозом 1390 дітям віком до 15 років, а ввечері після операції повертали їх додому, де турботу про них перебирали на себе батьки й домашні лікарі. Майже в усіх випадках експеримент завершився успішно. Широке впровадження такої практики в лікарнях допоможе розв'язати дві проблеми. Першу — заощадити кошти на госпіталізацію. І другу — уникнути психічних травм у дітей, що потерпають від перебування в лікарнях.

Українська держава.
Якою їй бути?

Чи варто сушити голову?..

Цілком згоден з тими, хто вважає за необхідне змінити державну символіку України. І, можливо, справді варто обмінятися щодо цього думками на сторінках газет і журналів. Хоча, як на мене, таке обговорення навряд чи буде продуктивним. Що нового воно дасть? На Україні вже давно існує своя національна символіка: жовто-синій прапор і герб — тризуб. Це давні символи, ними послуговувались, зокрема, у Західній Україні, а особливого поширення набули у наш, перебудовний час,— їх бачиш всюди: на вулицях, підприємствах, в установах, навчальних закладах. Тобто, люди їх сприйняли, люблять і шанують.

Щодо кольорів прапора, довкола чого точиться найбільше суперечок, то хотілося б сказати таке. Сам Бог послав багатостраждальному українському народові ці барви: блакитну — символ мирного неба, і жовту — мирної праці на землі. Це кольори миру, злагоди і добра, котрі водночас символізують єдність Землі і Неба, гармонію земних і духовних поривань людини. Навіщо ж у цьому щось змінювати?

І взагалі — чи варто сушити голову над питанням, якими бути українському прапору, гербу, коли воно практично вирішене?

Л. СТОРОЖУК.

с. Мельниця-Подільська
Тернопільської області.

Поза будь-якими блоками!

Наша держава — Україна — так і повинна скрізь і всюди йменуватися Україною, а не УРСР, без будь-яких уточнень на зразок — соціалістична, демократична, радянська і т. ін. Це — зайві слова, котрі нікого ні до чого не зобов'язують. Державний устрій України повинен бути таким, яким його хоче бачити народ України. Свою волю народ висловить на українському референдумі.

Україна має бути повновладною господинею у своїй хаті, мати всі атрибути державності, так само, як, скажімо, Іспанія, Франція чи Великобританія. Не повинно бути над нею жодного центру, який міг би щось наказувати чи вирішувати за Україну.

Укладати договори та підтримувати стосунки з іншими державами треба незалежно від їх політичної орієнтації і співпрацювати тільки на взаємовигідних засадах.

Відповідає моїй мрії положення в Декларації про суверенітет, де йдеться про те, що Україні бути позаблоковою, тобто нейтральною і без'ядерною державою.

В. ПІЦИКЕВИЧ,
робітник.

м. Борислав.

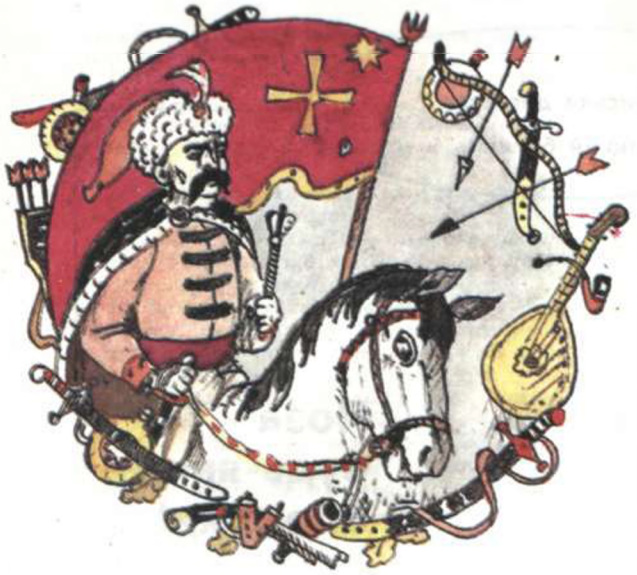

Анатолій СОКУР

ЯК КАЗАЛИ КОЗАКИ

«Галдовники».

Козаки були людьми забобонними, вірили в усілякі чудеса, існування чортів, відьом, водяників та іншої «нечисті».

За переказами, серед самих запорожців водилося чимало чаклунів. На Запорожжі оповідали про козаків, які «вправлялися в калдовстві і ніччю на могилах розмовляли з лісовиками й мертв'яками». Їх називали «галдовниками» (а ще «характерниками», «калдунами»), і вельми стереглися. Вірили, що галдовники наділені надприродним хистом і можуть чинити надзвичайні речі: ворожити, а то й звести людину, заклинати стихії, «замовляти» гроші, різні речі тощо.

Розповідали, що у Великому Лузі, поблизу Лисої гори, жив козак Джералівський, котрий міг заклясти будь-яку рушницю. На Запорожжі він мав репутацію «великого мисливця» і відчайдуха: «Не боявся ні кулі, ні грому: йому дикий жеребець вухо відкусив і, якби не заліз на дерево, то й носа не було б»,— переказували козаки.

Там же, в Лузі, мешкав «великий галдовник» Канцибера. Цей закопував і заклинав скарби, які по тому відшукати було вже неможливо,— хто пробував, мов «у хмарі блукав».

Інший чаклун — козак Гайдук прославився вмінням приборкувати відьом. Їм, до речі, особливо діставалося від козацьких чародіїв. На території Січі жінок, як відомо, не водилося, хіба що вряди-годи з'являлися полонянки, здобуті разом з іншою здобиччю під час походів. Що ж до земель, підпорядкованих Запорозькій Січі, то там їх жило чимало. Але щодо них козаки були спокійні, оскільки побутувало повір'я, що зусиллями галдовників з усього запорозького краю «відьми були зігнані».

Репутацію чаклунів мали й деякі історичні особи. Зокрема, сучасники вважали галдовником Семена Палія. Багато чудернацьких історій оповідали про знаменитого запорозького кошового Івана Сірка. Подейкували, що він міг перевтілитись у хорта чи яструба або заклясти вороже військо. Народна пам'ять зберегла перекази про чудодійну силу Сіркової руки. Помираючи, старий отаман начебто заповів у разі «великої потуги» відкопати з могили його руку: як понесуть її перед військом, то неприятель сам себе погубить. Легенда доносить, що козаки п'ять років возили з собою отаманову руку. Йдучи на бій, піднімали її, мов стяг, і несли на ворога, гукаючи: «Стій, душа і рука Сірка з нами!» І вороги кидалися навтьоки...

«Прикмета козацька».

Українські селяни впродовж століть тікали на дніпровську вольницю, шукаючи там порятунку від панських знущань. Щоб перейняти втікачів, на шляхах, які вели на Запорожжя, можновладці ставили військові заслони. Солдати ловили селян і повертали панам, котрі, ясна річ, жорстоко карали за втечу.

Щоб уникнути небезпеки, селяни обминали велелюдні шляхи і простували на Січ, користуючись «прикметами козацькими». Так називали непомітні для стороннього ока козацькі дороги. Тримали їх у секреті, добиралися вночі. Щоб допомогти втікачам, запорожці залишали на таких шляхах запаси харчів, одяг.

«Як сонце ходить...»

Запорожці жили здебільшого в куренях — і на Січі, і в зимівниках. Січові курені були великими — деякі могли

вмістити понад 600 чоловік; у зимівниках — значно меншими, окрім куренів, тут мешкали й осібно — у хатах, землянках-бурдюгах. Але, де б не жили запорожці, звичай обідати всюди був однаковий.

На почесному місці, під образами, всідався курінний отаман. Кухарі ложками-тичками розливали з велетенських казанів у дерев'яні ваганці («сажень в обхваті») кашу, куліш, щавлевий борщ. Якщо на обід була риба, її подавали на плетеній з лози таці-стяблі; причому голову обов'язково одержував отаман, бо він — голова куреня.

Починав обідню курінний. Повагом черпав ложкою із спільного ваганця, і, підтримуючи її шматочком коржа, щоб не капало, ніс до рота облямованого богатирськими вусами. Пережовував неспіхом, ковтав не одразу, щоб братчики, бува, не подумали, що квапиться, і не казали: «Глита, мов собака».

За отаманом брався до страви козак, що сидів зліва від нього, за тим — його сусіда... Отак, по черзі, зліва направо — «як сонце ходить по небу», ходили навкруг ваганця із стравою козацькі ложки.

Нарешті курінний підводився з-за столу. Це означало: обід закінчено. Отаман клав на стіл «карнавку» (одну копійку) — своєрідну платню за обід. «Копійку на карнавку», за висловом козаків, платив кожен. Якщо хтось волів віддячити, щедріше (а такі завжди знаходилися),— давав більше.

По тому запорожці, вклонившись богам — іконам,— дякували кухарям за обід і розходились по Січі, хто куди.

Кухарі у спустілому курені збирали докупи «карнавочні» гроші. З ними потім мандрували на базар — за провізією для товариства.

«Загреби», «Тетеря», «Варенуха»...

Дійшло свідчення якогось іноземця Гамберіні,— нібито козаки «хліба ніколи не їдять, а п'ють лиш воду».

Хліб козаки справді вживали рідко, але те зовсім не означає, що вони сиділи на самісінькій воді. Козацький стіл, особливо у свята, аж гнувся від розмаїття смачних страв: вареники і галушки із сметаною, сирники, поросятина, риба, окарики, ковбаси — всього не перелічиш!

Що ж до хліба, то його запорожцям заміняли коржі. Випікали їх з простого тіста, у печі, загрібаючи попелом та розпеченим вугіллям. Звідси й назва коржів — «загреби».

Вельми шанованою стравою повсякденного козацького меню була «тетеря». Готували її з борошна, підсипаючи його в окріп. Зваривши, розводили у гарячій воді мед, додавали туди тетері і їли, «як кутю». Вживали тетерю не лише «до води і меду», а й «до масла і молока».

(Оповідають, що гетьман Павло Тетеря дістав прізвище від улюбленої козацької страви. Так запорожці виявили свою прихильність,— мовляв, такий же необхідний для товариства чоловік, «як тетеря в їжу».)

Асортимент козацьких напоїв теж нівроку. Пили братчики мед і горілку, пива й вина — кримські, молдавські, вірменські. Вельми шанували «варенуху» — суто запорозький напій, який готували з горілки, сухофруктів, меду та різних пряношів. Коли господар «варенухою пригощав», це розцінювалось, як вияв особливої уваги і прихильності.

«Решетами таляри міряють...»

До багатства на Січі ставились, якщо не байдуже, то принаймні без пієтету. Коли у справжнього козака заводились гроші, він розтринькував їх по-королівськи: пиячив, гуляв, щедро пригощав братчиків, а то й випадкове товариство. А й справді: задля чого було їх берегти, заощаджувати,— либонь ні сім'ї, ні спадкоємців.

У народі ж козацьку щедрість розцінювали як свідчення заможності. Подейкували, що грошей у козаків — без ліку: «решетами таляри міряють».

Ці чутки підігрівалися розповідями про таємничі запорозькі скарби. Козаки справді ховали коштовності. Особливо, як зруйнували Січ. Закопували золото, срібло, рушниці, сподіваючись згодом повернутися «в степи добрі, край веселий».

Відтак народилося чимало легенд, які переходили від покоління до покоління, хвилюючи уяву нащадків. З плином часу вони обросли мальовничими подробицями, а багатства козацьких скарбів набули фантастичних розмірів: «Ото, кажуть, ішов запорожець та розповів, що там, де тепер Нехвороща построїлась, вони повен колодязь чистого золота насипали...» «На острові Хортиці, навпроти Дубового острова, є два вибалочки. Запорожці в них зоставили полкову казну — двадцять бочок золота...» «За кріпостю Олександрівською, як іти у Вознесенку, де могилки, є льох, зачинений залізними дверима. В льоху стоять три бочки з золотом, а четверта окремо — із срібними талярами. Скарб сховали запорожці та закляли на двадцять людських голів: як хто відважиться взяти — двері за ним зачиняться — і пропав...»

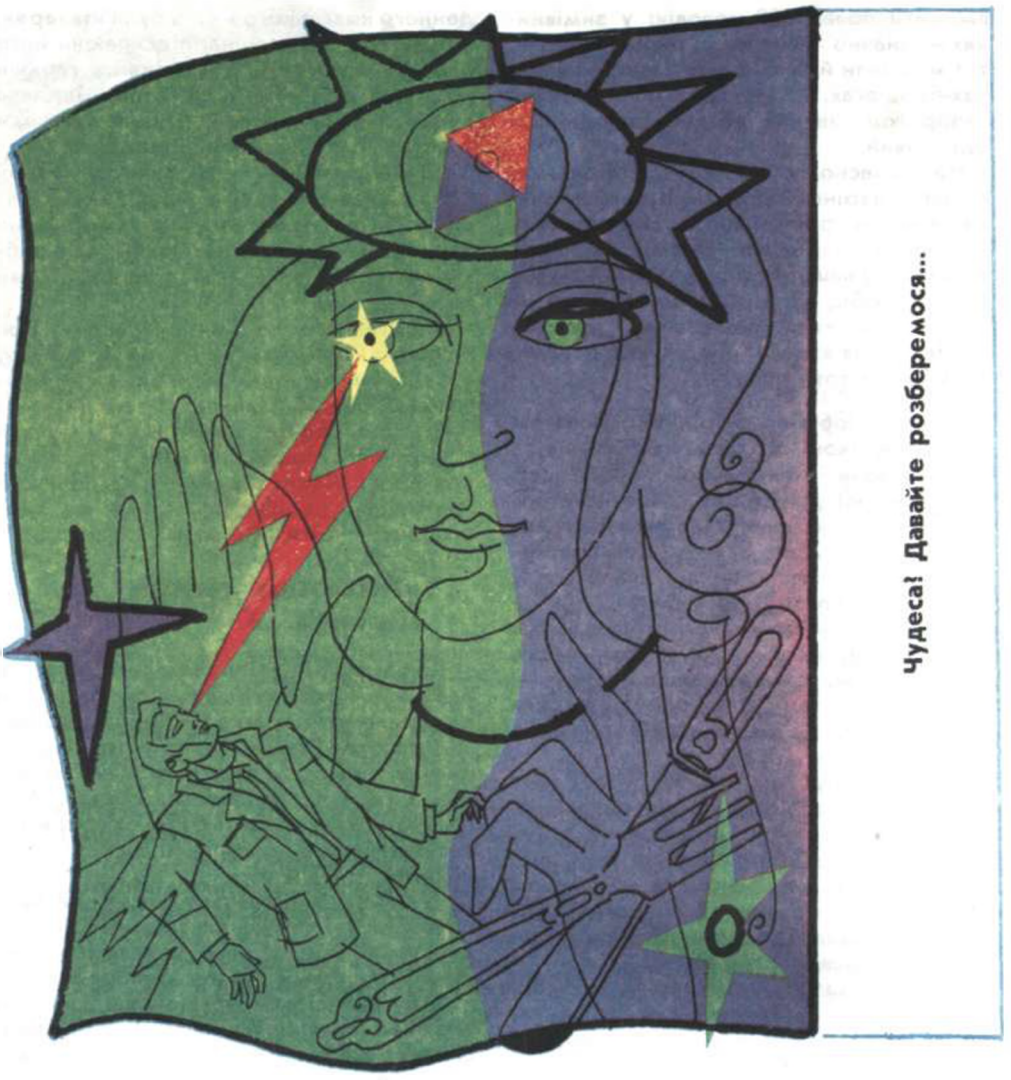

Чудеса! Давайте розберемося...

Електричні люди

Передрук з видання «Феномени книги чудес».

Один з найперших випадків дослідження вченими так званих електричних людей належить до 1846 року. 15 січня Анжеліка Котен з Ля Перр'єра, Франція, звідала дивного стану, що тривав десять тижнів. Тільки-но дівчина наближалася до предметів, як вони від неї відскакували. Найменшого доторку її руки або сукні було достатньо, щоб найважчі меблі починали кружляти у кімнаті. Зовсім неможливо було утримати якийсь предмет, якщо його торкалася Анжеліка: він одразу починав смикатись і вислизав з рук. Французька академія наук призначила спеціальну дослідницьку групу, одним з членів якої став відомий фізик того часу Франсуа Араго. В лютневому номері «Журналь де деба» за 1846 рік опубліковано його звіт про проведене розслідування. На думку вченого, дівчинка мала силу типу електромагнетизму (у її присутності, наприклад, компасна стрілка пускалася в несамови-

тий танок); ця здатність зазвичай зростала надвечір, здавалося, концентрувалась у лівому боці тіла Анжеліки, точніше, в її лівому зап'ястку й лікті. Бідолашна часом тіпалась у конвульсіях, коли ця сила проявлялася з особливою активністю: при цьому серце її билося з частотою 120 ударів на хвилину. Сама вона настільки лякалася свого стану, що нерідко стрімголов утікала з дому.

Неможливо вказати, скільки випадків, приписуваних впливові «нечистої сили», насправді були наслідком прояву цього «високовольтного» синдрому. Дж. Дінгуелл зібрав цілу колекцію подібних випадків (відхилення магнітної стрілки компаса, «танок» меблів у приміщеннях тощо) у своїй чотиритомній книзі «Незвичайні гіпнотичні феномени» (1967 р.). Першу таку подію датовано 1786 роком.

Подібні випадки продовжує висвітлювати й преса наших днів. Зокрема, повідомляється, що Дженні Морган із Седалії, штат Міссурі, в 90-х роках минулого століття володіла високим електричним потенціалом: від неї увсебіч розліталися електричні іскри, дорослі трималися якнайдалі від дівчинки, а той, хто, забувшись, вітався з нею за руку або торкався її, траплялося, навіть непритомнів від шоку. Інший приклад: Каролінa Клер. 17 років, з Лондона, Онтаріо, захворіла 1877 року. Вона схудла до 90 фунтів, часто впадала у дивний стан, перебуваючи в якому розповідала про країни, де ніколи не бувала. Коли через півтора року дівчина, нарешті, одужала, це не принесло їй радощів: як і Дженні Морган, вона почала випромінювати електрику, і життя її перетворилося на суцільну муку. Предмети, яких вона торкалася, ставали намагніченими. Ножі й виделки буквально прилипали до її рук, їх доводилося відривати з великим зусиллям. Цей феномен вивчали представники Медичної асоціації Онтаріо влітку 1879 року.

Френк Мак-Кінстрі з Джопліна, штат Міссурі, також став об'єктом вивчення медиків десять літ по тому, 1889 року. Коли він відчував у собі певну зарядженість, то мусив швидко рухатись. Інакше його ноги прилипали до підлоги чи землі, і йому доводилось звертатися по допомогу до перехожих з проханням «відклеїти» його і тим самим «розрядити». 1890 року лікарі з Мерілендського коледжу фармацевтів вивчали шістнадцятилітнього Луїса Гамбургера. Бідолашний юнак, так само як і його «колеги», був справжньою людиною-магнітом. Він міг, приміром, змусити металеві предмети прилипати до шкіри свого тіла. Кінчиками трьох пальців йому вдавалося піднімати у повітря скляну банку, виповнену по вінця металевими ошурками вагою близько п'яти фунтів. Ці та деякі інші випадки «електричного феномену» коротко описані в працях Франка Едвардса, Вінсента Геддіса та інших дослідників. Гулд і Пайл у своїй монументальній праці теж розглядають випадки з «електричними людьми».

Всесвітня рада фізичних досліджень на своєму засіданні в Нью-Йорку запропонувала премію в десять тисяч доларів тому, хто, не вдаючись до фокусів, продемонструє незвичайні фізичні властивості. Однією з тих, хто відгукнувся на запрошення вчених, була місіс Антуан Тіммер. Ця леді літнього віку показувала, як до її рук притягувалися ножі, неначе вона була дуже намагніченою. Проте рада не визнала це переконливим. Річ у тім, що на засіданні був присутній відомий ілюзіоніст Джозеф Даннінгер, котрий заявив, що все це — чистої води трюкацтво, позаяк сам він під час своїх виступів перед публікою не раз демонстрував подібне «вміння», просто ховаючи в рукаві магніт, котрий і притягував до себе металеві речі.

Мабуть, найвідомішим в Америці був подібний випадок з Лулу Херст, яка навіть демонструвала свої незвичайні здібності перед глядачами. 1883—1885 років вона виступала як «диво з Джорджії», поки не вийшла заміж за свого антрепренера. Свої здібності вона відчула, коли їй виповнилося 14 років. У її присутності розтрощувалися порцелянові чашки, а вночі у кімнаті, де вона спала, чулися тяжкі удари, які до смерті лякали її молодшу сестру, що спала з нею разом. Наступного дня після того, як почалися дивні шуми, Лулу подала одному з родичів стілець, який почав крутитися в її руках, явно не маючи бажання переходити до нового хазяїна. Четверо чоловіків не могли перетягти цей стілець, врешті-решт він розсипався, і всі четверо гепнулись на підлогу. Подібно до Анжеліки, Лулу, лементуючи, вибігла з дому.

Коли минуло два тижні, рідні вмовили дівчину скористатися зі своєї хвороби. Номер, з яким вона виступала, полягав у тому, що Лулу демонструвала свою перевагу над кількома дорослими чоловіками. Скажімо, дівчина тримала один кінець більярдного кия, а двоє силачів марно намагалися вирвати кий з її рук. Вона піднімала трьох чоловіків, котрі сиділи один в одного на колінах в одному кріслі, одним лише доторком долоней до його спинки; легко торкалася важкого предмета — і він відсувався, хоч перед тим п'ятеро дужих чоловіків не могли зрушити його з місця. Едвардс у своїй книзі «Дивні люди» (1961 р.) пише про Лулу, що вона, за свідченням багатьох сучасників, підпускала до себе будь-яких «контролерів», які могли переконатися, що свої номери вона виконує без жодної

натуги, не вдаючись до трюків і хитрощів

Єдина відома нам аналогія з появою і розрядженням електричних високовольтних зарядів у людському організмі — це біоелектричні процеси, що відбуваються в тілі тварин, таких, як, наприклад, вугор. Кожна клітина нашого тіла здатна виробляти невеликий електричний заряд. Д-р Мейн Р. Коу у журналі «Фейт» за липень 1959 року писав, що один кубічний дюйм м'язових клітин людини теоретично здатний генерувати дуже слабкий струм. Проте для того, щоб викликати явища, розглянуті вище, потрібна незмірно вища сила струму, отже з фізичної точки зору це все-таки неможливо пояснити. Інша теорія, яка приписує всі здібності «електричних людей» головно енергії статевого дозрівання, не бере до уваги випадки, коли в них йдеться про підлітків. Так, скажімо, Гулд і Пайл згадують шестирічного хлопчика з племені зулу, дотикання до якого спричиняло електрошок. Його демонстрували в Едінбургу 1882 року. Можна пригадати у цьому зв'язку й дитину,. про яку оповідає Фодф у своїй «Енциклопедії психічних наук». Вона народилася в Сен-Урбен, Франція, 1869 року. Розряди, що виходили з тіла дитини, завдавали відчутного болю усім, хто доторкався до неї. Від пальців немовляти розходилися світні промені, і коли в дев'ятимісячному віці дитина померла, сяйво довкола її тіла можна було спостерігати ще упродовж кількох хвилин. Між іншим, це не єдиний випадок. Дуглас Хант у своїй книзі «Пророкування» (1953 р.) наводить, зокрема, ще два випадки «високовольтних дітей»: одна дитина могла зарядити лейденську банку, друга — викликати вібрацію у предметів, які підносили до неї на невелику відстань. Вона ж, за спостереженнями свідків, випромінювала «ніжне біле сяйво».

Дж. Б. Ренсон у журналі «Електричний експериментатор» за червень 1920 року повідомляв про захворювання ботулізмом (харчове отруєння) одразу тридцяти чотирьох в'язнів в одній в'язниці. Один з них безуспішно намагався викинути клапоть паперу — той мовби приклеївся до його долоні. Невдовзі з'ясувалося, що всі хворі перебувають у подібному стані наелектризованості. Її більший чи менший ступінь безпосередньо залежав від тяжкості самого захворювання. У присутності хворих компасні стрілки починали обертатися в різні боки, металеві предмети годі було вирвати з їхніх рук; проте усі ці явища зникли, тільки-но хворі одужали. Дослідження випадків, що їх вважали наслідком «нечистої сили», виявляє безсумнівну наявність у них електромагнітного втручання — починаючи з ламп, які гаснуть, і кінчаючи приладами, які працюють без вмикання в електромережу. Саме так сталося у випадку з Розенхаймі, (Баварія), у листопаді 1967 року, котрий дістав широкого розголосу. Перешкоди в телефонних переговорах, коливання струму в електричній мережі — все це пов'язували з дівчиною Анною Марією Шнайдер. Чимало таємничих явищ, що відбувались у її присутності, входять просто-таки в класичний репертуар механічних трюків, на які такий щедрий їхній головний винуватець — всюдисуща «нечиста сила». Лампи самі по собі раптом вигвинчувалися з патронів, висувалися шухляди столів і комодів, на стінах починали хитатися картини тощо.

Банк ідей

Терміти — утилізатори

Одна з найгостріших екологічних проблем наших міст, надто великих,— утилізація побутових відходів. Побутове сміття містить чимало органіки (харчові відходи, паперові і пластмасові упаковки, рештки застарілих тканин, деревини) та багато інших компонентів, що перешкоджає створенню єдиної схеми його переробки.

У деяких західних країнах існує заводська технологія переробки побутових відходів. Наша країна має намір її купити і широко запровадити, хоч у цій технології органічні компоненти використовуються не в найкращий спосіб. Тим часом спроба запровадити систему сортування побутових відходів серед міського населення, дуже популярну в екологічно освічених країнах (Швейцарії та ін.), за нашого рівня соціальної підготовки людей виявилася безуспішною. Та й відібрані харчові відходи, призначені для відгодовування свиней, використовуються з вельми

низькою економічною ефективністю: на один кілограм приросту живої ваги потрібно згодувати 20—25 кілограмів цих відходів, що економічно недоцільно в наших умовах. Таким чином, переважну частину органічних складових у побутових відходах спалюють, споживаючи кисень і забруднюючи атмосферу, або залишають догнивати на звалищах, від яких поширюється сморід, загрожуючи екологічній ситуації цілих приміських регіонів. То, може, існує мікроорганізм, здатний швидко споживати цю різнорідну органічну масу, активно використовуючи її для свого росту і розмноження?

Серед безмежжя мікроорганізмів є цілий ряд видів з набором ферментів, здатних перетравити й використати для росту всі органічні складові побутових відходів. Але без спеціальної попередньої обробки (подрібнення, і, можливо, часткового хімічного гідролізу) процес утилізації надто уповільнюється.

Існує цілий ряд тварин, які успішно можуть скористатися для своєї життєдіяльності величезними масами органічних решток по суті будь-якого походження як природного, так і штучного й без попередньої обробки. Наприклад, тропічний терміт, до «меню» якого входять залишки харчових продуктів, решткі тканин, шкіри, паперова, картонна, поліетиленова і пластмасова упаковки, листя, галуззя, деревина і навіть шматки гуми, кабельної ізоляції та асфальту. Згідно з науковими даними, швидкість утилізації органіки в побутових відходах за оптимальних умов життєдіяльності термітів обіцяє бути дуже високою. Так, у літературі описано випадки, коли впродовж чотирьохшести годин сім'я термітів повністю знищила дерев'яну будівлю (Індонезія). А від автомобіля, що зупинився біля термітника, до ранку залишився тільки двигун і кузов, та й той без фарби, не кажучи вже про тканини, шкіру та пластмасу внутрішнього інтер'єру кабіни.

Виходячи з цього, ідея переробки міських побутових відходів постає у вигляді замкнутої біотехнологічної лінії, основним елементом якої є зоо- або в даному випадку термітоінкубаторна дільниця. Тут необхідно передбачити місце для гнізд термітних сімей, а також систему забезпечення оптимальних умов для їх життя. Ця лінія має складатися з таких елементів: майданчика завантаження, термітоінкубаторної дільниці, сортувального вузла та цеху попередньої обробки вирощених термітів. Перші два приміщення треба устаткувати повільнорухомим транспортером, а також поділити на зони із сприятливим температурним режимом у межах інкубатора і несприятливим — на майданчику завантаження. Термітоінкубаторна дільниця має бути забезпечена оптимальними умовами по абсолютно всіх параметрах для інтенсивної годівлі, росту і розмноження термітів. Сортувальний вузол обладнують системами для відокремлення живих термітів від їх фекалій та решток грунту (останні можна використовувати як органічні добрива) та вилучення металевих предметів із скляного бою, шматків цегли та каміння.

Терміти із сортувального вузла прямують до цеху попередньої обробки, яка на першому етапі може полягати хіба що у їх заморожуванні. На таку заморожену біомасу термітів може з'явитися високий попит на птахофабриках чи комбінатах.

Отже, підсумуємо: органічні рештки побутових відходів, як забруднювачі навколишнього середовища, використовуватимуться для нарощування біомаси термітів, які стануть за добре джерело поповнення високобілкових домішок, конче потрібних для повноцінного відгодовування сільськогосподарських тварин.

У зооінкубаторах чи біотехнологічних лініях можна використати й інших комах — тарганів, сарану, міль та ін. Тоді вдасться утилізувати всі відходи, які містять багато органіки. При цьому низькобілкові відходи, які погано піддаються утилізації, скажімо, качани кукурудзяних початків, костриця, тирса, солома, листя, жоми та різного роду жмихи (у тому числі й з домішкою токсичних речовин) за допомогою біотехнологічних ліній можна перетворити на надійні джерела нарощування значних об'ємів біомаси з повноцінним тваринним білком, що його катастрофічно не вистачає у нашій державі.

Станіслав ВЕСЕЛЬСЬКИЙ.

Береста для малювання

Неподалік наших будинків синіє ліс, що тягнеться до Чернігова. Я пам'ятаю його ще зовсім неходженим, густим і диким. Тепер він дуже змінився, перетворився на парк. Але я ходжу сюди на далекі прогулянки, прихопивши торбину, невеличку сокирку. Відвідую знайомі галявини, оглядаю повалені вітром берези. Прикидаю... Коли дерево впаде, воно ще певний час живе, і марна праця — намагатися зняти з нього кору. Береза довго не піддається жорстокій круговерті природи: минуть місяці, ба навіть роки, і деревини всередині вже немає, а кора — ціла. Тільки де-не-де вкрита рядочками грибів та зеленою пліснявою.

Я відрізую найкращі, як на мене, шматки кори, зішкрябую ножем залишки деревини і складаю у торбинку. Дома все це розкладаю сушитися. Через деякий час наклеюю на цупкий картон або дерево й обережно знімаю кілька шарів кори, поки не побачу потрібного кольору. При цьому намагаюсь не зруйнувати красу, створену природою — низки грибів, сучечки, нарости: то у майбутній картині — частина зображення.

Видубицький монастир в Києві. 1991 р.

Водяний млин. 1980 р.

У перших своїх спробах замість берести я брав аркуш паперу. Минули роки експериментів і маленьких відкриттів, поки зважився відібрати для картини наймальовничіші шматки кори. Найкраще для живопису на бересті годяться фарби темпери й акварелі, бо не псують її красивої поверхні.

Ще студентських років я звертав увагу на тонкі стебла сухої кукурудзи. Коли казав товаришеві, що то — майже готовий «папір» для малювання, він сміявся. Та ось навесні я побачив серед розкида-

Києво-Печерська лавра. «Ближні печери». Київ. 1991 р.

них колод ніжно-рожевий сувій берести. І одразу пригадав стародавні берестяні грамоти. Приніс його додому. Спершу спробував прошкрябати малюнок. Потім по-іншому використав «історичний» матеріал. Вийшло чудово!

Отже, виношу на суд читачів шанованого мною журналу кілька своїх робіт.

Володимир ФУРСІН.

Вікно у дивосвіт

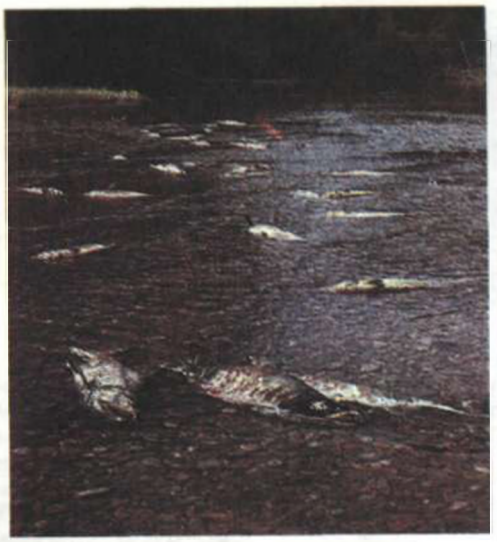

Ідуть лососі...

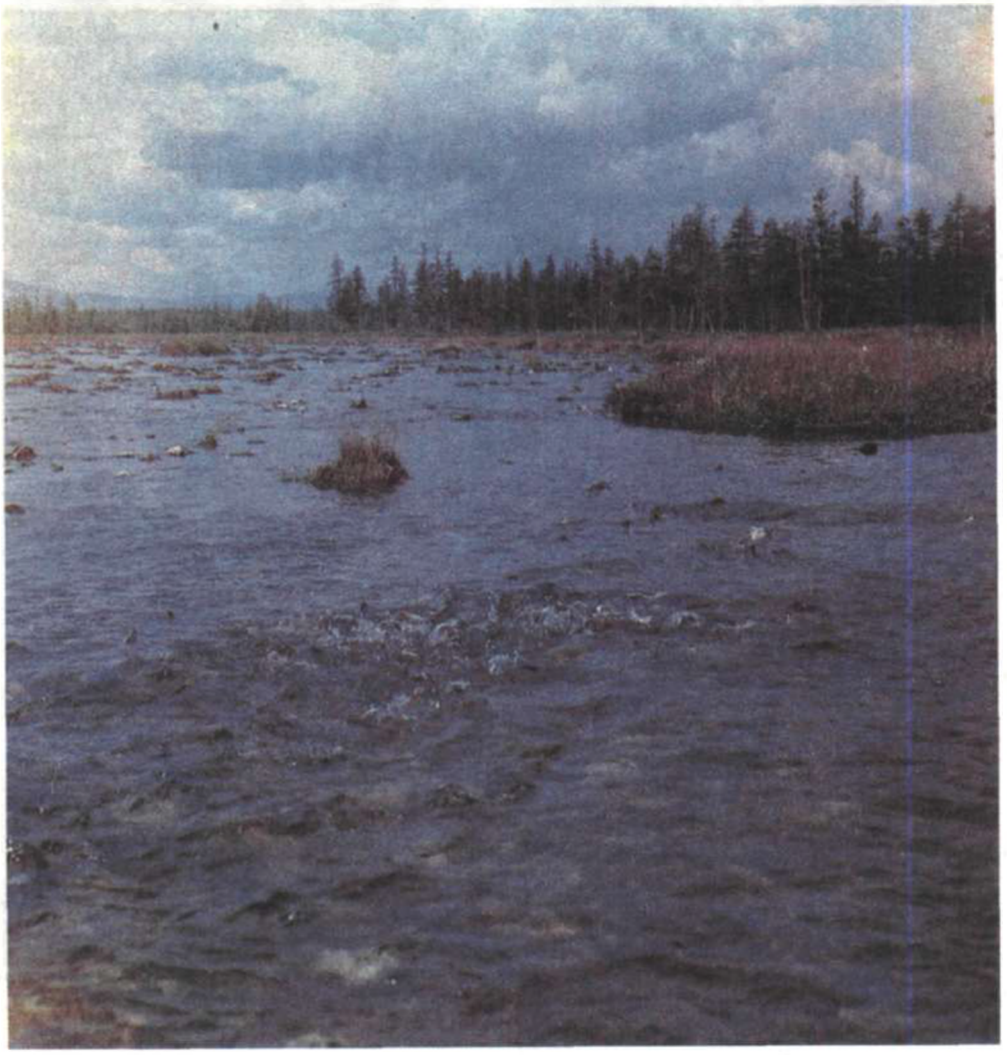

Представники роду тихоокеанських лососів поширені у північній частині Тихого океану, зустрічаються у Льодовитому — на захід у напрямку річки Лени.

Більшість лососевих — прохідні риби — живуть і нагулюються кілька років у відкритому морі, а для нересту повертаються до верхів'їв річок, де колись з'явились на світ. Рухаючись за тільки їм відомими орієнтирами, вони знаходять той рідний струмок, протоку, де почалося їх життя. Такими орієнтирами, як гадають, слугують магнітні поля, зірки, водні течії, а також особливі специфічні запахи.

Нерест починається наприкінці літа або восени. Після тривалого періоду розвитку, личинки, що викльовуються з ікринок, до весни живуть у нерестових гніздах. Навесні мальки поступово скочуються за течією у море. У цьому «віці» їх називають смолтами. Морські мандри тривають три-чотири роки залежно від виду і пролягають північними морями Тихого океану на тисячі кілометрів. Тут риби інтенсивно нагулюють вагу. Будучи хижаками, їдять головним чином криля, рибу, деяких молюсків.

Інстинкт продовження роду примушує лососей повертатися на свою батьківщину. Збираючись величезними косяками, вони починають масово входити в річку. Завдяки нагромадженим в океані запасам жиру, риба під час цієї подорожі нічого не їсть. Крім того, це пов'язано ще й з перебудовою і пристосуванням організму до прісної води.

Рухаючись проти течії, риба долає стрімкі перекати, завали дерев і навіть невеликі водоспади. Лососі буквально рояться в річці у цей час, даючи можливість привільно жити рибоїдним лісовим мешканцям — ведмедям. Чайки зовсім перетворюються на гурманів — у впольованих лососей з'їдають виключно ікру.

Піднімаючись вгору проти течії, риба виснажується, м'ясо її стає жорстким — зменшуються запаси жиру. Забарвлення і форма тіла змінюються: із сріблястих риби стають залежно від виду або червоними — нерка, або червоно-коричневими — горбуша, а кета навіть плямистою з чорними, червоними і жовтуватими смугами. Таке шлюбне забарвлення, неоднакове у самців і самок, є маскувальним, щоб у гірських річках з прозорою водою не впадали у вічі природним ворогам. У горбуші, крім характерного забарвлення, неабияк вигинається верхня щелепа, а ще утворюється горб на спині, чим вона і завдячує своєю назвою.

Добувшись верхів'їв річок, лососеві віднаходять годящі нерестилища — мілководні ділянки з кам'янистим дном і стрімкою течією. Тут вони поділяються на невеличкі зграйки: як правило, коло однієї самиці тримаються кілька самців.

Як і годиться, найбільший самець відтісняє решту. Самка в цей час обирає місцинку для гнізда, очищає його від сміття. Потім розкидає гальку, риє ямку, куди ховає запліднену ікру.

Після нересту знесилені риби гинуть. Дно й береги лососевої річки наприкінці літа вкриті мертвою рибою. Вражає завбачливість природи — на тілах мертвих рибин розмножуються дрібні безхребетні тварини, які скоро стануть за основний корм личинок лососів. Навіть загинувши, батьки не залишають своє потомство напризволяще.

Фото автора.

Олексій КАБИКА.

МІНІ-ПІАНІНО

Електронна іграшка «міні-піаніно» — одноголосий інструмент, що має неповних дві октави. На ньому діти віком від п'яти до десяти років можуть виконувати прості музичні твори. Кожна клавіша позначена цифрою і має своє функціональне призначення. Цифри відповідають назвам основних звуків (нот). Під час гри треба натискати по одній клавіші.

Особливістю міні-піаніно є застосування спеціалізованої ВІС, що дає змогу значно спростити конструкцію. Іграшка не має аналогів у Радянському Союзі.

Його адреса:
252136,
м. Київ,
вул. Північно-Сирецька, 1.

Створена в НВО «Мікропроцесор».

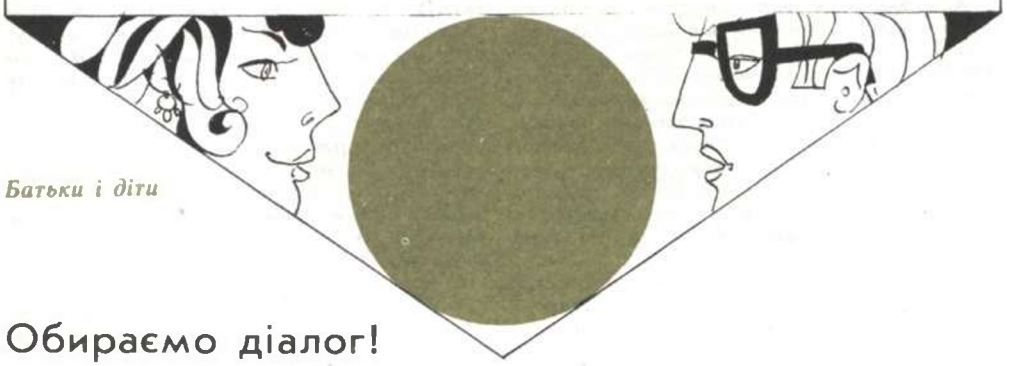

Батьки і діти

Обираємо діалог!

Нехай батьки не ображаються, але рідко хто з них вміє розмовляти з власними дітьми, хоч як багато часу й витрачають на пустопорожню балаканину з приводу дитячих пустощів чи неслухняності. Частенько розмова з дитиною засмучує самих батьків і аж ніяк не дитину, бо ні до чого конструктивного не приводить — дитина зачасту мовби й не чує, про що йде мова. Скажімо, такий от, до щему знайомий діалог матері з шестирічним Богданом:

— Де це тебе носило?

— На вулиці.

— Що ти там робив?

— Нічого.

Начебто розмова спокійна, але не полишає враження, що Богдан узагалі поринув у свої справи і відповідає механічно. І хоч мама чи тато щосили намагаються не втратити рівновагу, терпець їм все одно зрештою уривається, і вони, самі того не помічаючи, переходять на високі ноти. Що ж, їх теж можна зрозуміти — така безплідна розмова будь-кого виведе із себе. І що прикро: деякі батьки навіть не сумніваються у тому, що їхні діти чують їх либонь тоді, коли вони переходять на крик.

Та справа все-таки не в дітях, просто дорослі не вміють спілкуватися з малечею, от і скидається їхня розмова на два монологи: один насичений критичними зауваженнями й настановами, другий — запереченнями. Драматизм взаєморозуміння коріниться не в нестачі батьківської любові, а в невмінні висловити і донести до свідомості маленької людини суть своїх претензій.

До слова, збуджена дитина взагалі нікого не слухає і не чує, отже не сприймає ні порад, ні заспокоювань, ні критики. А прагне вона цієї миті одного,— щоб дорослі зрозуміли все, що з нею відбувається, без її участі, щоб не вимагали ніяких пояснень, щоб не треба було розповідати про свої почуття. Дитина прагне, щоб з мінімуму її інформації дорослі зробили максимум висновків і здогадалися самі про її душевний стан.

— Я не послухався вихователькн, і вона не дозволила мені гратися м'ячем...

Приблизно таке чуємо від свого синочка, забираючи його з дитсадка.

Перше батьківське поривання — пожаліти дитину. Друге — з'ясувати подробиці: «Що ж ти накоїв», або «Ти, мабуть, заслужив таке покарання...» А тим часом педагоги не радять ні з'ясовувати, ні надміру жаліти дитину. Найперше, маємо показати своє співчуття і розуміння стану дитини. Навіть її бажання «помститися» за «кривду», бо здогадуємось, що коїться у дитячій душі. Справді, дитину позбавили цікавої гри, тож і реагуємо так, щоб вона відчула — її розуміють. Відповідь приблизно така:

— Мабуть, тобі не дуже-то приємно.

— Ти, мабуть, страшенно образився й розлютився.

— Мабуть, ти дуже не любив вихователькy за це.

— Так, у тебе був важкий день...

Підійде один з перелічених варіантів. Злість дитини від наших слів, звісна річ, не зникне, тим більше, якщо спробувати її переконати, мовляв, не варто так засмучуватися, зате сильне почуття втратить гостроту, поступово згасне, якщо малюк відчує співчуття до своїх проблем.

Узагалі ж, діти не полюбляють нотацій, критичних зауважень щодо поведінки, отже чинять спротив усілякого роду з'ясовуванням з батьками. Отже, одразу порозумітися вам з дитиною, можливо, і не вдасться, але якщо забажаєте, аби вона хоча б «краєм вуха» слухала вас, розмовляйте з нею по-товариськи. І уникайте нудних монологів. Діалог з дитиною — найкоротший шлях до взаєморозуміння.

Етика взаємин

«Зустрінемось у кафе...»

Призначивши жінці зустріч у кафе, чоловік має прийти на кілька хвилин раніше — це аксіома етики взаємин. Якщо з непередбачених обставин він спізнився, його подрузі все-таки не варто робити з цього трагедію: вислухавши пояснення й прийнявши вибачення

від свого супутника, вона милосердно подарує йому цю маленьку прикрість, аби не зіпсувати вечір своїм «кислим» виглядом.

Але ланцюжок неприємностей може потягнутися далі, у затишний зал кафе. Скажімо, вільних столиків немає, і обрати місце за вподобанням немає можливості. У таких випадках замість вишукувати місце серед уже зайнятих столиків, найліпше все-таки звернутися до офіціанта. До слова, за столиком у кафе найзручнішим для супутниці вважається місце біля стіни, обличчям до залу, а якщо столик стоїть у центрі залу, то найпочеснішим вважається місце, де вона сидітиме обличчям до входу.

Замовляючи страви, не соромтеся спитати в офіціанта, що приховується за хитромудрою назвою, навпаки, подібна цікавість є цілком природною, адже страв багато й відвідувачі не зобов'язані знати все. Отже, не соромтеся свого незнання, і не замовляйте про всяк випадок гуляш або тривіальний шніцель — не для цього ви сюди завітали, щоб їсти буденні страви.

Коли можна вперше запалити цигарку, сидячи з дамою в кафе? Звичайно ж, відразу після того, як ви замовили страву і аж ніяк не тоді, коли ваша супутниця їсть. Але найкраще взагалі відмовитись від куріння за столиком.

Кілька слів про полотняні серветки. Їх слід розгорнути й покласти на коліна. Зберегти її на колінах — річ не проста, але цілком можлива. Етикет кафе чи ресторану вимагає від вас будь-що втримати на колінах цю неслухняну річ. Не виключено, що вона зісковзне з шовкової жіночої сукні, і ось тут супутник не тільки не повинен похапцем підхоплювати її, а навпаки, мусить не звернути на це жодної уваги. В таких випадках ввічливість вимагає цього. Дама має сама непомітно повернути серветку «на місце».

Розраховуючись, дивимось на рахунок і кладемо потрібну суму на тарілочку, на якій його подано. Коли чоловік розраховується за свою даму, вона ніяк не повинна реагувати на цю процедуру, тим більше, коментувати або втручатися.

Якщо дама не була офіційно запрошена знайомим на вечерю чи обід, а зустрілася з ним у кафе, вона може платити за себе сама, і дискусія з цього приводу не повинна точитися в присутності офіціанта. Як розраховуватися жінці? Коли підходить офіціант, вона нагадує йому про замовлені нею страви й отримує свій рахунок, а її партнер — свій. Чоловік у таких випадках може перекласти на себе оплату вартості вина.

Хто перший пропонує полишити кафе? Той, хто був ініціатором зустрічі. Якщо столик замовлений на двох, першим пропонує чоловік. Тільки як виняток жінка у таких випадках, поглянувши на годинник, може сказати своєму знайомому: «На жаль, мені вже час іти».

- На городі, де росте картопля, посадіть у міжряддях пижмо — ця рослина буцімто відлякує колорадського жука.

- Тим, хто віддає перевагу лаковому взуттю, не радимо носити лакові черевики щодня — лакове покриття менш гігієнічне, ніж шкіряне, позаяк не пропускає водяні випари й повітря.

- Заяложені, лискучі місця на вовняній тканині змочіть водою, посипте дрібнозернистим чистим піском і натирайте жорсткою вологою щіткою. Коли тканина висохне, пісок зчищають сухою щіткою і ще раз миють забруднене місце чистою водою.

- Якщо до вашої оселі чи саду часто навідуються гризуни, скористайтеся таким старовинним рецептом: 5 частин гіпсу або негашеного вапна змішайте з 3 частинами борошна та 2 — цукру. Не забудьте поруч з принадою поставити воду.

- Грамплатівку можна вимити дистильованою водою, обов'язково двічі. Для ліпшої змочуваності додайте трохи дитячого шампуня. Мийте рулончиком бинта, причому брудний край не вмочуйте у розчин, а кожного разу відрізайте. Ополіскуйте платівку теж дистильованою водою і теж — двічі. Сушіть у ванній кімнаті — там найменше пилу.

- Денце забрудненої праски добре очищати ганчіркою, змоченою оцтом, а налиплі часточки крохмалю — ватним тампоном з сіллю.

- Чорну смородину можна заготовляти на зиму й без цукру. Свіжозібраною ягодою виповніть пляшки, заздалегідь пропастеризовані, закоркуйте стерильним корком і залийте сургучом або воском. Така смородина зберігає аромат і смак свіжих ягід, але тримайте її в холодильнику або у льоху.

- Замість снотворного випийте перед сном одну склянку теплого молока з однією ложечкою меду, після чого посмокчіть грудочку цукру, накапавши на неї 40 крапель валеріани. Або заваріть чай з хмелю: три столові ложки хмелю запарте в двох склянках окропу, настоюйте п'ять хвилин. Процідіть і випийте напар теплим.

Каша із яблук з медом

Печені яблука протирають крізь сито, додають борошно, добре все розтирають і вкладають у неглибоку каструлю, змащену маслом й посипану товченими сухарями. Випікають в духовці 25—30 хвилин. Подають з медом.

На 500 г яблук беруть півсклянки борошна, чайну ложку вершкового масла, півсклянки меду та склянку товчених сухарів.

Морква у молочній підливі

300 г моркви помити і зварити у шкірці. Потім очистити, нарізати кубиками. Із столової ложки борошна і 1,5 столових ложок масла зробити світлу засмажку і розбавити її молоком. У підливу викласти різану моркву, закип'ятити, заправити за смаком сіллю і цукром.

Желе з кисляку

2 ложки желатину заливають 4 ложечками кип'яченої води, а коли набухне, підігрівають до кипіння, щоб розчинився желатин. Збивалкою розбовтують 2 склянки кисляку зі 100 г цукру, додають 150 г ягід малини чи суниць, желатин. Збивають 3—4 хвилини, виливають у салатницю й дають охолонути.

Що можна приготувати із свіжих яблук?

Яблучний пудинг

Одну склянку сирих яблук, натертих на тертушці, 2—3 яйця, 3/4 склянки цукру, півсклянки вершків, стільки ж товчених сухарів і чверть склянки розігрітого масла. Змішати й випікати у глибокій сковорідці чи формі.

Яблучний зефір

5—6 великих печених яблук протирають крізь сито, додають один-два білки з півсклянкою цукру-піску й розмішують ложкою на холоді, поки маса не побіліє й не загусне. Видавлюють сік з половини лимона й викладають масу на блюдо, можна прикрасити варенням.

Фаршировані огірки

(французька кухня)

З очищених і розрізаних уздовж свіжих огірків вийміть насіння, а самі огірки потримайте у киплячій воді, доки не стануть м'якими. А тим часом підготуйте фарш з будь-якої консервованої риби, додайте вершкове масло, майже удвоє меншу кількість, ніж маса риби, й розітріть до однорідної пасти. Заповніть нею огірки, залийте майонезом й притрусіть зеленню петрушки.

Кляфотис

(французька кухня)

500 г. черешень, 3 яйця, 100 г. цукрової пудри, 45 г борошна, 125 г. збитих вершків, 100 мл вишневого соку, 250 мл молока, сіль. Черешні без кісточок викладають у змащену жиром форму. До збитих яєць додають решту компонентів, перемішують. Одержаною масою заливають черешні й випікають у духовці 35 хвилин за середньої температури.

Яблучний напій

Стерті на тертушці 500 г яблук швидко заливають теплим сиропом (на 1 л води — 100—150 г цукру), розмішують, закривають і залишають на 2—3 години. Потім проціджують і додають за смаком лимонну кислоту.

Маски

Маска з порічок

Звужує пори жирної шкіри обличчя. Розімніть кілька ягід червоних та білих порічок, насипте в сік трохи крохмалю і нанесіть кашку на обличчя.

Моркв'яна маска

Радимо тим, хто має жирну, бліду шкіру. Натирають на дрібній тертушці моркви-ну, можна ще й яблуко. Якщо соку забагато, всипте трохи тальку чи крохмалю. Така маска освіжає й тонізує шкіру обличчя, справляє зволожуючий (яблуко) ефект.

Маска для волосся

Шкіра голови й волосся потребують не меншої уваги, ніж обличчя. Якщо маєте сухе, ламке волосся, раз на тиждень робіть маску з одного свіжого яєчного жовтка й одної столової ложки рицинової олії. Наклавши добре збиту суміш на волосся, вкутайте голову поліетиленом і рушником для зігрівання на три години. Потім вимийте нейтральним милом. Маска ця ефективна також і проти лупи.

Народ скаже, як зав'яже

Загадки

Чорна корова людей поборола, а біла — підвела (ніч і день)

Що без леза та без зуба розтина міцного дуба? (блискавка)

Мене просять і чекають, а як покажусь — утікають (дощ)

Нижче трави, а вище гори (стежина)

Ноги — на полі, середина надворі,
голова — на столі (жито)

Відповідаємо на запитання

Страви літературних героїв

Мова і вчинки персонажів французького письменника Франсуа Рабле (бл. 1494—1553 рр.) присмачені гальським гумором і солоними жартами, а їжа — гострою та ароматною гірчицею. Ще Гаргузьє, батько Гаргантюа і Пантагрюеля, героїв однойменного роману, полюбляв посолонцювати. На цей випадок він постійно тримав неабиякий запас шинки, копчених бичачих язиків, узимку — силу ковбас, добрячу кількість солонини і гірчицю... Уподобання Пантагрюеля майже нічим не відрізнялися від смаків його родичів. Одного разу він з'їв п'ять возів баранячих голів, смаженої свинини з гірчицею та потрухів з часником.

Для приготування «раблевської» гірчиці треба спекти шість антонівських яблук, стерти їх на дрібній тертушці, пропустити крізь сито, додати три столових ложки сухої гірчиці, одну чайну ложку солі та три столових ложки цукру-піску.

Відтак слід приготувати маринад: у півсклянки води всипати 1/2 чайної ложки меленої кориці, 7—8 штук гвоздики, 7—8 горошин запашного перцю, 2 лаврових листочки. Довести до кипіння і варити ще п'ять-сім хвилин на слабкому вогні.

Коли маринад охолоне, влити в нього перемішані яблука з гірчичним порошком і додати винного оцту.

ВСТУПАЙТЕ В АСОЦІАЦІЮ «БІОКОНВЕРСІЯ»!

Чи знаєте ви, що продукт життєдіяльності дощових червів — біогумус — то високоефективне органічне добриво, яке можна одержати шляхом переробки гною, компостів та різного побутового сміття? Вирощена на біогумусі продукція землеробства — дієтична та хімічно чиста.

Технологія промислового виробництва біогумусу з допомогою каліфорнійських дощових черв'яків нашою асоціацією впроваджена у країні вперше!

За порадами щодо впровадження цієї екологічно чистої, а головне — дешевої технології виробництва найродючішого біогумусу звертайтеся тільки до «Біоконверсії»!

Асоціація швидко реалізує вам головного елемента «біомашини» — звичайнісінького дощового черв'яка, який за короткий час переробить всілякі органічні відходи у високоцінне добриво, оздоровивши тим самим навколишнє середовище.

Асоціація «Біоконверсія» створює також спільні підприємства, філіали по вермикультивуванню, продає черв'яків державним установам, кооперативам та приватним особам, забезпечує технологіями і ринком збуту надлишків біогумусу та вермикультури.

Якщо ви хочете вступити у члени асоціації, необхідно надіслати заяву та перерахувати вступний внесок:
від організацій — 1000 крб.,
від окремих громадян — 100 крб.

Вартість одного ложа вермикультури (80—100 тис. особин) — 4000 крб.,
однієї особини черв'яка — 4 коп.,
кілограма біогумусу — 1 крб.

Вартість технології промислового виробництва біогумусу для підприємств — 8—15 тисяч крб.,
для індивідуального сектора — 50 крб.

Рада асоціації.

НАША АДРЕСА: 284000, м. Івано-Франківськ, вул. Гаркуші, 2,
тел. 3-05-88
р/рах. № 409101, Агропромбанк, МФО 336365.

На нашій обкладинці

«Велесич» гарантує успіх!

Інтерв'ю з директором Міжгалузевого науково-технічного центру «ВЕЛЕСИЧ» Ольгою Михайлівною ЛОНСЬКОЮ.

Кор. Чому ви так назвали свою фірму?

О. М. Лонська. У стародавній слов'янській міфології Велес є покровителем багатства, успіху...

Кор. І ви сприяєте досягти цього кожному?

О. М. Лонська. Принаймні тому, хто бажає нашої допомоги. Скажімо, окремий фахівець чи організація пропонують якусь технічну ідею, розробку. Оцінивши її (а експерти у нас досвідчені), ми одразу шукаємо виконавця.

Кор. Яким чином?

О. М. Лонська. Способів безліч: листи на підприємства, оголошення, особисті контакти... Сьогодні у нас до трьох тисяч угод про творче посередництво. Звичайно, зараз боротьба за якість продукції та технічних ідей відсунута вбік проблемою елементарного виживання. Але рано чи пізно ми вступимо у ринкову економіку. І тоді конкуренція, пошук вигідної роботи стануть життєво необхідними.

Кор. Ви хочете сказати, що «Велесич» допомагатиме й майбутнім безробітним? Але ж є бюро з працевлаштування, створюються біржі...

О. М. Лонська. Цього вже замало. Адже не за горами час, коли ділового партнера, виконавця проекту, замовника або й просто роботу доведеться шукати не лише в межах рідного міста, а й у іншому регіоні. І тут навряд чи вам допоможуть бюро з працевлаштування, біржа, «вечірка». Потрібна ширша інформація. Для цього, власне, ми й заснували газету «Велесова грамота». Вона буде ніби довідником про ринок робочої сили. Отже, питання пошуку роботи, замовника чи виконавця вирішуватимуться набагато оперативніше.

Кор. А поки що...

О. М. Лонська. Поки що — організація науково-технічного бізнесу.

Адреса «Велесича»:
252030, Київ, вул. М. Коцюбинського, буд. 4-б,
телефон 221-31-91.

Хто довірить нам свої турботи — не прогадає.

Кор. На яких же умовах ви, Ольго Михайлівно, працюєте з клієнтурою?

О. М. Лонська. Хоч ми й практикуємо безплатні акції, посередницькі послуги у нас, звичайно, платні. Ціна? Вона договірна і залежить від характеру та обсягу побажань клієнта. Але, мушу вас запевнити, цілком ліберальна.

Запорожці і жіноцтво

Найду собі чорнобривку
В степу при долині,
Високую могилоньку
На тій Україні.

Джерело авторитету і слави запорозького козацтва — відчайдушна хоробрість, військова доблесть, стоїцизм. Ці якості обарвлюють всю його історію. Козак романтизував війну, безстрашно йшов назустріч небезпеці, не шкодував здоров'я і самого життя. Запорозькі вербувальники зазивали на майданах і ярмарках: «Хто хоче за християнську віру бути посадженим на кіл, хто хоче бути четвертованим, колесованим, хто ладен перетерпіти всякі муки за святий хрест, хто не боїться смерті,— приставай до нас!»

Живучи в дикому степу чи на дніпровських островах, козаки байдужіли до звичних мирських радостей. Нехтували комфорт і добробут, глузували з багатства. Здавалося, навіть жіночі чари не мали над ними влади.

Чим пояснити такий стиль життя? Що скеровувало поведінку запорожця: поруки ірраціональних емоцій чи холодне веління розуму, ексцентрична бравада чи сувора необхідність? Відповіді на ці запитання якоюсь мірою дають суспільно-політичні й демографічні реалії тогочасної України.

Для нормального життя людині насамперед потрібні безпека і належні засоби існування. На Україні XV—XVII століть цього бракувало. То був час ворожнечі, кровопролить, здирств, розгнузданих пристрастей. Все це, звісно, не сприяло цивілізованому устрою життя, розхитувало шлюб, сім'ю.

Найбільшим лихом були татарські наскоки. За підрахунками вчених, протягом XV—XVIII століть Україна, Росія і Польща втратили від людоловів близько трьох-чотирьох мільйонів чоловік. За людьми, які були для ординців ринковим товаром, по-справжньому полювали. Особливо за жінками.

Ось характерний для тієї доби епізод. Коли 1629 року під Бурштином польсько-козацьке військо завдало татарам поразки, вони, втікаючи, лишили всю здобич, окрім полонянок, яких гнали з собою до останку. Врешті-решт християнське військо таки відбило десять тисяч бранців, поміж них багато жінок і дівчат. У реляції про перемогу цей результат битви фігурував першим...

Тривалий насильницький відплив жіночого населення з України перетворював жінку, за словами П. О. Куліша, на «предмет жадного соискания в малолюдном и опасном крае». Ця демографічна обставина позначилася на внутрішній політиці й етиці Запорожжя. Існування дніпровської вольниці зумовлювалося непорушністю її наріжного каменю — січового товариства. В екстремальних умовах смертоносного пограниччя міг вистояти і вижити лише міцно згуртований люд, і добровільно прийняті козаками суворі порядки служби практично забезпечували самозбереження запорозької громади. Оскільки представниць прекрасної статі на Україні було обмаль, існувала потенційна небезпека розбрату в козацькому середовищі, що загрожувало стабільності усього Запорожжя. «Антифеміністичні» моральні норми Січі протидіяли цій загрозі.

Відданий жінці душею і тілом, козак уже не зміг би беззастережно виконувати свій обов'язок. Для забезпечення високої боєздатності війська потрібні були насамперед молоді, неодружені. За свідченням Даніеля Крмана, який 1709 року разом із шведською армією побував на Україні, запорожці свідомо

цуралися жінок, аби бути хоробрішими, повсякчас готовими до війни.

Йшлося, звичайно, не про цілковите ігнорування жінок, що без сумніву є перебільшенням, а про обмеження негативного впливу жіноцтва на дієздатність січового братства. Звідси — сувора етика неписаних законів Великого Лугу, звідси й усі історії, пов'язані з цією темою — серйозні, смішні, скандальні.

Не одружуватися — було для запорожця не правом, а обов'язком. На те давали обітницю. Товариству, а не жінці, присягався козак на довічну вірність. Лише неодруженого обирали до старшини.

Як у вівтар, на Січ жінок не пускали — тут вони були поза законом. (Пригадаймо, в Куліша: «Не ступай, бабо, ногою в Січовий кіш, лучче в домовину».) Якось до офіцера російської армії, що перебував на Січі під час війни з Туреччиною, приїхала, не підозрюючи про небезпеку, дружина. Запорожці зажадали її видачі. Чоловік ледве врятував бідолашну...

За порушення суворих правил і карали суворо. За перелюбство засуджували до страти. За «чужолозтво» (горезвісне «скакання в гречку») та інші статеві збочення вішали або забивали киями.

На території Запорозьких Вольностів жінки мали дещо обмежені, порівняно з чоловіками, політичні права — не брали участі в радах, хоч бути присутніми їм не забороняли. Врешті, в тому — нічого дивного: обмежувати жіночу дієздатність у тогочасній Європі було правилом. На Україні, здається, до жінок ставились навіть ліберальніше, ніж на Заході, де 1690 року вийшла латиною книга «Жінка — не людина», а у XVIII столітті, у Лейпцігу, друкували «Цікавий доказ, що жінка не належить до людського роду»...

Завдяки демократизму запорозьких порядків безшлюбність не була фатальною необхідністю. На Січ вільно приходили і так же вільно її полишали. Хто бажав одружитися, полишав товариство, та й годі.

Населення на Запорожжі відтворювалось на міграційній основі — його поповнювали охочі люди з України, сусідніх земель. Були тут не тільки дорослі — з різних причин за порогами збиралося чимало дітей. Скажімо, відомий своїми спогадами про Січ М. Л. Корж опинився на Запорожжі семирічним хлоп'ям. Деякі історики твердять, що запорожці брали в Криму, Туреччині й Польщі дітей у полон, і підростаючою молоддю комплектували свої лави. Кого не влаштовували кошові порядки,— відпускали. Тих, що залишилися, звичайно ж, виховували в дусі безшлюбності.

Отже, у приватній сфері категоричність заборон зрівноважувалася лібералізмом щодо пересування та вибору способу життя. На Січі ревному запорожцеві під страхом київ не дозволяли знатися з жінками. А за її межами ніхто від нього не вимагав цього. Сучасники, спостерігаючи за низовим «безжонством», щось не помічали абсолютного безлюбов'я. Під зображенням безіменного запорожця XVIII століття знаходимо виразний напис:

Гей, бандура моя золотая!
Коли б до тебе молодиця молодая!

Уже згаданий Крман свідчить, що козаки вільно приставали до жінок поза Запорожжям. Не випадково ж за територіями Запорозьких Вольностей ще довго залишалася репутація «невінчаних губерній».

На певному етапі становлення Запорожжя ідея безшлюбності сприяла згуртованості, монолітності козацького братства. Та історично вона була безперспективною. Відкидаючи сімейні засади, на Січі завдавали шкоди засадам соціальним, позбавляли майбутнього запорозьке суспільство.

Бездомне парубоцьке існування — очевидна слабкість дніпровського козацтва. Лише нащадки, народжені й вихована в козацькому середовищі, тобто люди козацького роду, перетворювали козацтво на сталу суспільну верству. Запорожцям не судилося зажити таким життям на Україні. Якісні зміни відбулися лише з переселенням на Тамань, коли вони перетворилися на сімейних хліборобів — з козаків дніпровських на кубанських. Віддамо, допри все, належне «бісовій бабі» — Катерині II. Незважаючи на роздратування поведінкою запорожців, вона все ж поступилася козацьким прагненням і пішла на компроміс, дозволивши колишнім низовцям селитися на Кубані.

У народі казали: «Пропала наша Січ ні за цапову душу! Од баби пропала, од баби!» І справді, у маніфесті про зруйнування Січі відчувається жіноча логіка: серед іншого, козаків звинувачують у порушені законів «размножения рода человеческого», картають за прихильність до «праздной, холостой и беспечной жизни», порушення «естественного общежительства», а по тому всьому зобов'язують «для распространения семейственного жития, холостых к женитьбе побуждать»...

Це доленосне переселення виявило, хоч і дорогою ціною, велику життєву снагу запорозького козацтва, його здатність адекватно реагувати на дійсність. Залишивши Україну, вони відтворили її образ на новому місці: на інших берегах залунала мова, пісня українська; збереглася козацька військова організація. Але, не чіпляючись за цінності втраченого минулого, вони назавжди розпрощалися з анахронізмом безшлюбності: «Та вже треба женитися і хліба робити»...

У ретроспективі світової історії козацькому антифемінізму знайдуться певні аналоги. Не одружувались рицарі деяких західноєвропейських орденів, члени флібустьєрських союзів. Однак, це явище ніде не набуло такої масовості і не лишило по собі такої глибокої пам'яті, як на Україні. Жоден інший народ не створив стільки віршів, пісень, повчань, пов'язаних з цією темою. У запорозькому фольклорі, як і в дійсності, цурання жінок суперечливо поєдналося з палким їх оспівуванням; культ матері, сестри сусідів з відчуженоіронічним ставленням до прекрасної статі. В одній з пісень козацької епохи батько, виряджаючи сина на Січ, напучує:

Ми жінок мусимо любити,
Так як наших сестер, матерів,
А опріч них нам не треба нікого
любити,
І утікати, як од злих чортів.

А скільки побутувало переказів, бувальщин — драматичних, ліричних, жартівливих,— народжених народною уявою, а частіше — живим життям Запорозької вольниці!

Запорозький антифемінізм — не надумана екзотика, не дивацтво варварів. Його зумовили серйозні демографічні й соціально-політичні фактори. Робота та сім'я опинились на периферії козацьких цінностей з об'єктивних причин. У часи нескінчених воєнних лихоліть запорожець знав один шлюб: «взяти собі дружиноньку — в чистім полі могилоньку»,— і нікого не наражати з собою на щербату долю.

Породжені складними обставинами складної епохи, дивні звичаї козацької минувщини виправдані перед судом історії. Героїчний подвиг вірних лицарів України — запорожців — освячує навіть їх омани.

Володимир АНДРУЩЕНКО,
доцент Тернопільського інституту народного господарства.

Мозаїка планети

ЦЕ ДЕРЕВО ОБМИНАЮТЬ НАВІТЬ ШКІДНИКИ

У Республіці Гана, поблизу міста Кумасі, розпочали будівництво незвичайного заводу по переробці німу. Нім — тропічне дерево, що росте в Центральній Африці та у південній частині Індії. Ботаніки звернули на нього увагу лише наприкінці шістдесятих років і називають відтоді деревом-чудом.

У басейні ріки Вольта селяни залюбки висаджують нім, бо він дає багато тіні, а величезні зграї сарани, що геть винищують листя інших дерев, не ушкоджують на ньому жодного листочка. В кісточках плодів німу і в листі міститься азадирахтин, у складі якого є гормон, котрий блокує процес розвитку комах. Якщо кісточки плодів змолоти на порошок і разом з висушеним листям запарити (суміш настоюють протягом доби), вийде чудовий засіб проти комах-шкідників: під дією азадирахтину вони звіріють і втрачають здатність до розмноження.

На людей і тварин такий «коктейль» ніяк не діє. Якщо обприскати ним зерно у коморах та різні продукти на складах, шкідники їх не чіпатимуть. Хоч плоди німу не їстівні (саме через це досить довго вчені не цікавились цим деревом), соковиту частину плоду можна переробляти на добриво, яке значно підвищує врожайність рису. Пресовані «коржі» з листя німу є додатковим кормом для худоби та свійської птиці. Деревний сік править за сировину для виробництва мила і зубної пасти. У народній медицині плоди німу вважаються хорошим засобом проти пропасниці. Широкі дослідження цього дерева тривають під егідою ЮНЕСКО.

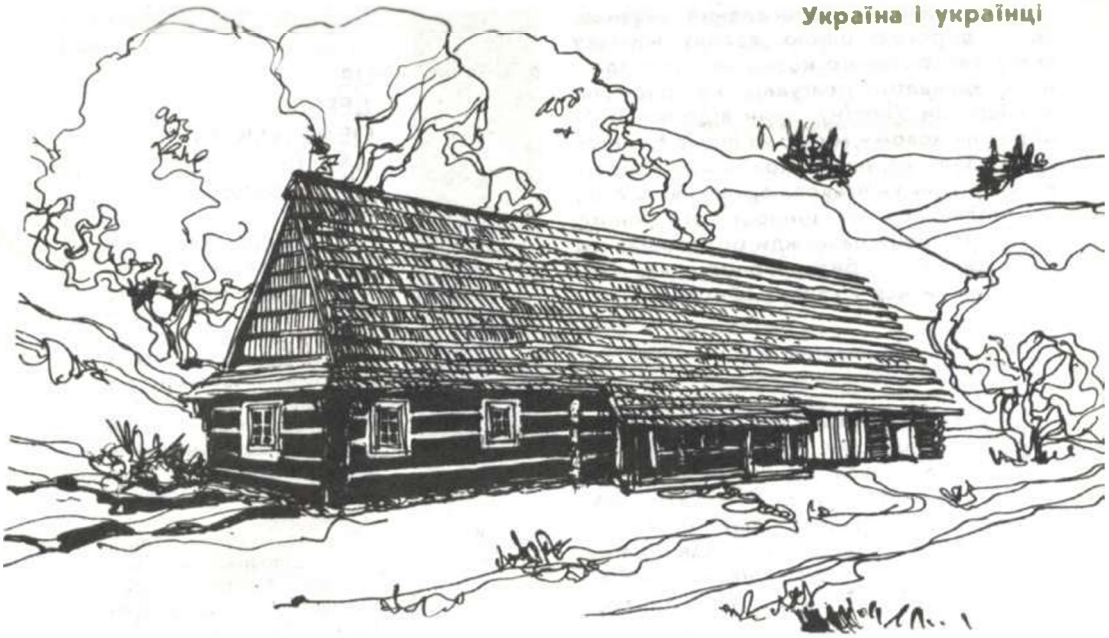

«Будови тут зводили довжелезні...»

Фрагмент інтер'єру лемківської курної хати.

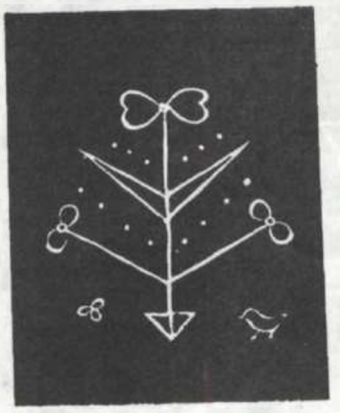

Лемківський «квіт».
Зразок розпису хатніх дверей.

Уже сама назва — «довга хата» — вказує на своєрідність традиційної лемківської садиби. За формою та способом забудови вона помітно виділяється серед інших зразків української народної архітектури.

«Будови тут зводили довжелезні, з усіма службами — хатою, хлівом і клунею під однією стріхою»,— писав Василь Земляк, змальовуючи в романі «Зелені млини» лемківське село. Такі будівлі називались однорядними, бо всі приміщення — житлові, господарські — шикували в один ряд: «хижа» (хата), сіни, стайня, комора, стодола, клуня, возівня. Відтак споруда справді виходила довжелезною...

Чому лемки — етнографічна група карпатських українців — уподобали саме таку архітектуру? Якоюсь мірою те диктувалося системою землекористування: у більшості лемківських сіл землю ділили на довгі смуги (лани), що й визначало спосіб забудови. Та головна причина, мабуть, у давніх традиціях. Археологічні дані свідчать про те, що в далекому минулому територія сучасної етнографічної Лемківщини входила у регіон дунайської культури, яка існувала до II тисячоліття до н. е. і була поширена від межі Рівне — Галич — Лімниця до Рейну та Британських островів. За тих часів і пішло «довге» будівництво. Окремі споруди сягали 35-метрової довжини. Цілком імовірно, що пізніші культури успадкували однорядну форму житла і подекуди вона збереглася донині. Ще минулого століття «довгі хати» зустрічалися у Словаччині, Румунії, Німеччині, Австрії, Голландії, Британії, а також у Західній Бойківщині, Поліссі, зрідка на Волині.

Вірогідно, лемківське житло є своєрідним реліктом — взірцем архаїчних будівельних традицій.

Хати на Лемківщині зводили здебільшого із смереки, бука. Зруб мазали нафтою, щоб не загнивало дерево, а де її не було — паленою глиною, розведеною на воді або олії, стики вінців білили — відтак вони яскраво вирізнялися на темному тлі фарбованих нафтою стін, горизонтальними смугами підкреслюючи структури хати. Дахи робили двоспадові і вкривали соломою.

Лемки полюбляли оздоби на зовнішніх стінах. Розмальовували орнаменти, використовуючи білу або яскраво-жовту глину. Традиційними мотивами були, зокрема, солярні знаки, «дерево життя», «квіт». Найчастіше «квіт» малювали на дверях, причому, за традицією, він мав стільки галузок, скільки членів родини жило в хаті. Коли народжувалась дитина, внизу домальовували курочок, пташок.

Зсередини стіни білили вапном і синькою. Навколо вікон та на печі малювали знаки — смуги, цятки, що мали магічне призначення — боронити мешканців садиби від злих сил.

Жиле приміщення — «хижа» — було досить просторе. В його інтер'єрі насамперед привертала увагу вельми поширена у лемків курна піч, яка займала іноді чверть хижі. У стелі робили «возницю» (або «вижницю») — отвір, яким виходив дим. Піч виконувала одразу кілька функцій: служила для приготування страв, випікання хліба, огрівала і частково освітлювала хату, а також правила за ліжко.

Вздовж стін лаштували на грубих пеньках лави. У протилежному від печі кутку ставили стіл — скриню, в іншому — ліжко. Посуд тримали на дерев'яних полицях або мисниках. Поряд з ним висів «ложник», в який, держаками донизу, вставляли дерев'яні ложки.

У сінях зберігали жорна, ступу, реманент. У коморі, крім бочок, скринь та посуду з запасом їжі, були полиці, жердини, на яких висів святковий одяг. Іноді тут розміщували «шафарні» — додаткові лави-ліжка.

Традиції будівництва «довгих хат» зберігалися довго. На Закарпатті їх зводили навіть у 50—60-ті роки. Іноді таке житло зустрічається й на Львівщині, Тернопільщині — де живуть лемки-переселенці.

Архип ДАНИЛЮК.

Ерджі Стоун

На фото: технічний малюнок, виконаний за кінокадрами та описами Едвіна Олдріна — НЛО супроводжує «Аполлон-11».

«Тут знаходяться великі об'єкти, сер!»

На початку 1976 року НАСА (національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору США) організувало групу з 12 вчених на чолі з доктором Юж. Біллінхемом, якій доручили розробити програму встановлення контактів з представниками позаземних цивілізацій. Д-р Біллінхем належить до вчених, що не сумніваються в існуванні неопізнаних літаючих об'єктів (НЛО). Він вважає — більшість цивілізацій із космосу спілкуються між собою. Другий член групи, професор д-р Річард Є. Інджер з Флоріди, гадає, що через три-чотири роки земляни порозуміються з прибульцями, котрі керують НЛО.

Ця група — перша в історії, що має статус державного офіційного органу, в якого така мета.

А тепер — про обнародувані недавно факти, котрі, як можна припустити, лежать в основі такого сенсаційного рішення НАСА.

У проблематиці, присвяченій гіпотетичним контактам між представниками позаземних цивілізацій і нашою планетою, окремі розділи засновані на спостереженнях американських астронавтів, що вони їх вели під час польотів на Місяць, чи під час орбітальних — навколо Землі.

Літаючи, американські астронавти мали радіозв'язок зі своєю базою в Х'юстоні. Частина передач відбувалася в звичайному радіодіапазоні. Інша — на частотах 2106 — 2287 мгц, тобто службовим контактом, відомим лише НАСА. Та це не гарантувало абсолютної конфіденціальності. Службову інформацію міг перехопити сторонній радіоспостерігач, що й підтвердилося згодом.

Справді, радіопереговори — це перше джерело інформації про те, що відбувалося під час польоту на Місяць. Друге джерело — свідчення так званих добре поінформованих людей, а також тих, хто працював в інституті у Х'юстоні, а потім пішов на пенсію.

Третім, найцікавішим, джерелом для виявлення хоча б частини правди є НАСА, воно час від часу повідомляло правду. Наприклад, маємо серію фотографій, опублікованих 1975 року в американському журналі «Модерн Піпл», про що ми розповімо далі.

Не дивно, що знаходяться автори, які по зернині силкуються відновити справжню картину. Офіційні дані доповнюються неофіційними, котрі НАСА не спростовувало ніколи.

Отже, мої повідомлення — не з перших рук. Я ніколи не мав контактів з членами НАСА, не мав і не маю можливості підслухувати розмов між астронавтами і Х'юстоном. Я спираюсь на кілька книжок, авторам яких було легше доступитися до секретної інформації. Виникає запитання: наскільки їм можна довіряти? Мені важко поручитися за достовірність. Лише одне достеменно відоме: автори, на котрих я посилаюсь, люди серйозні, не дилетанти, не божевільні. То справжні вчені.

«Святий Микола» насправді існує!

Перший серед авторів — Моріс Шателен працював у НАСА. Він фахівець з космічного радіозв'язку, автор наукових статей та доповідей на міжнародних конгресах з астронавтики, у тому числі й на Паризькому конгресі 1963 року.

Моріс Шателен написав книгу «Наші пращури прибули з космосу» (видана фірмою «Лафон», Париж, 1975 р.), яку я ще не раз цитуватиму і котра, як пише сам автор, «не була б написана, якби не величезна кількість цінної інформації про космічні цивілізації, зібрана росіянами».

Згадавши всі перипетії американських космічних польотів, включаючи програму «Аполлон», Шателен пише: «Під час цих польотів трапляються незвичайні випадки. Про деякі я не маю права говорити в цій книзі, а про інші писатиму без можливості посилання на джерело інформації і ставлячись до нього якнайобережніше. Не виключено, що здійснення як радянської, так і американської космічних програм приведе до таких відкриттів, які важко навіть уявити. Під час польотів («Аполлон», «Джеміні») астронавти стикалися не тільки з технічними неполадками, а бачили речі, про які не мали права говорити нікому».

Важко одержати точну інформацію, оскільки НАСА тримає все у таємниці. Та відомо, що за всіма польотами «Джеміні» й «Аполлона» наглядали здалеку і зблизька інопланетяни, себто, літаючі об'єкти. Астронавти інформували про це наземні бази, які наказували їм суворо зберігати таємницю. «Здається,— пише Шателен,— здійснюючи орбітальний політ навколо Землі на кораблі «Меркурій-8», Уолтер Ширра був перший, хто скористався умовним кодом — іменем Святого Миколи,— щоб поінформувати базу про НЛО поруч з ним. Тоді це не привернуло уваги громадськості. Та коли Джеймс Ловелл, керуючи «Аполлоном-8», перебував біля місячної орбіти і також скористався цим терміном, більшість слухачів зрозуміла — те слово має прихований зміст.

«Тепер ми певні, що «Святий Микола» насправді існує»,— сказав він операторам контрольної станції під час польоту над невідомим для нас боком Місяця. Це сталося 25 грудня.

Першим, хто сфотографував «літаючу тарілку», був Джеймс Мак-Дівітт, коли четвертого червня 1965 р. на кораблі «Джеміні-4» пролітав над Гімалаями. Далі — Френк Борман і Джеймс Ловелл, які з борту «Джеміні-8» четвертого грудня 1965 р. помітили два НЛО на відстані 800 метрів і зробили чудові знімки цих об'єктів, схожих на гриби.

У 1966 р. Джеймс Ловелл та Едвін Олдрін, перебуваючи на «Джеміні-12»,

також помітили два НЛО приблизно на кілометровій відстані від них і сфотографували.

Френк Борман і знову-таки Джеймс Ловелл з «Аполлона-8» 24 грудня 1966 р. і Томас Стаффорд з Джоном Янгом 22 березня 1969 р. сфотографували НЛО, які супроводжували їх під час польоту на місячну орбіту і назад.

Нарешті з «Аполлона-11» Едвін Олдрін за день до посадки на Місяць сфотографував дві тарілки, які «випадково летіли поруч».

Ці знімки опублікував у червні 1975 р. американський журнал «Модерн Піпл». Але не повідомив, яким чином вони до нього потрапили.

«Передбачається також,— пише М. Шателен,— що «Аполлон-І», якому, мабуть, не вдалося сісти на Місяці, ніс на борту невеличкий ядерний заряд для інспірування штучного місяцетрусу, аби внаслідок вибуху спостерігати за його інфраструктурою. На цьому кораблі стався загадковий вибух. Він знищив один з кисневих балонів у кабіні. Точно не відомо, зробила це тарілка, яка спостерігала за кораблем, чи ні. Цей вибух мав відвернути експеримент з ядерним зарядом, здатним знищити бази позаземної цивілізації на Місяці. Про це розповідає багато історій».

Тепер — інші повідомлення.

Сліди танків на Місяці

У книзі Жана Бержьє (професора з хімії, члена Нью-Йоркської Академії наук) і Жоржа Галле «Книга таємниць» один розділ присвячено спостереженням астронавтів «Джеміні» та «Аполлонів». Ось уривки з розмови (Бержьє і Галле наводять її повністю) Армстронга та Олдріна в кабіні посадочного блока, який уже відокремився і сів на Місяці. У кораблі залишився Коллінз:

«— Це море Спокою,— говорить Армстронг.— Ми знаходимося на території моря Спокою».

«— Хьюстон — море Спокою,— звернулись з Землі,— за нашими контрольними даними, всі ваші системи працюють нормально».

Видимість поліпшується, діалог стає цікавішим. Армстронг, не виходячи з кабіни, описує те, що бачить: «Навколо багато невеличких кратерів».

Та раптом він сам себе уриває, чимось вражений. Інстинктивно стишивши голос, Армстронг продовжує: «Вони діаметром від шести до п'ятнадцяти метрів...» Веде далі тремтливим голосом: «і... на відстані близько півмилі від нас помітні сліди, схожі на залишені танком...»

«Армстронг,— пишуть Бержьє і Галле,— дуже досвідчений спостерігач, і він не міг помилитися в оцінці побаченого. З іншого боку, зрозуміло, що астронавти мали дуже точні інструкції стосовно того, про що можна говорити вголос. У зв'язку з цим Армстронг, аби приховати свої спостереження, мав перейти на іншу, невідому нікому хвилю. Її було використано пізніше, це НАСА пояснювало тим, що передача урвалася. Та в даному випадку перерва привернула б увагу всіх, хто її слухав.

Але тут у розмову включається другий астронавт, Олдрін, який уже користувався умовним кодом:

«Мало «кольору» (?), але деякі кам'яні блоки можуть його створювати «всередині» (?). Подивимось».

В Хьюстоні розуміють, що це означає. Через деякий час мовить Армстронг: «Нехай космічна база (тобто корабель «Аполлон» з Коллінзом) буде про всяк випадок готова...»

Це все відбувалося напередодні виходу Армстронга на Місяць. Ще не завершено дослідницьку роботу на поверхні Місяця, а вже Коллінз має прийняти астронавтів назад!

Бержьє і Галле пишуть: «Армстронг та Олдрін дістали наказ повернутися, коли б те, що Олдрін визначив як «колір», стало видно чіткіше. Сліди від танка схвилювали як екіпаж посадочного корабля, так і Хьюстон».

Тільки через п'ять годин Армстронгу й Олдріну дозволили вийти з посадочного блоку.

Автори книги нагадують, що перші астронавти, котрі побували на Місяці, залишили на ньому пам'ятний пакет зі своїми прізвищами та прізвищем президента Ніксона. Про це пишуть всі. Та навряд чи всі знають, що космонавти залишили на Місяці ще й капсулу із силікону. Її було замовлено в останній момент перед вильотом, щоб заховати в ній вкриту сріблом алюмінієву стрічку з написами:

— вітання від 74 держав 74 мовами.

— уривок з кодексу США про повітряну та космічну навігації, ухваленого 1953 року президентом Ейзенхауером;

— список усіх офіційних осіб НАСА та членів американського керівництва;

— уривки з доповідей Кеннеді, Джонсона та Ніксона.

Фірму, що виготовила капсулу й розіслала її фото у пресу, НАСА суворо попередило. Відтоді ніхто на це навіть не натякнув. Постає слушне запитання: навіщо ж ту капсулу залишили на Місяці? Для

наступних астронавтів? Але, як би тоді вони знайшли таку мізерію серед пісків Місяця? Адже це під силу лише астронавтам, сліди яких бачив Армстронг.

Космічний ворог чи друг?

Як відомо, «Аполлон-12» (Конрад, Гордон, і Він) літав на Місяць з 14 по 24 листопада 1969 р. Преса розповідала про деякі подробиці польоту. Та пізніше виявилося, що разом з кораблем весь час летів і НЛО. Деякі газети тоді обережно писали про об'єкт, який «світився».

«На кораблі панує тривожна атмосфера,— читаємо в газеті,— троє астронавтів говорять про космічного ворога та літаючі об'єкти. НАСА спочатку по-своєму інтерпретувала ту інформацію, а після польоту не повернулася до неї».

Як це було?

У космічному кораблі спочатку думали, що цей об'єкт дуже великий. Та коли «Аполлон» змінив напрямок, аби вилетіти на орбіту до Місяця, відповідно за параметрами, даними Х'юстоном, НЛО, що летів поруч з кораблем, теж змінив курс. До того ж, показав, що й він здатен маневрувати. На «Аполлоні-12» Конрад вигукнув: «Нам поталанило! Виходить, вони до нас добре ставляться!».

Про пригоди «Аполлона-13» я вже писав. Але з «Аполлоном-16» трапилася ще дивовижніша історія. Перейшовши з кабіни посадочного модуля типу «Оріон» у корабель, астронавт Янг мав натиснути кнопку роз'єднуючого пристрою, аби «Оріон» упав на Місяць — і розбився. Проте Янг забув це зробити, і «Оріон» залишився місячним сателітом. Астронавт такого класу і раптом забув виконати елементарне! А може хтось забажав, щоб «Оріон» вцілів?

Перші точні звіти, приурочені до цих випадків, з'явилися у пресі 1971 року. Венесуельська газета «Еліта» 29 січня 1971 року писала: «Припущення, буцімто під час трьох останніх польотів «Аполлонів» були присутніми інопланетяни,— новина, яку американські наукові центри мають пояснити. Повідомлення астронавтів, заборонені цензурою під час польотів, починають набувати розголосу. Всі невдачі американських астронавтів приписують інопланетним істотам».

Тоді ж з'ясувалося: всі польоти кораблів «Джеміні», які були підготовчим етапом до подорожі на Місяць, супроводжували НЛО. Так, політ «Джеміні-9», запланований на 1 червня 1965 р., довелося відкласти: радіо вийшло з ладу.

Джерело цієї інформації виявити не вдалося. НАСА вперше офіційно визнало, що астронавти під час польотів спостерігали незвичайні об'єкти.

Ще коли літав «Меркурій» (15 травня 1963 р.), Гордон Купер, учетверте перебуваючи над Гвінеями, почув по радіо дивні звуки. Їх почули і зареєстрували й на Землі.

Лінгвісти НАСА, проаналізувавши ті звуки, підтвердили: вони не належать до будь-якої, відомої на Землі мови.

Таємничі об'єкти на Місяці!

До слухачів на Землі долинули звуки, схожі на свистки локомотивів, а пізніше — на роботу електричної пилки. Вони пролунали так чітко, що оператори НАСА захвилювалися, і мільйони людей почули запитання:

«— Ви впевнені, що зв'язалися з ними?»

Одне було напевно: звуки линули не з космічного корабля. Астронавти старанно обстежили передавач: все було у цілковитому порядку.

Після того, як Армстронг побачив на Місяці кратери, розповіді про спостереження передавали на іншій хвилі. Але і тут-таки немало американських радіоаматорів перехопили зауваження астронавтів, призначене виключно для Х'юстона. Чи варто додавати, що ті зауваження були викинуті з офіційної передачі про посадку на Місяці?

Мовить Армстронг: «Що це? В чому, чорт забирай, справа? Я хотів би нарешті знати правду! Що це таке?»

Настала тривожна хвилина. А далі заговорив оператор НАСА: «Що там коїться? Щось не так? (Тут кілька слів не вдалося перехопити). Х'юстон викликає «Аполлон-11».

Відповідь Армстронга: «Тут знаходяться великі об'єкти, сер! Величезні! Боже мій! Тут якісь інші космічні кораблі! Вони стоять з іншого боку кратера! Перебувають на Місяці і спостерігають за нами!»

Американські радіоаматори перехопили не лише цю розмову. Вони почули сигнали екіпажу «Аполлон-13» в ту мить, яка повинна була промайнути після вибуху ядерного заряду.

Екіпаж повідомляв, що за ними спостерігав НЛО...

Публікацію підготував Микола ЛЕБЕДЄВ
за матеріалами
польського журналу «Разем».

Макробіотика — це стародавня східна філософія, яка стала основою певного способу життя, включаючи харчування і систему духовних та фізичних вправ. «Макро» у перекладі з грецької означає «великий», «біотика» — «те, що має відношення до життя», тобто «широкий погляд на життя».

Інь і янь, які лежать в основі всього

Основні поняття макробіотики — інь і янь. Вони прийшли із стародавньої китайської філософії, згідно з якою все на світі розподіляється на два первісних і протилежних начала. Янь — чоловіче, яке уособлює все активне, позитивне, тепле, світле. Інь — жіноче, яке символізує усе пасивне, негативне, холодне, темне. Це також два різних види енергії — доцентрова (янь) і відцентрова (інь). Постійний взаємозв'язок інь і янь характеризує усі процеси природи — день змінюється ніччю, зима — літом, вдих — видихом і т. д. Цілісний підхід до людини, який завжди панував у поглядах китайців на здоров'я, визначив підхід людини до хвороби як до порушення внутрішньої рівноваги процесів, рівноваги начал інь і янь.

Останніми десятиріччями макробіотика набула значного поширення у країнах Західної Європи і США. Першим представив її Заходу японський учений

Дж. Осава. В 1940 році вийшла друком його книга «На порозі здоров'я», у 1960 році в Англії — «Макробіотичний дзен». Осава, який пізнав голод і хвороби в дитинстві, все своє життя присвятив розробці проблем фізичного, морального і духовного здоров'я в їх гармонійній єдності і вивів сім характеристик здорової людини. Останню, сьому, яку Осава вважав найважливішою, він сформулював незадовго до смерті, вклавши у неї весь свій життєвий досвід.

Характеристики людини, яка має справжнє здоров'я, за Осавою:

1. Ніколи не почуває себе знесиленою, розбитою, ніколи не застуджується. Завжди готова до роботи.
2. Має добрий апетит. Вдовольняється найпростішою їжею.
3. Спокійно, міцно спить. Засинає через три хвилини і прокидається через чотири-п'ять годин. Спить без сновидінь та неспокійних рухів
4. Має добру пам'ять. Може пам'ятати близько п'яти тисяч імен.
5. Завжди у доброму гуморі. Сповнена почуття вдячності. Непідвладна гніву. Не журиться і зберігає доброзичливість за будь-яких обставин.
6. Позбавлена егоїзму. Все життя служить правді та щастю інших. Має ясну голову. Здатна в усьому навести лад. Діє швидко і точно. Краса дії чи форми є вираженням Закону Всесвіту. Здоров'я і щастя є також вираженням Закону Всесвіту, втілене в нашому повсякденному житті.
7. Служить справедливості. Справедливість у макробіотиці означає додержання Закону Всесвіту. Той, хто думає і діє відповідно до цього Закону, має найважливішу характеристику здоров'я.

Учні Осави Мічіо Куші і Герман Айхара у своїх книгах приділили особливу увагу харчуванню. Дружина Г. Айхари, Корнелія Айхара, відома на Заході як автор книг кулінарних рецептів макробіотичної кухні.

Макробіотична дієта в основному вегетаріанська, але має ряд особливостей.

Їжа за своєю енергетичною дією поділяється на інь і янь. Їжа інь холодить тіло, робить його більш м'яким і млявим. Уживана надміру, вона породжує почуття втоми, анемію, блідість, веде до втрати апетиту, уповільнює рухи і мову. Більше часу потребує на сон. Тривале вживання їжі інь викликає стан інь, який характеризується важким пробудженням уранці, відчуттям пригніченості, уразливості, розбитості, інтравертністю.

Їжа янь, навпаки, зігріває тіло, робить його твердішим. Надлишок такої їжі породжує відчуття напруженості, лихоманки, роздратування, гарячковості, що переходить в агресивність, ригідність мислення. Рухи і мова пришвидшуються. Сон вимагає менше часу.

Айхара радить: «Не вживайте більше двох продуктів інь одночасно, інакше через деякий час ваше самопочуття погіршиться, як наприклад, у випадку, коли ви вип'єте келих шампанського, з'їсте порцію морозива й закусите шоколадом чи вип'єте каву з тортом і з'їсте кілька солодких фруктів. З двома продуктами інь організм, як правило, спроможний впоратися» Г. Айхара враховує і вплив їжі інь і янь на кров людини. Як відомо, реакція крові має бути лужною. 1. Інь, які справляють лужну дію: мед, кава, чай, спеції, фрукти, насіння, більшість овочів, деякі види бобових. 2. Інь-окислювальні: хімічні препарати, таблетки, цукор, солодощі, солодкі напої, деякі види бобових, горіхи. 3. Янь, які справляють лужну дію: соєвий соус, сіль. 4. Янь-окислювальні: крупи, риба, сир, птиця, свинина, яловичина, яйця.

Основа макробіотичної дієти — суцільні крупи. Приготовані у різних видах, вони становлять 50—60 процентів від усього з'їденого за день. Це в основному каші (без молока і цукру), а також хліб з борошна суцільного помелу та макаронні вироби з невідбіленого борошна.

Але користь від такої їжі буде лише в тому разі, коли її найретельнішим чином пережовувати. Не можна жувати механічно. Не випадково, перш ніж сісти за стіл, віруючі люди прочитують молитву. Беручись до їди, вважають прихильники макробіотики, людина повинна відчувати вдячність до того тваринного і рослинного життя, яке у вигляді їжі стане частиною її самої. Тоді це життя набуває сенсу і разом з людиною бере участь у житті всього Всесвіту.

Серед круп найбільшу популярність у макробіотиці має бурий нешліфований рис. Бурим його називають тому, що частково зберігає коричневу оболонку — джерело вітамінів групи В та багатьох інших речовин. Шліфований, полірований та подрібнений рис значною мірою втрачає свою поживну цінність. Те саме стосується й решти круп.

Дж. Осава віддавав перевагу гречці, поставивши її на перше місце у списку корисності продуктів та їх енергетичної цінності. Друге місце у цьому списку посіло пшоно і далі: рис, овес, ячмінь і т. д. Осава рекомендував варити гречку взимку, холодної погоди, бо вона найбільше з усіх круп зігріває тіло. Чудовим енергетичним сніданком вважається пшоняна каша. Щоб урізноманітнити їжу, крупи змішують одна з одною і додають овочі.

Овочі посідають чільне місце у макро-

біотичній дієті. Разом з крупами вони становлять основу харчування. У цьому сполученні врівноважуються начала янь та інь, а також фактори закислюючого і лужного впливу на кров.

Овочі треба їсти по сезону і вирощувати у місцевості, де ви живете. Ці дві вимоги макробіотичної дієти пояснюються тим, що їжа рослинного чи тваринного походження є частиною біологічного оточення людини, частиною навколишнього середовища. Правильний добір продуктів харчування допомагає людині жити у гармонії з природою.

Овочі у макробіотичній дієті найчастіше варять, тушкують і запікають. Теплова обробка і сіль роблять їх більше янь. Вважають, що свіжі овочі доцільно їсти у спекотну, суху погоду, оскільки вони мають охолоджуючу властивість і нейтралізують токсичну дію тваринної їжі.

На третьому місці у макробіотичній дієті — бобові, насіння та горіхи як повноцінний замінник тваринних білків. Це — соєві боби, квасоля, чечевиця, горох, кунжутне, соняшникове насіння та різні горіхи. Насіння та горіхи трохи підсмажують, щоб вони краще засвоювались. Насіння кунжуту з морською сіллю використовують як присмаку. Широко вживають соєвий соус, а також нерафіновану соєву та інші рослинні олії.

Ще один компонент макробіотичної дієти — морські водорості, важливе джерело мінеральних речовин. Асортимент їх великий і включає безліч екзотичних назв. У нас його зведено практично до однієї морської капусти. Але не треба лякатися й говорити: «У нас цього немає, нам це не підходить». Макробіотика — універсальна дієта, цінність якої полягає насамперед у тому, що вона дає правильні орієнтири. Тобто допускає вживання м'яса і риби, особливо за інтенсивного фізичного навантаження та в холодну погоду. Перевага віддається білій рибі та м'ясу птиці. Щоб запобігти токсичному ефекту, їх їдять з великою кількістю овочів, у тому числі сирих.

Відомо, що м'ясна їжа закислює кров і в процесі її засвоєння утворюється велика кількість шлаків. Крім того, умови утримання тварин, антибіотики, що їх додають у їжу, токсини страху, нагромаджувані у тілі тварини, коли її ведуть на бойню, умови зберігання м'яса призводять до того, що тваринний білок змінює свою структуру. Тому те, що потрапляє у наші холодильники,— практично трупне м'ясо. У часи Піфагора, Епікура, Платона, Овідія, Плутарха, Сенеки та багатьох інших відомих вегетаріанців, які жили пізніше, тваринна їжа була екологічно чистою і не заморожувалась. Утім, вегетаріанці з'явились у ті далекі часи. Чому? Відповідь дає макробіотика. Вживання тваринної їжі робить дихання частішим і поверховішим. Існує прямий зв'язок між диханням і розумовою діяльністю людини, її настроєм. Що поверховіше і частіше дихання, то відчутнішою стає тенденція до неспокою, невпевненості, розгубленості, погіршення пам'яті і здатності зосереджуватися. Ще Плутарх говорив, що розум і мислительні здібності тупіють від м'яса. А латинське слово «vegetus» означає «життєрадісний».

Науковці довели, що м'ясоїди втомлюються швидше, ніж вегетаріанці. Серце вегетаріанця б'ється повільніше, воно довговічніше (адже відпочинок серця між ударами, який дорівнює 1/6 секунди, за 50 років життя дорівнює восьми рокам).

Макробіотична дієта передбачає обмежене вживання рідини та солодощів. Пити треба маленькими ковтками й не більше, ніж потрібно, аби втамувати спрагу.

Молочні продукти практично виключаються, бо жодна доросла тварина на Землі не має за покорм молоко. Крім того вважають, що молочні продукти утворюють слиз. Цієї точки зору дотримуються і деякі відомі дієтологи, зокрема Брегг. «Випийте склянку молока, якщо вам дуже хочеться,— пише Г. Айхара,— але це має бути окремим прийомом їжі».

На останньому місці — фрукти. Їх вживання обмежене, головним чином через великий вміст цукру. Правильне вживання цукру і солі — два найважливіших моменти макробіотичної дієти. «Будь-яка кількість цукру — це вже надто багато»,— вважається у макробіотиці. Він активний закислювач крові і має надлишок інь, а саме ці два фактори призводять до захворювання раком. Цукор швидко перетворюється в організмі на жир, який осідає на стінках судин і уповільнює циркуляцію крові, що призводить до серцевих захворювань, атеросклерозу, церебрального паралічу. Сам по собі цукор організмом не засвоюється, адже для цього потрібні близько півтора десятка ферментів і стільки ж елементів та вітамінів, у тому числі вітамінів групи В.

Брак вітамінів B_2 і B_3, необхідних для засвоєння цукру, іноді призводить до серйозного погіршення здоров'я, зокрема, до порушення діяльності нервової системи. Надлишок солодкого часто є одним з провідних факторів депресії, яка стає іноді причиною агресивної поведінки або самогубства. У своїй книзі «Макробіотика і поведінка» американський учений Уїльям Тара знайомить з результатами дослідження, проведе-

ного в будинку для малолітніх злочинців у штаті Віржінія. Відмова від рафінованого цукру привела до зниження кількості дисциплінарних порушень на 48 процентів.

Важливе місце у макробіотичній дієті відведене правильному вживанню солі. Це єдиний мінерал, який справляє лужну дію на кров. Під час готування страв використовуються морська й сіра кам'яна сіль, яка містить залишки деяких мінеральних речовин. Її додають у страву на початку приготування, щоб вона як слід змішалася з нею.

Очищена сіль типу «Екстра» є шкідливою.

Такі основні особливості макробіотичної дієти.

Харчування і спосіб мислення — два найважливіші фактори, які визначають здоров'я людини. Згідно з макробіотикою, їжа йде на побудову червоних кров'яних тілець, які потім трансформуються у клітини тіла. Осава твердив: щодня відмирає одна десята частина червонокрівців. Тобто за десять днів можна повністю оновити кров. Клітини тіла, які живуть у середньому сім років, теж поступово відмирають і замінюються іншими. Таким чином, якщо дотримуватися макробіотичної дієти, через сім років можна повністю замінити всі клітини тіла.

Макробіотична дієта не тільки дарує людині фізичне здоров'я, а й сприяє її моральному і духовному розвиткові. Ось що пише Мічіо Куші у книзі «Ду-ін»: «Щоденне додержання принципів макробіотичного харчування дає нам можливість відчути вже через десять днів різні позитивні зміни в нашому фізичному і психічному стані, зокрема:

1. Позбутися втоми.
2. Набути здатності ясно мислити.
3. Поступово відновити гнучкість і витривалість.
4. Позбутися різних фізичних і нервових недуг.
5. Набути душевну рівновагу і спокій.
6. Відчути любов до людей.
7. Набути певності, стати чеснішим.
8. Поліпшити адаптивну здатність до змін у навколишньому середовищі.
9. Звільнитися від важкого тягаря розгубленості, зажерливості та егоїзму.
10. Поступово розвинути таку якість, як ініціативність.
11. Розвиток і вдосконалення почуття вдячності.
12. Відчути дедалі зростаюче прагнення до впорядкованості в усіх сферах життя».

М. Куші пише: «Завжди знайдуться люди, які безсистемно харчуючись, досягли, втім, високого рівня фізичного, розумового і духовного розвитку. Але це означає, що в дитинстві, ще в материнській утробі, їх правильно, впорядковано годували. Таким чином, вони мають від природи здорову конституцію, основу їхніх успіхів. Але після 50—60 років їхнє здоров'я, як правило, швидко занепадає.

Усі стародавні філософи, мислителі, всі засновники вчень і систем, спрямованих на вдосконалення фізичної і духовної природи людини, дотримувалися насправді макробіотичного способу життя, як і всі видатні люди, які самостійно проклали собі шлях у житті».

Харчування на макробіотичних засадах дає людині можливість контролювати своє фізичне і духовне здоров'я. А контролюючи своє здоров'я, людина має змогу розпоряджатись своєю долею.

У книзі «Популярна макробіотика» Г. Айхара подає таблицю, де назви продуктів перелічені по висхідній від верхньої межі інь до верхньої межі янь залежно від того, яке начало у них переважає.

Класифікація продуктів на інь і янь

ФРУКТИ	НАПОЇ	АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ
Тропічні	Лимонади	Шампанське
Лимони	Фруктові	Горілка
Персики	соки	Вино
Груші	Кава	Віскі
Апельсини	Чай	Пиво
Кавуни	Колодязна	
Яблука	вода	
Полуниці		

МОЛОЧНІ ПРОДУКТИ	ГОРІХИ ТА НАСІННЯ	ТВАРИННА ЇЖА
Морозиво	Арахіс	Краби
Кефір	Мигдаль	Раки
Масло	Волоські	Біла
Молоко	горіхи	риба
Козине	Гарбузове	Птиця
молоко	насіння	М'ясо
М'які сири	Насіння	Червона
Тверді сири	соняшни-	риба
	кове	Яйця
	Кунжутне	
	насіння	

ОВОЧІ	КРУПИ	БОБОВІ
Картопля	Кукурудза	Соєві боби
Баклажани	Овес	Зелений
Томати	Ячмінь	горошок
Огірки	Жито	Чечевиця
Шпинат	Пшениця	Квасоля
Аспарагус	Рис	
Селера	Просо	
Капуста	Гречка	
Ріпа		
Гарбуз		
Цибуля		
Часник		
Хрін		
Морква		

Радимо

Зілля для волосся

Професор Федір МАМЧУР

Хімічні домішки, що входять до складу шампунів, мила, інші речовини, якими користуються для фарбування чи укладання волосся, довготривалий перманент негативно позначаються на волоссі — воно втрачає натуральний блиск, стає ламким, починає випадати. Усе це вимагає певного догляду за ним.

Треба двічі на місяць «підживлювати» його або готовими, аптечними сумішами, або виготовленими у домашніх умовах.

Ось кілька перевірених рецептів.

1. Один яєчний жовток.

Олія рицинова — 50 г.

20 капель масляного розчину вітаміну А.

Старанно все змішати і зберігати у темному прохолодному місці, можна й у холодильнику. Половину суміші підігрівають на теплій водяній бані (або просто занурюють флакон із сумішшю у невеличку каструлю з гарячою водою на 10—15 хвилин). Потім теплу масу накладають рівномірно на волосяну частину голови і втирають у шкіру. Затим пов'язують целофановою хустинкою й укутують голову м'яким рушником.

2. Вимите листя алое розтирають до пастоподібної маси з водою. Нею натирають волосся на голові. Листя можна замінити готовим препаратом: загуслий сік алое у пляшках або ампулах розводять кип'яченою водою у співвідношенні 1:6 (на одне втирання беруть 10 мл соку, розведеного у 60 мл води). Невеличкими порціями лити на голову і втирати у шкіру за одну-дві години до миття.

3. Дві середнього розміру цибулини стирають на тертушці, видавляють сік, який розводять водою у співвідношенні 1:1 і втирають у шкіру голови за дві години до миття.

Добре зміцнює волосяні цибулини сік з чорної редьки або настоянка з кропиви дводомної. Її готують так:

десять столових ложок подрібненого сухого листя кропиви заливають 200 мл горілки і настоюють протягом двох тижнів у темному місці, потім проціджують — втирання готове.

Це — щодо засобів підживлення і зміцнення волосся. Не менш важливо знати, як правильно його мити. Миють голову «літньою» водою. Якщо вода тверда, її пом'якшують невеликою кількістю оцту. Шампуні бувають переважно лужними і нейтралізують слабокислу реакцію шкіри, що підтримує її фізіологічну функцію. Крім того, миття голови шампунями призводять до утворення луски, випадання волосся, втрати ним натурального блиску.

Багато людей нехтують шампуні, миючи волосся звичайним милом або милом, яке містить сірчані сполуки. Лікувальний ефект (особливо при застосуванні мила з сірчаними речовинами) наступає досить швидко, але волосся при цьому стає матовим, жорстким і не піддається укладанню. Щоб уникнути цього, волосся ополіскують відваром з листя кропиви, підкисленим оцтом.

Шампуні можна замінити відваром з коренів або квіток мильнянки лікарської, до якого необхідно додати яєчний жовток і старанно розмішати. Мильнянка має дещо слабкіші миючі властивості, ніж хімічні речовини, тому волосся потрібно мити частіше.

Зрештою, і шампунь можна трохи збагатити, якщо у рівних кількостях змішати шампунь, настоянку шавлії, сік з лопуха та берези (купити в магазині). Волосся, вимите цією сумішшю, обов'язково ополіскують водою з оцтом, а потім — відваром з трав. Зауважу, що відвари з трав добирають окремо для темного і світлого волосся. Для темного — збір з коренів мильнянки лікарської, кореневищ аїру, трави хвоща польового, трави вересу, трави буркуну жовтого, кори верби, листя кропиви дводомної, шишок хмелю.

Збір для світлого волосся: корінь мильнянки, кореневища аїру, трави хвоща польового, трави вересу, трави буркуну, кори верби і квіточок ромашки.

Рекомендовані збори справляють також протизапальну, дезинфікуючу та антибіотичну дію і особливо зміцнюють волосяні цибулинки. Завдяки їм волосся набуває красивого блиску, еластичності, пухнавості.

м. Івано-Франківськ.

Аптечний кіоск

Культура антибіотикотерапії

Застосування лікарських засобів потребує певних знань, адже кожний медикамент — це біологічно активна речовина, яка так чи інакше позначається на організмі. Немає прямої залежності між збільшенням дози ліків і силою їх дії, та й бути не може—їх взаємодія з організмом надто складна. До того ж, із збільшенням дози дія медикаменту змінюється не тільки кількісно, а й якісно. Особливо це стосується антибіотиків.

Механізм дії тут непростий, різнорідний і полягає, головним чином, у включенні препарату в процеси обміну мікробної клітини. Внаслідок цього відбуваються специфічні порушення у процесах росту і розмноження збудників хвороб, ослаблюється їх патогенність. Антибіотики позитивно впливають і на реактивність організму, посилюючи його захисні сили.

Почавши лікування антибіотиком, не слід замінювати його без потреби аж до одужання. Надміру високих, чи дуже малих доз слід уникати, бо це призводить або до прояву токсичності препарату, або до розвитку резистентності до нього. Багато важить дотримування основних правил антибіотикотерапії:

— додержуватися постійної концентрації в організмі, тобто приймати їх через однакові проміжки часу (в основному чотири рази — кожні шість годин);

— тривалість курсу лікування — не менш, як шість-вісім днів;

— закінчуючи лікування, препарат відміняють одразу, а не поступово.

У більшості випадків рекомендується вживати антибіотики за 50-60 хвилин до їди, або через дві-три години після їди. Хворим, у яких одразу виникає нудота і блювання, не рекомендуємо вживати антибіотики всередину. Якщо один з побічних ефектів з'являється у процесі лікування, антибіотик відміняють.

Безконтрольне застосування антибіотиків призводить до алергічних захворювань, сприяє збільшенню числа антибіотикостійких мікроорганізмів, тому дуже важливо, лікуючись, виконувати всі вказівки і рекомендації лікаря.

Людмила МУЛЬКО,
провізор.

Інтим

Зігфрід ШНАБЛЬ

Сексологічне опитування

Прагнення жінки і чоловіка зрозуміти одне одного є цілком природним і не може бути замінене нічим іншим. Парам, які не впоралися зі своїми інтимними стосунками, рекомендуємо звернутися до лікаря-сексолога або до психолога, а найкраще — до консультації з питань сімейного життя, тим більше, що подекуди основним «винуватцем» тут є органічні захворювання чи неврози.

Що заважає, принаймні сьогодні, більшості людей, які відчувають сексуальні утруднення, так само природно шукати відповідь, як, приміром, вони чинять у разі інших порушень

З. Шнабль. «Чоловік і жінка». Продовження. Початок у № 2 ц. р.

свого здоров'я? Ось деякі причини.

1. Багато хто взагалі не знає, що є фахівці, яким вони можуть довіритись, і консультації, де вони знайдуть пораду і допомогу. Більшість приходить на консультацію тільки за направленням.

2. Дехто вважає, що з подібними особистими проблемами треба впоратися самотужки або разом з партнером, що в таких делікатних справах третій не може ані допомогти, ані дати розумну пораду. Така думка є слушною либонь частково. Подібно до того, як лікар чи акушерка не в змозі народити замість породіллі, але цілком спроможні бодай полегшити роди порадами, рекомендаціями, психопрофілактичною підготовкою, так і консультант не розв'яже статевих проблем тих, хто звертається до нього, одначе він допоможе їм кваліфікованою порадою. Тому бажано, щоб прийшли обидва партнери.

3. Тепер ми підходимо до психологічно значущіших причин. Багато жінок навіть не усвідомлюють по-справжньому, що мають порушення і часто майже не потерпають через них; не виключено, що й партнер не помічає або змирився з ними. Жінки звертаються до лікаря із зовсім іншими скаргами, переважно невротичного характеру або спонукувані почуттям власної неповноцінності. І вже під час докладної розмови лікар висновує про порушення в інтимному житті.

Деякі люди задоволені тим, що психотерапевт зачіпає хвилюючу їх тему і з готовністю розповідають про свої потаємні проблеми, про які до того ні з ким не могли розмовляти, відчувають полегшення, знайшовши компетентну людину, котрій можна довіритись. Інші, навпаки, уникають розмови на цю тему, переходять на іншу, мовляв, то справи не стосується, що інтимні утруднення жодного стосунку до їхньої недуги не мають. І нерідко мають рацію, але про це можна судити тільки після ретельного клініко-психологічного обстеження. Якщо інтимні стосунки насправді виявляються справою другорядною, то наполягати на обговоренні цих питань не слід. Але не слід і поспіхом завершувати розмову на цю тему. Статева сфера людини пов'язана з багатьма табу, уявленням про заборони, неприємними переживаннями. Тому неправильна статева поведінка, невдачі чи розчарування охоче замовчуються, їх обходять, як щось неістотне, чи зовсім витісняють з усвідомленого переживання, оскільки вони пов'язані з неприємностями. Одначе, вони аж ніяк не втрачають свого значення під час встановлення нормальних відносин між партнерами. Нездоланні сексуальні утруднення можуть призвести до патогенного (хворобливого) впливу у сферах, що не мають і натяку на зв'язок зі статевим життям. Психопатологічними дослідженнями доведено, що саме порушення статевої сфери викликають деякі фізичні та психічні порушення (неврози).

Таке ігнорування статевих потреб є свого роду неусвідомленою захисною реакцією. Той, хто відчуває, що з партнером не вдасться встановити певної статевої гармонії, але не знаходить мужності активно втрутитися й при необхідності навіть піти на ризик, той (частіше це буває жінка) прагне виплутатись з неприємної ситуації, принижуючи значення сексуальності, вважаючи її чимось другорядним, неістотним, висуваючи на перший план духовні форми спілкування, наголошуючи, буцімто одне виключає інше або робить його зайвим. Тоді здається, що сексуальних проблем, нібито, більше немає. Але ж коли навіть на щось не звертати уваги, через те, що воно не дає радості, від цього воно не перестає існувати. Можна тільки відволікати себе від цього, навіть забути, тимчасово або зовсім. За таких обставин цілком зрозумілою є негативна, навіть агресивна реакція, якщо хтось спробує знову порушити ледве налагоджене заспокоєння. Тому психотерапевт ризикує натрапити на замкнутість і відсіч при спробі проникнути в інтимну сферу, якщо він не додержав при цьому достатньої обережності й такту. Отож, зрозуміло, що саме люди, в яких статеве життя значно порушене, при розмові на цю тему часто замикаються; саме вони воліють не погодитись з цим і неправда їх часом не є усвідомленою.

Але сексуальність — складову людського єства — не можна просто відсунути на другий план чи перетворити, наприклад, на щось духовне. Щоправда, про таку можливість часто говорили, але її не було докладно доведено, хіба що тільки на людях, невибагливих у статевому відношенні. Але і в таких випадках успіх доволі відносний, якщо партнер примиряється з вадами іншого чи здатен на тривалий час повністю відмовитись від сексу.

До чого ж це призводить, якщо не брати до уваги ці особливі випадки? Рано чи пізно у партнерстві визріває гострий, відкритий конфлікт, який виходить за рамки сексуальності, або не з'ясовані сексуальні порушення проявляються у формі невротичних симптомів, нервового захворювання, супроводжуваного різними скаргами, про істинну причину яких неспеціаліст навряд чи здогадається. В обох випадках не слід закривати очі на корінь зла й замовчувати правду, хоч якою болючою вона є. Навіть якщо ситуацію, яка склалася, не можна змінити, усвідомлення реальності все ж приводить іноді до перегляду внутрішньої установки й до терапевтичного ефекту.

4. Але повернімось до тих людей, що їх статеві утруднення приховані уявним неврозом. Вони розуміють проблематичність інтимної ситуації або відчувають нелади у цій сфері, принаймні, один з двох. Чому багатьом так важко звернутися за компетентною порадою, навіть коли вони потерпають від дисонансу? Коли запитуєш в людей, шлюб яких роками затьмарювали статеві розбіжності, чому вони не звернулися до нас раніше або не довірилися своєму лікареві, то кожного разу чуєш, особливо від жінок, одну й ту саму відповідь: справа здавалася надто неприємною, була надія, що все владнається саме собою, і, як останній аргумент, що це не є життєво важливим. Звичайно, на такі теми розмовлятимеш не з кожним. Стриманість у розмові про інтимні звички захищає від травмування почуттів, і від тактовної людини чекають на неї. Однак перебільшена чи не до ладу застосована ця неоціненна якість може обернутися безглуздям. Жінки неприпустимо легковажать своїм здоров'ям, коли через уявну сором'язливість перед гінекологічним оглядом нехтують захворюванням. Незрозуміла й їхня відмова на пропозицію з'явитися на прийом до сексолога для розмови на

інтимну тему. Надмірна загальмованість, недоречне почуття сорому та інші риси характеру, що утримують від розмови з фахівцем, часто є саме тими причинами, які призводять до порушення сексуальності.

Отже, хто ж звертається у консультацію по допомогу і пораду? Добровільно, на жаль, лише ті, кого сексуальні утруднення привели до гострої кризи: загрози втратити партнера, неладу в сім'ї. В окремих випадках за браком статевого задоволення людина страждає. До цього моменту, як правило, порушення вже вкорінилися, партнери віддалилися один від одного, прийняли навіть важливі рішення про розлучення, підтримують позашлюбні стосунки тощо. Все це ускладнює з'ясування причин і усунення порушень, але за своєчасної консультації цього могло б і не бути. Іноді трапляється й таке: схвильований чоловічий голос просить по телефону дозволу прийти на консультацію. Потім з'ясовується, що вчора він *не спромігся на інтимні зносини*, і тому у паніці. Така реакція, однак, краща, ніж надто довгі вагання. Таким людям вистачає іноді однієї розмови для запобігання того, що трапилось.

Більшість приходить до консультації за рекомендацією дільничного лікаря або за порадою знайомих, подолавши сором'язливість, із сумнівом, деяким острахом, багато хто навіть із сльозами на очах, але всі — чекають допомоги, сподіваючись змін.

Під час таких розмов відіграють роль і зовнішні фактори. У затишно умебльованій кімнаті з обитими дверима для приглушування розмови, легше й розкутіше йде бесіда віч-на-віч, ніж у кімнаті, заставленій медичною апаратурою, з дверима, розчахнутими у сусідню кімнату, звідки будь-якої хвилини може хтось увійти. Важливіше за все, звичайно, щоб ті, хто шукає поради, довіряли консультантові. Вони по праву чекають від нього додержання таємниці, як це диктує закон, сподіваються, що це — компетентний фахівець, більше того — *зріла людина*, повна розуміння, якій вони готові довіритись, оскільки їхні висловлювання не викликатимуть глузувань, презирства, несерйозного ставлення. Атмосфера довіри є передумовою того, що будуть висловлені всі факти й думки, обговорення яких виявиться необхідним у ході консультації. Адже саме тим, кому через загальмованість і надто велику стриманість важко впоратися із статевим життям, коштує великих зусиль заговорити про найпотаємніше.

Як же проводити опитування? Зміст розмови залежить великою мірою від того, хто звернеться за порадою, і від його прохання. Запевнивши відвідувача у тактовному підході до його проблеми, лікар приступає до опитування. Пацієнта просять відкрито і прямо викласти свою проблему, пояснивши попередньо, для чого це потрібно. Іноді опитуваний чи опитувана залишають поза увагою певні питання, неправильно їх розуміють чи дають на них загальні відповіді, незважаючи на чітко поставлене запитання. Саме ця ознака буває іноді визначальною і вказує на наявність сексуальної проблеми.

Мова заходить не лише про статеві питання — адже статеве життя тісно переплітається з багатьма іншими стосунками між людьми. Якщо причини порушень будуть виявлені в нестатевій сфері, то розмова має зосередитись на ній. Статеві утруднення іноді бувають і причиною, і наслідком інших подружніх розбіжностей. Іноді є потреба ознайомитися з усією біографією і там дошукуватись вогнища криз. У докладній розмові фахівець завжди знайде надзвичайно важливі в сексуальному відношенні конфлікти, виявить напружені відносини, які той, хто звернувся за порадою, не завжди усвідомлює. Ненависть, ревнощі, лінощі та інші хиби особистості, зверхність, численні психологічні моменти у повсякденному житті залишаються часто прихованими, не викликають гострої кризи у шлюбі, проте нерідко негативно позначаються на сексуальності.

Звичайно, у більшості випадків доводиться обговорювати статеву поведінку в цілому. Обійти ці питання не можна, оскільки консультант насамперед повинен знати, у чому полягають утруднення і порушення, з якого часу і в яких ситуаціях вони виявляються. Почуття сором'язливості краще за все усувається відвертою розмовою по суті питання. Неясні натяки скорше посилюють, ніж пом'якшують почуття сорому. Крім того, такий характер розмови може призвести до непорозумінь між обома сторонами, і, попри згаяний час, консультант матиме лише розпливчасті дані, мало корисні для терапії. Важливо з'ясувати думки, фантазії, почуття, страхи, побоювання, бажання, сумніви і міркування, які негативно позначаються на статевому акті, щоб дати правильну оцінку внутрішнього стану пацієнта. Під час детального сексологічного опитування потрібно також висвітлити питання про статевий розвиток, ставлення до іншої статі, про застосування протизаткових засобів та багато іншого.

Ті, хто звертається за порадою, подолавши сором'язливість, відчувають помітне полегшення од відвертої розмови. Вони переконуються, що про інтимну сферу можна говорити, не принижуючи гідності людини. Багато хто, насамперед загальмовані жінки, після такого опитування починають розуміти, що плотські радощі не мають нічого спільного з розпустою, і ніхто не шкодує за тим, що висловився про наболіле, а, навпаки, шкодує, що не зробив цього раніше.

На прохання читачів продовжуємо передрук статей народного цілителя з м. Шахти Ростовської області Надії Семенової, опублікованих у журналі «Охрана труда и социальное страхование».

Легке дихання

Як боронити себе від хвороб, не звертаючись до лікарів? У чудовій книзі Шрі Йогендра «Особиста гігієна йога» є слова: «Дивно, що той предмет, якого кожен мав би навчитися насамперед — як зберегти здо-

ров'я — залишається занедбаним. Багато хто з нас знає, як жив Наполеон або як далеко від нас знаходиться Венера, але мало хто з-поміж нас насправді знає навіть елементарне про фізіологічну основу нашого життя». Турбота і знання про тіло є основою, на якій будується вся активність людини. Ці знання гідні стати предметом життєвої необхідності, їх треба розглядати, як суттєве, і вивчати насамперед людям будь-якої професії, будь-якого роду занять.

Якщо звернутись до стародавніх джерел про здоровий спосіб життя, то однією з перших турбот людини там названо чищення зубів, ротової порожнини, язика, вух, повітряних порожнин, що має здійснюватися кожного ранку.

Зуби. Ротова порожнина

Одним із вогнищ інфекції і самоотруєння, відкритим для всіх видів захворювань, і особливо — для гнійних бактерій, є ротова порожнина. Згідно з медичними дослідженнями, колонії інфекційних мікроорганізмів зустрічаються біля основ коренів зубів або в самому зубі і, крім загального впливу на зуби, стають згубними для здоров'я.

Існують дві небезпеки: 1) карієс — руйнування зубів унаслідок широкого хімічного процесу; 2) піорея — результат життєдіяльності гнійних бактерій чи живих паразитів.

Обидві ці хвороби, руйнуючи зуби, стають причиною багатьох внутрішніх хвороб. Артрит, ендокардит, функуціональні розлади очей, вух, носа, гіпертонія, поява токсичних елементів у крові, серйозні розлади у роботі нирок, серця, шлунка, кишечника — всі ці тяжкі страждання нерідко починаються з ротової інфекції. Випадки хронічного нетравлення шлунка зумовлені недосконалим жуванням через поганий стан зубів.

Народна медицина радить так доглядати зуби, що з'являється змога уповільнити їх руйнування і неабияк знизити інфікованість.

Зубна щітка, використовувана більшістю населення, дуже жорстка. Користуючись нею, можна загнати шматочки їжі у щілини між зубами. Якщо користуватися щіткою тривалий час, вона сама стає розплідником інфекції. Замість неї різні народи використовують м'які матеріали рослинного походження, які мають в'яжучу властивіть. Це — молоді пагони грушевого, липового, апельсинового дерев, стеблина селери, моркви, пагони чорної смородини, горобини, лимонника, кедра тощо. Паличка має бути 15—18 сантиметрів завдовжки і п'ять — шість міліметрів у діаметрі, зрізана зі свіжої рослини. Можна взяти й напівсуху, заздалегідь розмочивши її у воді. Один кінець палички розжовується, поки не вийде щітка. Це — чудова жувальна вправа для зубів. Після дво-триразового вживання «зубну щітку» викидають.

ЗУБНИЙ ПОРОШОК. Для чищення зубів можна користуватися зубним порошком фабричного виготовлення. Але кращого результату можна досягти, якщо додати у порошок товчений галун, до 10 процентів. Можна використовувати порошок, виготовлений так: галун — 10 процентів, імбир — 90, змішати, розтовкти, розтерти, щоб вийшов порошок, який насипають на кінчик дерев'яної щітки і добре втирають проти коренів зубів — усі нечистоти з зубів знімаються.

Якщо до такого чищення додати ще процедуру — бій дисбактеріозу — з ретельним жуванням часнику вранці натщесерце і ввечері перед сном, то жодна інфекція не витримає цієї атаки.

Полоскання рота.

Свіжовиділена слина є найкращим антисептиком ротової порожнини, бо містить ферменти, які перетравлюють крохмаль, який часто відкладається на зубах. Крім того, маючи лужну реакцію, вона нейтралізує ротові кислоти, що завдають шкоди зубам. Тому полоскати рот і очищати язик треба чистою водою три-чотири рази на день, як правило, після їди.

Язик.

Часто при спілкуванні з людьми відчуваєш запах нечистого дихання. Він виникає від осаду, що призбирується на корені язика. Корінець язика часто буває вкритий шаром найтонших залишків напівзруйнованого епітелію, які вкривають язик аж до кінчика.

Встановлюючи діагноз, лікар розглядає стан язика як показник здоров'я. Цей показник об'єктивніший, ніж інші зовнішні органи, якщо йдеться про систему травлення.

Язик теж треба добре очищати, як зуби і рот. У народній медицині і практиці йогів існує кілька способів очищення язика кінчиками пальців. Складіть разом вказівний, середній та безіменний пальці, просуньте їх якомога глибше в гортань і, поки корінь язика не очиститься, добряче скобліть. Одночасно треба очищати від слизу й мокроти і навколишню порожнину. Після одної-двох хвилин чищення протріть язик маслом. Очищається поверхня, основа і спідня частина язика, один-два рази на день — рано-вранці і перед сном.

Вухо.

Гігієна вуха необтяжлива. Природа чудово передбачила періодичне очищення вух переміщенням сірки, яка очищає його від сторонніх залишків. Стан вух відбивається на загальному стані здоров'я. Через підвищення тиску сірки на барабанну перетинку можливе запаморочення. Піклування про зовнішнє вухо полягає у тому, щоб розминати його рукою, крутити в усі боки, відтягувати вниз і особливо вперед, примушуючи вушну сірку і залишки виходити назовні. Добре у комплекс ранкової гімнастики включити і вправи для зовнішнього вуха:

1 — потерти горбок за вухом угору і вниз вісім разів;

2 — загнути вушну раковину ззаду наперед вісім разів;

3 — покрутити козелок за годинниковою стрілкою вісім разів;

4 — відтягнути униз мочку вуха вісім разів.

Не меншої уваги потребує слуховий канал і середнє вухо. У здоровому сірка не нагромаджується. Місцевому вушному болю, свербінню, подразненню або запаленню каналу не

тільки можна легко запобігти, а навіть вилікувати невеликою щоденною турботою про цей орган. Вушні каплі розм'якшують сірку, збільшують її масу і посилюють тиск, не даючи жодної користі. Щоденне очищення вушної раковини полягає у зрошенні отворів та в обмиванні зовнішніх частин звичайною водою. Вказівний палець вставити в ухо і повільно рухом з боку в бік злегка натискаючи на стінки, видалити сірку, сухі відмерлі клітини або пил, що накопичився за день.

Очищення середнього вуха досягається тільки за допомогою вправи Неті — промивання слухового каналу через носоглоткові ходи.

Гігієна носа

Ніс — найбільш важливий орган, тому потребує такої ж турботи й повсякденної уваги, як зуби, рот, язик.

Таким захворюванням, як тонзиліт, заушниці, синуси, дифтерія, дитячий параліч, кір, скарлатина, ревматизм можна запобігти, якщо доглядати ніс, маючи на увазі і загальну гігієну. Важливість промивання важко переоцінити. «Глухий, німий та божевільний ще живе із втратою смаку, доки ніс активний: ...фізіологи вважають, що це найбільш важливий орган» (Майєр «Продовження життя»).

Як правило, будь-який пил, який вдихається носом, осідає на слизовій поверхні носових каналів і виштовхується до зовнішнього отвору маленькими волосинками, що перебувають у постійному русі, будь-який мікроб також викидається. До того ж носовий слиз, який має антисептичні властивості, вбиває величезну кількість бактерій. Але з величезною кількістю пилу, який ми вдихаємо і поглинаємо з їжею та отруйним питвом, обтяжуючи свій біологічний механізм, ніс не впорається. Не завадить і носовичок, особливо коли хтось постійно спить на одному боці і викиди відкладаються у другій ніздрі. Забирання повітря через носові ходи стає різним: порушується природний хід дихання, змінюється склад крові, її циркуляція, що призводить до функціональних розладів кровообігу, травлення, нервової системи, видільної тощо. Закупорка однієї ніздрі веде до передчасного старіння через постійне подразнення повітрям, роздування кровоносних судин і зниження життєвого тонусу.

Завдяки промиванню носа очищаються повітряні синуси, зміцнюється мозок, підтримується тонус зорових нервів, отже, поліпшується зір (Хатха-йога Пратидіка).

Нижче наводимо техніку промивання носа за методом Неті (Хатха-йога). Візьміть півсклянки води, чайну ложку солі (можна морської). Налийте воду на долоню і втягуйте її крізь одну ніздрю. Можна затиснути другу пальцем. Використовуйте долоні поперемінно для кожної ніздрі. Вода виливатиметься через ту чи ту ніздрю, через обидві, або, що зручніше, через рот. Повторюйте цей процес двічі-тричі по черзі через кожну ніздрю. В разі застуди, риніту, синуситу або інших носових захворювань промивання носа робіть два-три рази на день. Добре промивати ніс настоями трав, що мають антисептичні і ароматичні властивості (м'ята, звіробій, душиця, ромашка та ін.). У практичній тібетській медицині, йоги та в народній медицині є способи промивання носа власною уріною (сечею — Ред.).

Ліндрейн, авторитет у галузі природної терапії, ставить промивання носа над усіма запобіжними засобами гігієни, включаючи його у щоденний режим. Він заявляє: «Водне спринцювання є найчудовішим засобом для очищення носових проходів. Це найкращий засіб лікування катарів і чудовий природний стимулятор для мембран та нервових закінчень у носових проходах. За допомогою стимуляцій цих нервових закінчень досягається тонізація мозку, нервової системи».

Тим, хто заперечуватиме промивання носа на тій підставі, що його слизові не терплять водних розчинів, зауважу: це, звичайно, відчуватиметься спочатку, але тільки тоді, коли слизова уражена і незагартована. При постійній обробці мембран вони стають загартованими, і промивання носових ходів більше не супроводжується жаром, поколюванням та іншими негативними відчуттями. Багато авторитетів природної терапії вважають, що від застуд боронитиме не тільки тілесне загартовування, а в першу чергу, загартовування носових ходів. Ця акліматизація ефективно досягається тільки шляхом поступового переходу від теплих ванн до холодних.

Надія СЕМЕНОВА.

Мозаїка планети

ЕНЕРГІЯ ДЛЯ ВСІХ

Японські вчені розробили проект всесвітньої енергетичної системи, де передбачено панелі з фотоелементами, що їх установлять у різних точках пустель і напівпустель нашої планети. Доповнюючи одна одну, вони безперервно вироблятимуть електричну енергію.

Нині така система технічно можлива. Вона обійматиме близько чотирьох процентів площі пустель нашої планети. Та ці плани можна здійснити лише за міжнародного співробітництва. Японія заявила, що готова передати свої авангардні технології для виготовлення сонячних елементів для цього проекту.

До відома наших читачів

Редакція отримала листа із США, у якому автор «Мага Віри» Вчитель Лев Силенко щиро вітає читачів нашого журналу (має його на робочому столі) і дає дозвіл на публікування у «Науці і суспільстві» розділів своєї праці. Розпочинаємо восени і завершуємо у наступному році.

З огляду на величезний інтерес до книги Лева Силенка радимо завчасно подбати про передплату журналу. Можете зробити це з будь-якого місяця. Ми не матимемо змоги задовольнити прохання громадян, які не дістануть журнал у кіосках «Союздруку» і у зв'язку з цим звертатимуться до редакції по допомогу, надсилатимуть гроші переказами і в листах.

Редакція.

Резонанс

Казочки «чудотворців»

Люблять нині писати про всіляких цілителів, чаклунів, віщунів, «барабашок» та іншу загадкову публіку. А якже, читається! До них можна либонь зарахувати й М. Й. Овруцького, послідовника славнозвісного Чумака, що «заряджав» своєю енергією воду, креми та власні портрети. Аби газета не тільки була джерелом інформації, а й нормалізувала кров'яний тиск, сприяла глибокому сну та зняттю головного болю, цей «маг» радить «скласти із неї пілотку і носити, скільки хто захоче». Якщо вірити Овруцькому, невиліковних хвороб немає. Його сеанси, як писалося у газетах, проводилися в актовому залі Мінторгу. Причому з офіційного дозволу Міністерства охорони здоров'я УРСР.

До чудес з боку Мінторгу, особливо пов'язаних з таємничим зникненням товарів, ми вже звикли. А от у Міністерства охорони здоров'я хотілося б запитати: чи має воно право скасовувати закони про заборону лікування особами без медичної освіти? Що ж стосується дозволу на проведення такого лікування у присутності лікаря, то зауважу: поки що нікому, дякувати Богові, не спало на думку дозволити пілотування літака у присутності пілота тому, хто на це не має права. Чи, може, керівники МОЗ вважають психіку людини примітивною, а, отже, й доступною для втручання будь-кого?

Але мова сьогодні — про інтерв'ю з Б. В. Болотовим «Диплом від Бога», вміщене у № 3 журналу. Як на перший погляд, то все, сказане вище, не має до нього ніякого стосунку. На жаль, то не так!

Дехто з теперішніх «чудотворців» вже не задовольняється самим «зціленням» — висуває свої теорії.

Отож, давайте порівняємо.

М. Й. Овруцький певен, що невиліковних хвороб немає. Б. В. Болотов запевняє: його систему можна застосовувати для лікування «раку, СНІДу, людей, що зазнали високих доз опромінення» і тут же наголошує: «диплом лікаря я одержувати не збираюся, оскільки офіційна система лікування згубна».

Шкода. Освіта, особливо спеціальна, ще нікому не завадила. А от за браком її, мабуть, Болотов і стверджує, що температура Сонця вища за температуру

людини лише у... 19 разів, а алмаз розрізає скло... біополем, не торкаючись його.

Треба віддати належне: Болотов справді насмикав певних відомостей з різних галузей знань. Але ж — інтерпретація! Вона не витримує жодної критики. Наприклад, він вказує, що самонавіюванням можна підвищити температуру рук. Правильно! Таке відоме давно. Але довести до 200° за Цельсієм! Ну, даруйте...

В інтерв'ю «Диплом від Бога» багато й правильних думок та порад. Але таких, про які знають усі. І — давно. Ось сентенція: «...Людині не байдуже, що вона їсть. Я довів, що, вживаючи одні продукти, ми змінюємо організм в одному напрямі, коли їмо інше — зовсім в іншому». Загальновідома річ! І першим довів її аж ніяк не Болотов. Далі, не моргнувши оком, інтерв'юер каже, що подав заявку на відкриття біополя ще в 50-х роках. Тим часом про нього (біополе) знали давно.

Історія, в тому числі й медицини, знає багато прикладів, коли люди робили відкриття не в своїй галузі. Скажімо, лікар Гельмгольц відзначився в оптиці, хімік Бородін — у музиці, фізик Рентген зробив багато для медицини. Але всі вони доводили свої можливості на практиці, статистично достовірною серією дослідів. То чому б ото й Б. В. Болотову, подаючи інтерв'ю, не продемонструвати різання скла біополем алмазу, нагрівання самонавіюванням долоні до 200°С чи запалювання гасу поглядом, або й запліднення (навіюванням) на відстані. Відпали б разом усі заперечення, а перед наукою постало б завдання пояснити усі ці чудеса. Натомість він (як, до речі, й усі інші «чудотворці») лише розповідає про свої фантастичні можливості. І — тільки.

У нас, як відомо, дуже популярні два прийоми: або ми дружно підхоплюємо якусь ідею і доводимо її до абсурду (яровізація Лисенка, телепсихотерапія, пошуки снігової людини), або так само дружно відмітаємо і розумне, і нерозумне (генетика, кібернетика, біоенергетика, гіпноз). В обох випадках, як-то кажуть, з водою виплескуємо і дитину. Ліки від таких крайнощів — розсудливість, здоровий глузд, демократична, але сувора наукова експертиза. Вдаючись до них, я певен,— ми виполемо з наукового городу бур'ян містики та чортівні, а заодно навчимося говорити без претензій на абсолютну істину.

Олексій КОЗІН,
кандидат медичних наук,
екстрасенс міжнародної категорії,
член бюро науково-методичної ради
з поширення медичних знань
та фізичної культури при правлінні
товариства «Знання» України.

Невгамовна бабка

Цим симпатичним створінням з прудкими крильцями не доводиться витрачати багато часу на подолання великих відстаней: бабка-дозорець здатна літати зі швидкістю 120 кілометрів.

Великі бабки дуже рідко відпочивають, увесь час вони у польоті, навіть після заходу сонця. Менші ж їхні родичі полюбляють посидіти на листочку чи сухій гілочці. Спочине хвилинку та й знову в політ!

За день бабка винищує величезну кількість кровососних комах — мух, комарів, мошок, хапаючи їх на льоту. Недарма ж її вважають однією з найненаситніших істот на світі — за годину з'їдає два десятки кімнатних мух. Та саме своїм невгамовним апетитом вона й корисна для нас.

Цікаво, що бабка з'явилася на нашій планеті однією з перших серед комах — близько трьохсот мільйонів років тому. Важко навіть уявити собі, з яких глибин давнини прийшла вона до нас. Адже це задовго до динозаврів! Тільки ті далекі предки сучасної бабки були велетнями, розмах їхніх крил сягав 90 сантиметрів. Та комахи великих розмірів не витримали екзамену природи на виживання.

Хоч усе своє життя доросла бабка проводить на суходолі та в повітрі, однак яєчка від-

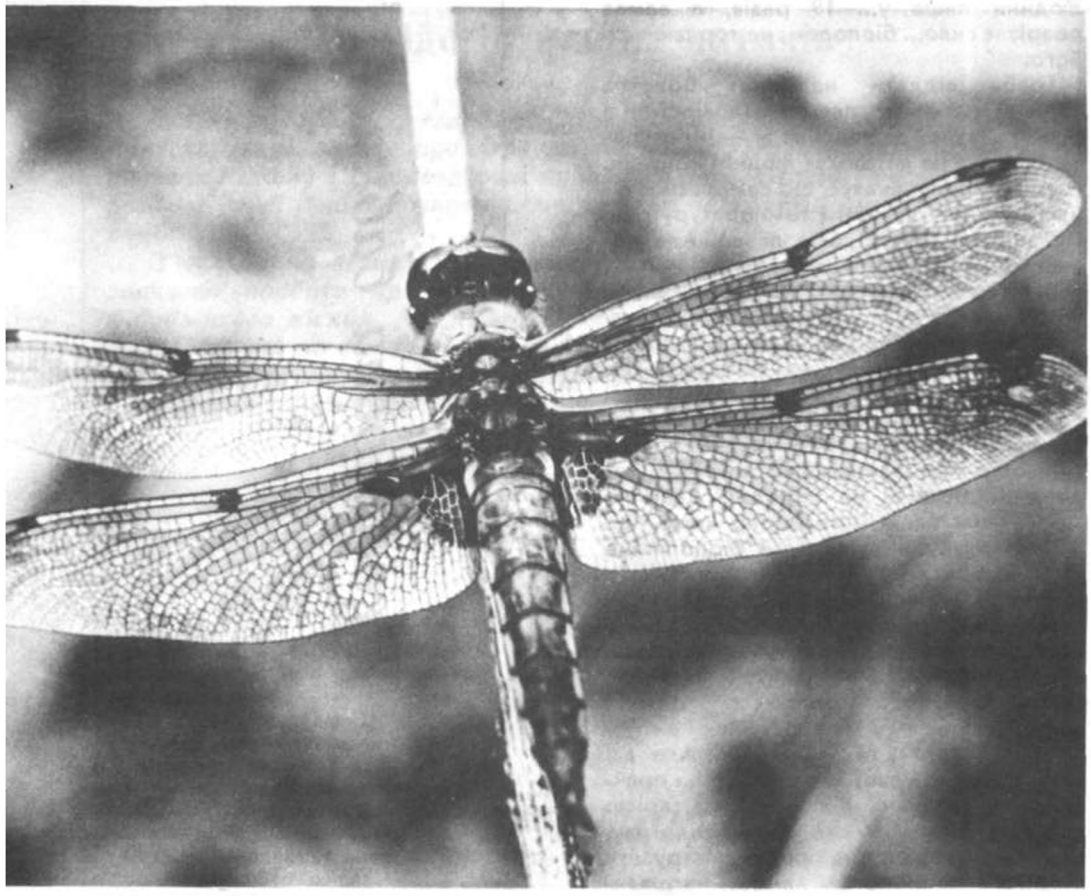

кладає у воду. Від одного року до трьох живе її личинка на дні водойми, де живиться личинками комарів, водяними клопами та іншим дріб'язком. Малорухома, вона проте вправно добуває поживу, користуючись чудовим «інструментом», що виріс у неї з нижньої губи. Його називають маскою. Коли поблизу пропливає яка-небудь невеличка істота, цей орган, озброєний щипчиками, миттю викидається вперед і хапає здобич.

Росте личинка, линяючи кілька разів. Перед останнім линянням вона вилазить з води по стеблу рослини, на корч, пеньок чи гілку, і, підсохнувши, залишає водолазний костюм дорослою крилатою комахою.

...Уже вкотре бабка, описавши у повітрі коло, сідає на одне й те ж місце — на край сухої гілочки. Обережно наближаюся до неї. Не злітає. Тепер можна розгледіти до найдрібніших деталей її зеленкувато-коричневе тіло, що спирається на пучок колючих ніжок, величезні очі на кумедній голівці, яка у профіль нагадує мавп'ячу.

Бабка повертає голівку, крутить нею, і створюється враження, що і їй цікаво мене розглядати. Можливо, її увагу привертає фотоапарат, що виблискує у моїх руках. Вона виявилася на рідкість довірливою, і коли поверталася до мене хвостом, я торкав її пальцем за крило, і вона слухняно розверталася.

Ось мені на руку сів комар. Підношу його бабці, але вона знехтувала й полетіла. Тільки я замахнувся на комара, який уже встиг напитися крові, як він теж знявся. Тієї ж миті, описавши в повітрі петлю, на нього блискавкою кинулася бабка, схопила і сіла на кінці сухої гілочки.

Вона звикла полювати лише на літаючу «дичину», тому й не брала комара з руки. Здавалося, їй принизливо було брати готову здобич.

Ледве я встиг два рази її сфотографувати, як комар зник у неї в роті, лише крильця та ніжки посипалися на землю.

У світі відомо близько п'яти тисяч видів бабок. На Україні близько сотні цих красивих комах. До речі, є серед них і такі, що дістали назви: стрілка-дівчина, красуня-дівчина, лютка наречена. Стрункі, з прозорими крильцями, складеними вздовж тіла, вони й насправді нагадують граціозних дівчат у легкій сукні або у весільному вбранні. На жаль, забруднення водоймищ отрутохімікатами, що змиваються дощами з полів, а також промисловими стоками, спричинилися до різкого зменшення чисельності цих комах у природі. Деякі види вже стали рідкісними, тому до другого видання Червоної книги Української РСР, яка готується, занесено шість видів бабок.

Всеволод БАБЕНКО.

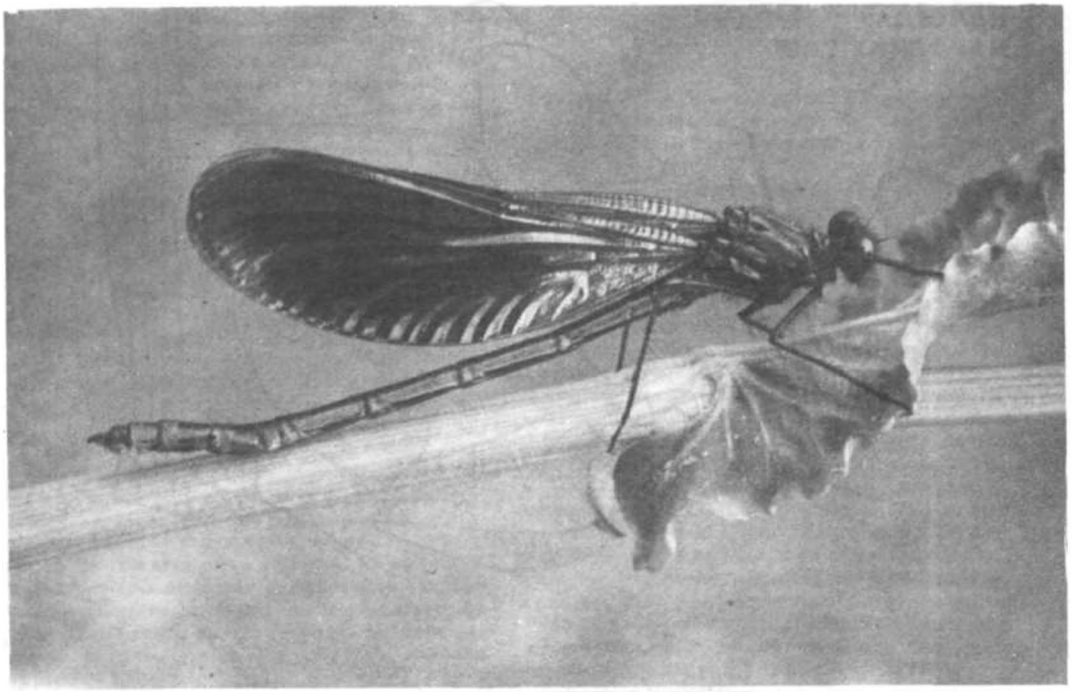

Красуня
блискуча.

Фото автора.

Бабка
чотириплямиста.

Вилізла бабка
зі свого
водолазного
костюма — і
перетворилася
на дорослу
крилату комаху.

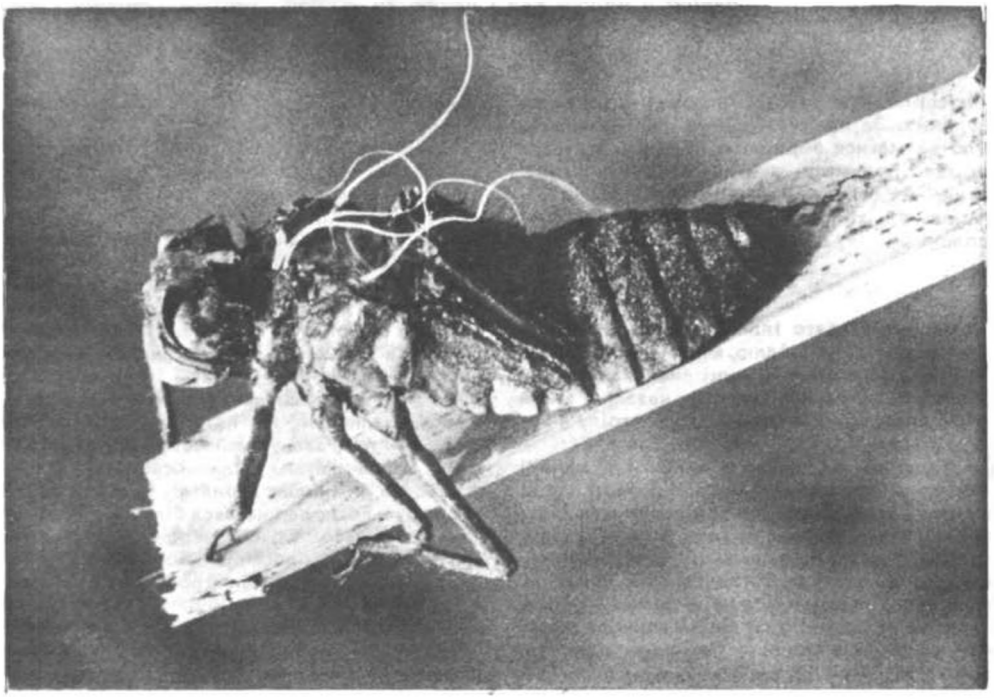

КАЛЕНДАР НАРОДНИХ СВЯТ

Серпень

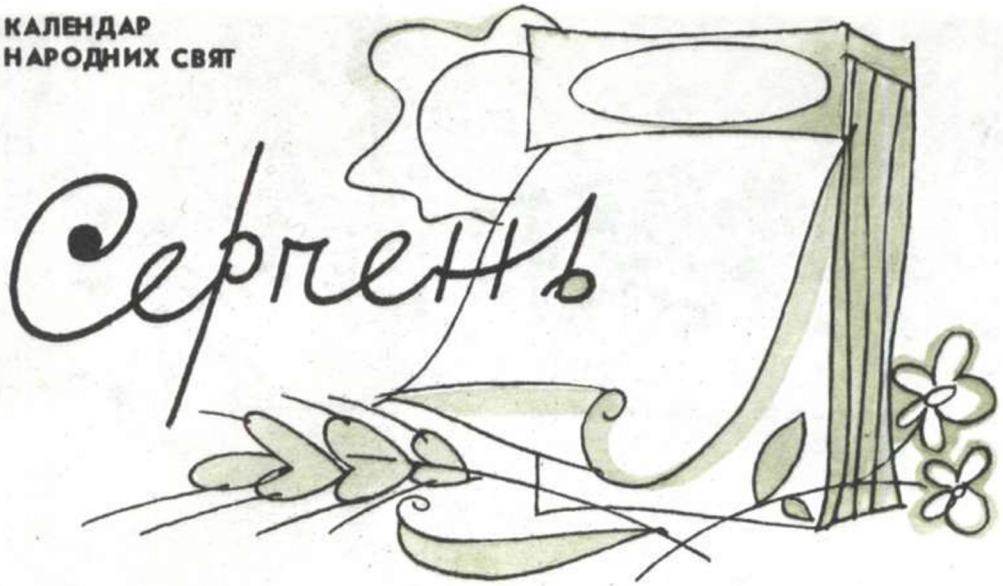

Свята народного календаря тісно пов'язані з трудовою діяльністю людини. Багато з них мають яскраво виражений аграрний характер, зумовлений життям наших далеких предків — землеробів і скотарів. Серед календарних свят літнього циклу серпневі найбільш коморитні. Вони немовби настояні на пахощах зрілого літа і ранньої осені. Закінчувалися жниви, достигали фрукти, городина, з поля звозили до клунь збіжжя. Цей період у народі так і називили — воздвиця.

1 серпня (за новим стилем) відзначали Мокрини. За повір'ям, цього дня не можна було займатися обробкою прядива. Існувала народна прикмета: яка на Мокрини погода, такою й осінь буде,— якщо дощ іде — дощовою, холодно — холодною, тепло — теплою.

2 серпня — свято Іллі. Побутувало чимало легенд про пророка Іллю, який начебто їздить в небі на вогненній колісниці, викликаючи грім і блискавку. Коли гриміло, казали: «Ілля калачі везе», блискало — «пускає стрілу в нечисту силу».

У природі відбувалися зміни, і в народі спостережливо помічали перші подихи осені: до Іллі хмари ходять, «куди хотять», а опісля — тільки за вітром; на Іллю бусли (лелеки) відлітають у вирій, а якщо не поспішають — осінь буде довгою й теплою. За повір'ям, після свята вже не можна купатися — «Ілля в воду налляв»,— бо верба на спині виросте, або пропасниця схопить. Пасічники стежили, щоб не роїлися бджоли, оскільки рій після Іллі недовговічний. Прислів'я так і застерігало: «Після Іллі не годяться рої».

Вірили, що Ілля — бог грому і блискавки — впливає на урожай городини. А тому в цей день готували страви з моркви, буряка, капусти. На Кіровоградщині до схід сонця зрізали перший качан капусти, примовляючи: «Добридень, капусто, прийшов Ілля — складайся в голов'я, а прийде Пречиста, то на тебе буде діжка чиста». Подібні обряди існували і в інших регіонах — на Сумщині, Полтавщині; подекуди зривали капустяне листя і пекли на ньому хліб з нового урожаю.

До Іллі поспішали завершити жнива. Дожинаючи, залишали на полі пучок незжатих стебел — так звану «спасову бороду». Її прикрашали квітами, клали скибочку хліба, з колоска вимінали зернята і засівали ними «бороду». Господар качався біля неї, примовляючи: «Спасе, Спасе, перенеси силку на другу нивку». Колоски з «бороди» святили, зерно висівали з першим посівом озимини.

Із святом Іллі пов'язано багато приказок та прислів'їв: «Як прийшов Ілля, то багатий тепер і я», «На Іллі новий хліб на столі». Та час було думати про засівання, тому й казали: «До Іллі

пар, а по Іллі зяб». У серпні починалася негода, частішали грозові дощі, які називали «горобиними». Прислів'я мовило: «Як прийде Ілля, то наробить гниллля». Чоловікам уже не годилося надягати солом'яні брилі, які носили під час літньої спеки: «Після Іллі дурень ходить у брилі». Вважали, що брилем заволодіває нечиста сила і до того, хто продовжував його носити, ставилися з осторогою.

4 серпня — свято Марії Магдалини. Загалом на Україні його відзначали досить скромно, дотримуючись заборон на окремі види робіт, зокрема обробку конопель та льону. На Звенигородщині зазвичай варили цього дня вареники, пекли бабку, фарбували яйця і ходили на цвинтар поминати померлих.

9 серпня відзначали святого Паликопа (в окремих місцевостях — святого Пантелимона). У цей день не дозволялося жати, в'язати, косити: хто знехтує заборону, в того гроза чи пожежа копи спалить. Та водночас у центральних областях України вважали, що святий Пантелимон прихильно ставиться до тих, хто на свято працює на толоці, допомагаючи хворим, удовам та сиротам збирати врожай.

14 серпня — Маковія, одне з найбільших серпневих свят. За легендами, Маковій став святим, прийнявши муки за віру. У народі побутувало переконання, що він має вплив на городину, зілля, хвороби, ворожіння, воду, дощ.

Рано-вранці жінки і дівчата готували Маковейку, або Маковія. До свічки в'язали пучки різних квітів: головки дикого і городнього маку, соняшник, васильки пахучі, м'яту, барвінок, чорнобривці, повняки, любисток, колоски жита, пшениці,— і несли до церкви освячувати. Брали з собою також цілюще зілля — кріп, німицю, петрові батоги, перелет, буркун, чорнобиль, моркву, деревій,— з яких потім готували лікувальні відвари. З цвіту соняшника — від лихоманки та від плаксивців у малих дітей, з моркви — від жовтяниці, кропу — від головного болю, деревію — від шлункових захворювань; відваром свяченого любистку, м'яти, дівчата мили коси,— щоб хлопці любили.

Сильнодіючим засобом вважали свячений мак. Диким маком — «видюком» обсипали хлів, коли телилася корова,— «від відьми», а також хату,— «щоб не ходив мрець». На Хмельниччині свяченим маком обсипали на весіллі молодих, відганяючи нечисту силу.

На Маковія святили також воду, якою потім лікували від переляку, пристріту, окроплювали хворих на пропасницю. На Черкащині свячену воду давали хворим на депресію — тим, у кого «на душі досада». Збризкували нею також город, стіжки зі збіжжям, а в посушливі літа ходили в поле святити кринички.

На Макрвія святили в церкві колоски зі «спасової бороди», вінки з жита, пшениці, вівса. Коли виходили сіяти озимину, розкидали ці колоски по полю та домішували свячене зерно до посівного — на добрий урожай.

Майже повсюдно на Україні на Маковія готували обрядову страву — коржі та пиріжки з маком.

19 серпня — Спаса. Святого Спаса пов'язували із скотарством, городиною і садовиною, бджільництвом. Відзначали свято вельми урочисто.

До церкви несли святити яблука, груші, щільники з медом, віск, у південних районах — кукурудзу. Свячений віск, а також мед зберігали до наступної весни і кидали в першу весняну сниту для підгодовування бджіл. Існувало повір'я, що свячені на Спаса яблука допомагають при сліпоті. Дитині з поганим зором давали в руки по яблуку, і та прозрівала.

Обрядовими стравами на Спаса були пироги з яблуками і мед у сотах.

Спаса — поминальний день. Отож, пекли поминальні калачі, хлібці. На Житомирщині в ніч на Спаса влаштовували ритуальну вечерю — «діди»: запалювали свічку, молилися Богу, вечеряли, а по тому ставили страву з ложками на край печі, щоб вночі їли «діди». Свячену садовину роздавали біля церкви старцям, щоб пом'янули померлих.

На Спаса літо зустрічалося з осінню. «Прийшов Спас, бери рукавиці про запас»,— казали в народі.

28 серпня святкували Першу Пречисту. Не працювали в полі і на городі. Вдягались у чисті сорочки,— щоб увесь рік тіло було чистим.

31 серпня — Флора і Лавра. Цих святих вважали оберігачами худоби, особливо коней,— їх водили до річки купати, щоб були здорові і сильні. У цей день не годилося нічого робити кіньми. В окремих районах Сумщини ікону із зображенням святих Флора і Лавра навіть ставили у стайні,— «щоб ніщо не зашкодило худобі».

Валентина БОРИСЕНКО,
кандидат історичних наук.

Двобій з «підземними дияволами»

У сім'ї, про яку піде мова, найбільше непокоїлися здоров'ям доньки. Кволу від народження, її спостигали недуги. Та поступово почала здавати й дружина. Справжню драму пережили, коли в дочки виявили пухлину. Тоді надломилося здоров'я й чоловіка. Правда, глава сім'ї найдовше тримався в іншому: не пускав близьких до екстрасенсів. Ну, а коли, мов у приказці, «відкрилися ворота перед бідою», здався: ведіть!

Не приховуючи в'їдливої усмішки, дивився на незнайомця, котрий, переступивши поріг, почав крутити в руках якусь дротину. Тим же інструментом обстежив дружину, доньку, самого господаря. Коли незнайомець сказав, що причиною захворювань у сім'ї є їхній будинок, а точніше, земля, на якій він стоїть, чоловік зловтішно повернувся до родичів: мовляв, ну чи не казав я вам, що серйозного тут чекати годі...

Одначе під тиском родини, до якої приєдналася вже й дружина, все ж почав шукати нове, «благополучне» житло, як радив екстрасенс. Відбув клопоти переїзду, все ще картаючись власною поступливістю. А... через місяць настрій переселенця різко змінився. На новому місці помітно пожвавішала дружина. Вдалося локалізувати ріст пухлини у доньки. Та й сам відчув бодьорість, наче гнітючу гору з плечей скинув. Ще через півроку справи й зовсім змінилися на краще. Ось тоді прийшов до свого добродійника, аби вибачитись і подякувати. Той лиш доброзичливо всміхнувся: не ви перший, не ви останній.

Я розповів про випадок з практики відомого київського екстрасенса, президента Української міжвідомчої асоціації біолокації, керівника науково-методичного республіканського центру «Біолокс» В. С. Стеценка. Журнал «Наука і суспільство» вже писав про нього. Отож мені й лишається перейти до бесіди з ним.

— Василю Савичу, наприкінці минулого року в Москві відбувся всесоюзний семінар з незвичайним порядком денним: «Проблеми геопатогенних зон». У ньому взяли участь дослідники з різних регіонів Радянського Союзу, а також США, Угорщини, Фінляндії, Швейцарії, Південної Америки. Ви виступили там з кількома доповідями й повідомленнями. Невже вийшла «з підпілля» одна з найдревніших і найзагадковіших сфер психоенергоінформатики — проблема геопатогенних зон (чи як ви їх називаєте скорочено — ГПЗ)!

— Якщо виходити із зовнішніх ознак, скажімо, з того, що в семінарі взяли участь представники всіх підрозділів вітчизняної науки,— академічної, вузівської, галузевої, фахівці найрізноманітніших профілів,— то виникне враження, ніби, справді, крига скресла. Та це — на перший погляд. Бо ж проаналізувавши склад учасників і тематику доповідей, побачимо, що приїхали переважно ті, хто давно досліджує цю тему, так би мовити, на голому ентузіазмі. Генерали від науки — керівники великих наукових підрозділів — не поспішають надати офіційного статусу вченню про геопатогенність, позаяк воно нібито не дістало переконливого матеріалістичного обґрунтування. Насправді ж, вкотре далася взнаки інерція часів, коли ідеологічні догми у природознавстві переважали над об'єктивною істиною.

А шкода! На семінарі, організованому Міжвідомчою комісією з проблем біолокації Науково-технічного товариства імені О. Попова, було представлено такі аргументи щодо геопатогенності, які тверезо й неупереджено мисляча людина просто не може ігнорувати. Більше того, наведені факти свідчать, що нехтування даних про ГПЗ дорого коштує суспільству: тяжко хворіють і навіть гинуть люди, яких можна врятувати; народне господарство зазнає мільярдних збитків, яким можна ефективно запобігти. Над кожним з нас, і над нашими нащадками — загроза, яку можна відвести.

— Поясніть, будь ласка, детальніше, про що йдеться!

— Річ у тім, що з давніх-давен помічено: є певні ділянки землі, після тривалого перебування на яких хворіють люди, тварини. Та й розвиток місцевих рослин помітно відхиляється від норми: часто утворюються потворні нарости, дупла, активізуються різні хвороби, шкідники. У таких місцях не рекомендувалося зупинятися на ночівлю, і категорично застерігалося — ні в якому разі не зводити житло для людей чи тварин. Древні китайці вважали, що в глибинах під такими ділянками живуть підземні дияволи. Наші предки-слов'яни називали ці місцини «погибельними». В інших краях подібні ділянки зажили інших назв. Та суть від цього не змінилась: люди боялися і обминали їх. У тому ж таки древньому Китаї перш, ніж спорудити житло, запрошували лозоходця, аби перевірив, чи немає під будівельним майданчиком «глибинної нечисті». На Аппенінах і Балканах це довіряли тваринам: моститься на місці кішка чи собака — годиться під оселю. Вдавалися й до складніших випробувань. Приміром, на місці майбутньої новобудови ставили клітки з кролями, курми та іншою живністю. Через місяць-другий забивали їх і розтинали: якщо внутрішні органи тварини були ушкоджені виразками, патологіями, значить, треба було шукати інше місце для будівництва. Втім, і в наших селах запитайте у старих людей, як обирають місце під житло, і почуєте, що то не є проста справа.

— Одначе, зараз подібні перестороги вважають забобонами...

Так, багато керівників різних рангів, зокрема й проектних, будівельних установ, вважає саме так. Будівлі зводять будь-де. А розплачуються за це мешканці. На тому ж таки семінарі у Москві наводилося безліч даних про те, що різні ГПЗ проходять прямісінько під житловими масивами в столиці країни, Ленінграді, Києві, Іркутську, Томську і багатьох інших населених пунктах. Чим це обертається для людей, з'ясував мій колега — кандидат геолого-мінералогічних наук І. П. Букович. Використовуючи метод біолокації, він дослідив геопатогенні зони, які проходять під шістьма вулицями Житомира. А потім поцікавився станом здоров'я місцевих жителів. Проаналізував понад 11,5 тисяч амбулаторних карток. І виявив, що мешканці будинків, під якими проходять ГПЗ, удвоє частіше хворіють на гіпертонію, утроє — на ішемічну хворобу серця. В окремих оселях постійно «прописалися» онкологічні недуги.

Сибірські медики встановили, що в ГПЗ змінюється навіть структура крові хворого. Інші дослідники доповіли на семінарі про те, що в геопатогенних зонах локалізуються хворі на цукровий діабет, виразку шлунка, розлади нервової системи, психіки тощо. Повідомлялося й про іншу закономірність: значна частина хворих позбулася навіть хронічних недугів, виїхавши на «здорову» територію. До речі, і в моїй практиці є близько 500 таких випадків.

— Які примітні риси геопатогенності!

— Передусім впадає в око те, що на певній території частіше, ніж деінде, хворіють люди. Нерідко — цілими сім'ями, безперервно. У таких місцях навіть після тимчасового перебування людина відчуває млявість, сонливість, нерідко — головний біль. У інших, навпаки, наростає збудженість, дратівливість, надокучливе відчуття дискомфорту. У приміщеннях, зведених на ГПЗ, незатишно, стіни часто тріскаються, просідають, дерев'яні вироби швидко деформуються, трухлявіють.

Будинки повністю перебувають у зоні доволі рідко, як правило, ГПЗ перетинає лише частину приміщень. Коли над таким місцем стоїть ліжко, людина погано спить, вранці не відчуває характерної бадьорості, свіжості. Діти тут плачуть, каверзують. Як не пригадати народні прикмети? Є давній звичай: якщо немовля непокоїться, постійно плаче, не спить — слід перенести колиску в інше місце кімнати. Оце і є реакція на ГПЗ.

— Що ж «запускає пазурі» в людей у таких зонах! Не підземні ж дияволи, як вважалося у давнину!

— Знання про ГПЗ у фахівців значно розширилися останніми роками, одначе повністю розгадати їх таємницю не вдалося. Відомо, скажімо, що на таких ділянках землі живий організм звідує потужні стресові навантаження. Біолокатори фіксують тут могутній потік вібрації, що здіймається з глибин землі. Потрапивши у таку перетряску, здоровий організм поступово втрачає збалансованість,

під дією безперервних потужних вібрацій то в одному, то в іншому органі чи системі «відходять гайки». Ну а ослаблений взагалі «розсипається».

Яка природа цих «негативних» потоків? Помічено, скажімо, що ГПЗ найчастіше виявляються там, де в глибинах земної кори є так звані тектонічні розломи. З надр планети нагору тягнеться ніби могутній трубопровід, яким піднімаються грунтові води, газ, тут відбуваються бурхливі геохімічні й геофізичні процеси, по-особливому трансформуються потоки інформаційної біоенергії тощо. Часто геопатогенні зони трапляються на територіях, де багато підземних вод. Це, як правило, низини, яри, болотисті місця. Є ГПЗ, породжені діяльністю людини: потужні підземні трубопроводи, тунелі метро, підземні гірничі виробки, промислові, енергетичні, транспортні об'єкти, екологічно шкідливі виробництва (насамперед, АЕС, хімкомбінати). Бувають «зони», утворені спільно людиною і природою (скажімо, коли підземні води, карстові порожнини забруднюються токсичними відходами промислового виробництва). На поверхню вони проектуються у вигляді плям різноманітної форми і розмірів, нагадуючи контури ярів, воронок, вирв величиною від кількох сантиметрів до багатьох кілометрів. Втім, ГПЗ техногенного походження можуть мати обриси також і геометрично правильні: лінії, прямокутники, кола, сегменти і т. ін.

— На семінарі деякі доповідачі висловлювали думку, що геопатогенні зони можна нейтралізувати предметами природного походження чи штучно сконструйованими. Демонстрували навіть різні пірамідки, паралелепіпеди, морські мушлі, що успішно перемагали «підземних дияволів».

— Українська делегація, як і чимало інших учасників семінару, була категорично проти таких тверджень, позаяк ідеться про спробу ввести в оману і науковців, і громадську думку. Наш багаторічний досвід досліджень неспростовно свідчить: єдиний рятунок від патогенної зони — піти з неї геть. Те ж саме радять і народні цілителі на основі досвіду багатьох поколінь. Ну, що може вдіяти пірамідка, зроблена з металевих прутиків, з могутніми процесами у земній корі по суті величезною глибинною домною, що вивергає на поверхню згубні «відходи»? Нейтралізувати можна хіба що невеличкі геопатогенні точки, але вони «погоди не роблять».

До речі, шляхом, схожим на наш, ідуть і західні колеги. Бразільці на рівні проектно-пошукових робіт на будівельних майданчиках виявляють ГПЗ і уникають будівництва на них житлових чи виробничих приміщень. У Німеччині на ділянках автострад, котрі перетинаються потужними геопатогенними зонами, ставлять застережні знаки водіям, чим помітно зменшують число аварій. У Латвії реалізується велика програма робіт, за якою за межі ГПЗ виносять тваринницькі приміщення, завдяки чому знижують захворюваність худоби, підвищують надої молока.

На жаль, не всюди знають про геопатогенні зони, належно оцінюють небезпеку. Адже йдеться про те, що тут хворіють будь-які живі організми, швидше руйнуються будівлі, частіше виходить з ладу устаткування, трапляються аварії.

— Чим тут можна зарадити?

— Насамперед, не зволікаючи, розпочати вивчення проблеми. Керівництву Академії наук, МОЗ, галузевих наукових закладів вже час зрозуміти: через їхній консерватизм зазнають величезних збитків мільйони людей (причому, в найдорожчому — здоров'ї), держава. Нині є вже всі можливості для того, аби створити карту геопатогенних зон спершу в населених пунктах, надто в районах новобудов, а потім і загалом, на території республіки. Можна й достатньо ефективно вивчати вплив ГПЗ на здоров'я людей. Їх лікування. Адже тисячам хворих можна поліпшити самопочуття хоча б тим, що поміняти місце їх проживання, роботи, ба навіть переставити ліжко в інший куток кімнати. Там же, де людина змушена певний час перебувати в ГПЗ (адже, повторюю, на «хвороботворних» ділянках землі зведено безліч житлових і виробничих приміщень, і державі не по кишені відмовитися одразу від них), слід дотримуватися певних рекомендацій, переглянути режим праці та відпочинку. Можливо, мешканцям «зон» слід навіть матеріально компенсувати небезпеку для їх здоров'я.

До того ж, виявити ГПЗ технічно просто: за допомогою біолокації — того самого древнього «лозоходіння». Виноградну, вербову гілузку, спеціальні контури з дроту чи тонких металевих прутиків легко знайде чи виготовить той, хто забажає. Індикатори «крутяться» в руках практично кожної здорової людини. Слід лише навчитися працювати з ними, дешифрувати сигнали, які вони подають.

Бесіду записав
Олександр РАКІН.

Автор етюду — ЕОМ

Т. Штролейн і Л. Цаглер, математики-програмісти з Мюнхена, застосувавши комп'ютер, проаналізували результати двох ендшпілів — короля з турою проти самотнього короля і короля з турою проти короля і слона.

У першому, елементарному, закінченні вченим удалося встановити: тура дає мат за 16 ходів, що підтверджується висновками шахової теорії.

Цікавим є аналіз другого закінчення: і тут знайдено позиції з максимальним розв'язанням (18 ходів). Ось одна з них (діаграма № 1). Шлях до перемоги такий:

1. Крa5! Крb7 2. Тb3 Крa7 3. Тf3!

Тільки перехід тури на поле f3 веде до мети. Не пропускає виграшу, але продовжує рішення 3. Тc3 Крb7 4. Тb3 Крa7 5. Тf3! і далі, як в основному варіанті.

3. ...Сe2

Кращого немає. Якщо 3... Сc4, то 4. Тc3, і на відступ слона — 5. Тc7 Крb8 6. Крb6, досягаючи виграшної позиції Клінга і Горвіца (1851 р.). На 3. ...Сb7 вирішує 4. Тf7 Крb8 5. Крb6.

4. Тf7 Крb8 5. Крb6 Крc8 6. Крc6

Якби тура не контролювала пункт f3, відповіддю на цей хід міг би бути шах слоном.

6. ...Крd8 7. Крd6 Крc8

Спроба короля сховатися у безпечному кутку на полі h8 провалилася, отже, довелося повернутись: до втрати слона веде 7. ...Крe8 через 8. Те7+.

Альтернативою було 8. ... Крd8, завдяки чому і виникла ще одна позиція Клінга і Горвіца, в якій до перемоги веде 9. Тc2 Сd3 10. Тd2! Сg6 11. Тg2! Сf7 12. Тh2 Крc8 13. Тh8 Крb7. 14. Тh7 дає виграш слона.

9. Крc6 Сc4 10. Крb6 Сb3

Першої позиції Клінга і Горвіца досягнуто. Можливий такий фінал:

11. Тc3 Сa2 12. Тc2 Сb3 13. Тb2 Сe6

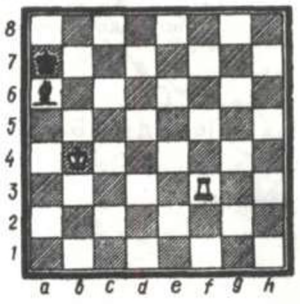

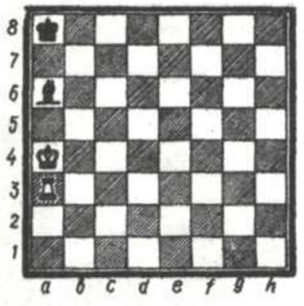

Сміхофразотрон

Гідна кандидатура

Збори раціоналізаторів ремонтно-механічного заводу розпочалися за півгодини до закінчення робочого дня. Щоб швидше впоратися з єдиним питанням, начальник бюро раціоналізації та винахідництва заводу Долгушев одразу ж перейшов до діла.

— Товариші! Нам потрібно обговорити кандидатури для присвоєння звання «Кращий раціоналізатор заводу». Спершу я поділюся своїми думками, а потім хто побажає, висловить свої.

— На мою думку,— вів далі Долгушев,— кандидатура у нас є гідна, до того ж одна-єдина. Але це не означає, що на заводі мало хороших раціоналізаторів. Ні! Хороші раціоналізатори на нашому підприємстві є. І їх багато.

Візьмемо для прикладу такі дані. Найбільший економічний ефект торік дала пропозиція майстра В'язенка — 260 тисяч карбованців. Технолог Ступінь подав та запровадив найбільше пропозицій — 15. Бригадир Сапуга розробив найважливішу, на загальну думку керівництва, пропозицію по удосконаленню стружкокружколожкообертача.

Однак, скажіть, хто ще, крім директора нашого заводу, шановного Олексія Валентиновича, брав участь у розробці та впровадженні всіх без винятку пропозицій минулого року? Ніхто. Прізвище Чурбенка стоїть під кожною розробкою. Це факт.

Тому я вважаю, що у нас на заводі є тільки одна кандидатура для присвоєння цього почесного звання. Питання навіть не варто ставити на голосування. Чи може хтось має іншу думку? — Долгушев подивився в залу.

Там запала така тиша, що було чутно, як вахтер, тітонька Зоя на заводській прохідній гримає на робітника Петренка: «Не пущу, нахаба, ще п'ять хвилин до кінця зміни!».

Заводські раціоналізатори і не помишляли суперечити Долгушеву. Кращий раціоналізатор заводу — директор Олексій Валентинович Чурбенко. Це розуміли всі. Справді-бо, без прізвища Чурбенка на паперах навряд чи кому вдасться упровадити свою рацпропозицію.

Володимир ПОЛІЩУК.
м. Кіровоград.

Баранізми

Марно радити баранові, куди піти вчитися.

Баран-екзаменатор: перевіряв міцність знань рогами.

Бараняча дидактика: виховувати в отарі, через отару і для отари.

Міняю звивини на рогах на звивини мозку.

Леонід ЗАБАРА.

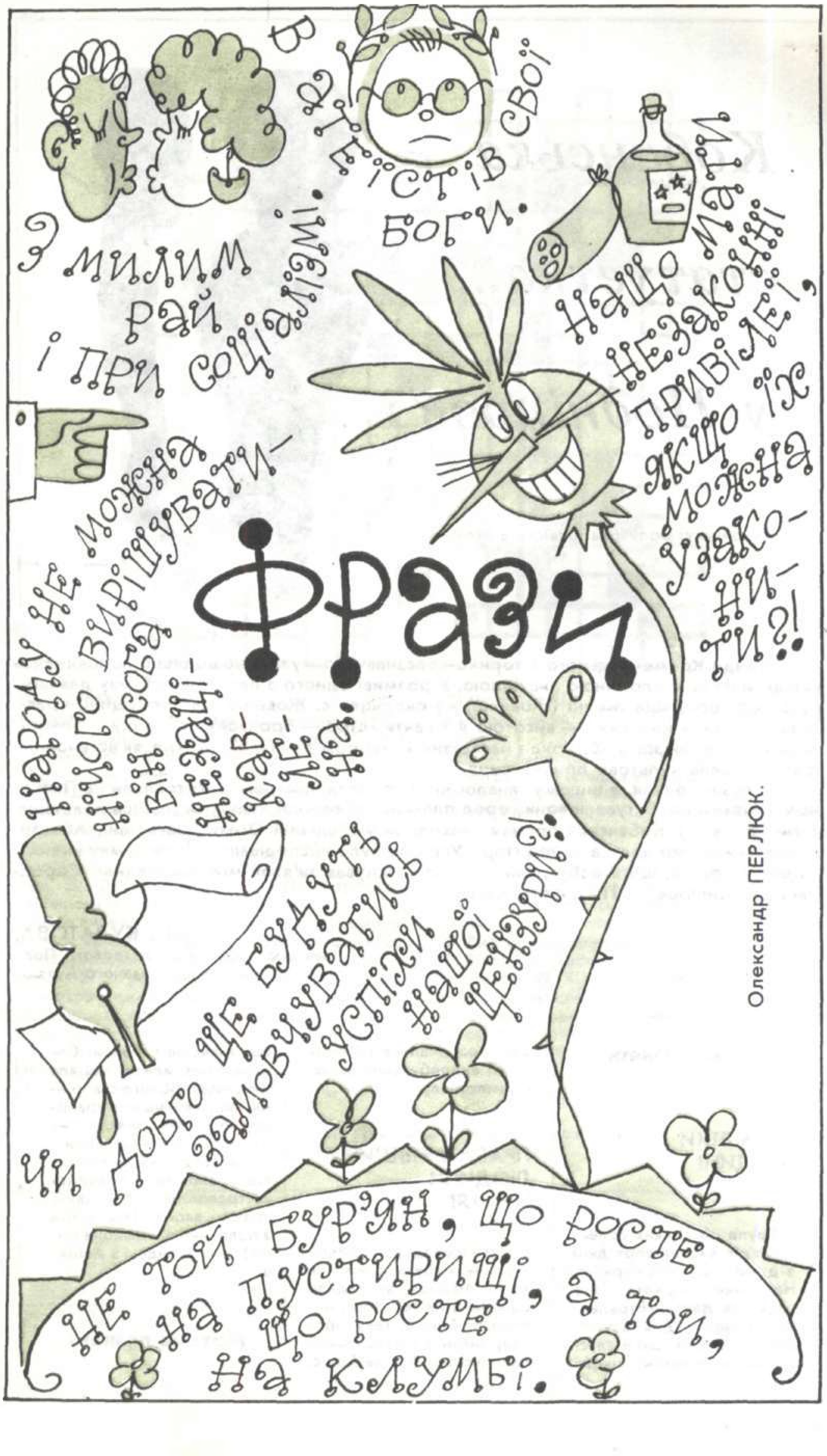

Фрази
В атеїстів свої боги.
З милим рай і при соціалізмі!
Нащо мати незаконні привілеї, якщо їх можна узаконити?!
Народу не можна нічого вирішувати — він особа незацікавлена.
Чи довго ще будуть замовчуватись успіхи нашої цензури?!
Не той бур'ян, що росте на пустирищі, а той, що росте на клумбі.
Олександр ПЕРЛЮК.

Кобанська статуетка... у Подніпров'ї

На знімку: бронзова підвіска з Жовніна.

Фонди Кременчуцького історико-краєзнавчого музею нещодавно поповнились унікальною археологічною знахідкою. У розмиві одного з пагорбів поблизу давньоруського городища Желні (Жовніна) на околицях с. Жовніне, на Черкащині, краєзнавці виявили невелику — висотою 4,9 сантиметра — бронзову статуетку оголеної жінки на повний зріст. Фігурка з наскрізним отвором для підвішування, як встановили фахівці, мала культове призначення.

Головне, однак, в іншому: аналогічні статуетки-прикраси виготовляли на Північному Кавказі і побутували вони серед племен кобанської культури (перша половина І тис. до н. е.). Кобанську бронзу знаходили у Північній Осетії, Дагестані, Абхазії. Відкриття такого зразка на території України було несподіваним, і, на думку вчених, свідчить про те, що в добу раннього заліза існував зв'язок між населенням Середнього Подніпров'я і Північного Кавказу.

Ірина КУЛАТОВА,
завідуюча сектором археології Полтавського краєзнавчого музею.

Мозаїка планети

ПІДМЕТКИ З ...ДИНІ

Група німецьких селекціонерів вивела сорт дині з дуже міцною шкуркою. Настільки міцною, що годиться для виготовлення підметок для взуття. До того ж вона ще й еластична, як звичайна шкіра. Вже розпочалися лабораторні випробування нового матеріалу.

ПРАБАТЬКІВЩИНА ЛЮДИНИ — ГРЕЦІЯ?

Безпосередні предки людини, мабуть, з'явилися не в Африці, як гадали раніше, а на території нинішньої Греції. Таку гіпотезу висунув французький палеонтолог Луї де Боніс, що знайшов у районі Солуна фрагменти черепа людиноподібного створіння, якого він назвав уранопітеком. Вік знахідки — близько десяти мільйонів років. На думку де Боніса, від уранопітека походить австралопітек афарський, кістки якого (вік — три з половиною мільйона років) були знайдені в Африці.

Мозаїка планети

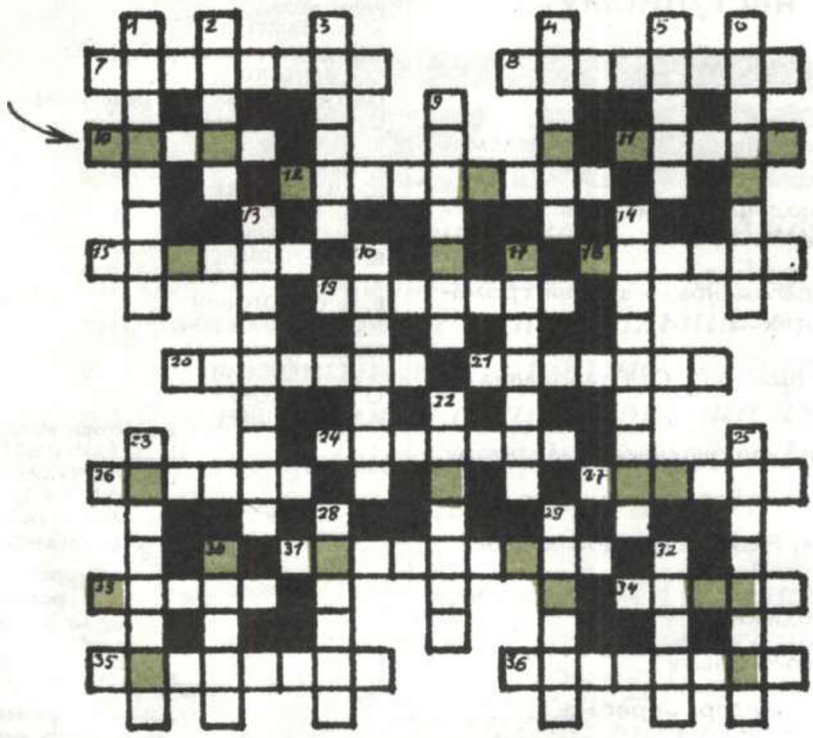

ПО ГОРИЗОНТАЛІ:

7. Французький письменник, великий знавець жіночої душі. 8. Композитор, автор балету «Раймонда». 10. Видатна українська актриса. 11. Збірка творів Н. І. Кобринської. 12. Справжнє прізвище Марка Вовчок. 15. Персонаж драми «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського. 18. Жінка — відомий майстер народної художньої кераміки. 19. Чеський композитор, автор ораторії «Свята Людмила». 20. Декоративна квітка. 21. У грецькій міфології жінка, що була нібито причиною всього лиха на Землі. 24. Жанр середньовічної драми, сюжет якої завершувався «чудом». 26. Грецька богиня, яку зображали з пов'язкою на очах. 27. Громадська і політична діячка демократичного напряму на Галичині. 31. Українська драматична актриса, режисер, педагог. 33. Село Московської області, відоме на весь світ. 34. В архітектурі масивний, квадратний у поперечному перерізі, стовп. 35. Українська письменниця. 36. Ссавець-гризун.

ПО ВЕРТИКАЛІ:

1. Український кінорежисер і драматург. 2. Поема Т. Г. Шевченка. 3. У грецькій міфології — самозакоханий вродливий юнак. 4. Сестра Котигорошка в п'єсі Шияна. 5. Легендарна українська народна співачка. 6. Наречена та близький друг І. Франка. 9. Музичний твір переважно віртуозного характеру для сольного інструменту та оркестру. 13. Дружина Ярослава Мудрого. 14. Київський князь, син Ольги. 16. Донька Володимира Мономаха. 17. Автор «Сікстинської Мадонни». 22. Ворожіння, прийоми передбачення майбутнього. 23. Вид декоративно-прикладного мистецтва. 25. Вірш Ліни Костенко. 28. Відомий український актор. 29. Жінка-депутат Верховної Ради УРСР. 30. Жіноче ім'я. 32. Героїня грецької міфології, символ матері-страждальниці, який використовували у своїй творчості Леся Українка, О. Кобилянська.

м. Івано-Франківськ. Склав Тарас ГОЙ.

Розв'язавши кросворд, ви у виділених клітинках прочитаєте афоризм Жана Поля.

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД, вміщений у № 6 ц. р.

По горизонталі: 3. Апсида. 4. Діорит. 6. Аскет. 9. Падекатр. 10. Реактанс. 11. Шахта. 12. Одеон. 14. Просо. 17. Телекс. 18. Буриме. 20. Нерол. 23. Скарн. 27. Бреве. 28. Мемістор. 29. Мачетеро. 30. Агора. 31. Стакер. 32. Ігуана.
По вертикалі: 1. Силоксид. 2. Косеканс. 3. Атлант. 5. Тронка. 6. Аршин. 7. Кахель. 8. Трамп. 12. Октан. 13. Еклер. 15. Олива. 16. Океан. 19. Колесо. 21. Еристика. 22. Лібра. 23. Схема. 24. Равендук. 25. Прекос. 26. Пірога.

Читайте у наступному номері:

Більшість-меншість. Стосунки, взаєморозуміння

Людина і людяність. Дискусія за круглим столом

Михайло Драгоманов — вчений, громадянин, політик...

Загадковий приїзд О. С. Грибоєдова на Україну

Два виміри національного характеру

Наука і релігія. Роздуми вченого

Техніка і ми. Небезпека «домашнього» магнетизму

Як казали козаки...

Глави з Нового Завіту

Народний календар. Вересень

Поради для дому, для сім'ї

Зілля від головного болю

Звідки походить картопля

М. Нострадамус — пророк чи містифікатор?

Інформація звідусіль

Автори надрукованих матеріалів несуть відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, географічних назв тощо, а також за те, що в матеріалах не використані дані, які не підлягають відкритій публікації. Редакція може друкувати статті в порядку обговорення, не поділяючи точку зору автора.

Рукописи і знімки редакція не рецензує і не повертає.

При передруку посилання на журнал обов'язкове.

Головний редактор
Ю. Г. РОМАНЮК

Редколегія:
Б. М. ГИЧКО
(відповідальний секретар)
В. І. ІВЧЕНКО
(заступник головного редактора)
С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ
В. П. КУХАР
І. Д. ЛЕПША
Ю. М. ПАХОМОВ
М. В. ПОПОВИЧ
А. М. СЕВЕРИН
В. І. СЕРГІЙЧУК
К. М. СИТНИК
Е. В. СОБОТОВИЧ
Н. В. СУКМАНСЬКА
(редактор відділу)
К. С. ТЕРНОВИЙ
О. К. ФЕДОРУК
А. О. ЯЦИШИН

Редактори відділів:
Ц. М. ГАНУШКЕВИЧ
М. В. КУХАРЧУК
А. В. ПАПУША
М. М. РОЗУМНИЙ
Н. В. СУКМАНСЬКА

Літературний редактор
С. В. ЯНКО

Коректор
Т. Д. МУРАВИЦЬКА

Художнє оформлення та художній макет
Р. Є. БЕЗП'ЯТОВА та
Г. П. ФІЛАТОВА

Зареєстрований Державним комітетом Української РСР по пресі, серія КП, № 185.
Здано до набору 30.04.91.
Підписано до друку 03.07.91.
Формат 70×108/16.
Папір офсетний № 1. Офсетний друк.
7,7 ум. друк. арк.
16,5 ум. фарб. відб.
9,7 облік.-вид. арк.
Тираж 40 250 прим.
Зам. 01130071.

Ціна (передплатна) 80 коп.
Ціна (вроздріб) 1 крб. 20 коп.

Адреса редакції:
252025, Київ-25, Рильський пров., 10.
Адрес редакции: 252025, Киев-25, Рыльский переул., 10.
Телефони: комутатор 2280016, додаткові — 3-76, 3-71, 3-63.

Комбінат друку видавництва «Радянська Україна», 252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.
Комбинат печати издательства «Радянська Україна», 252047, Киев-47, проспект Победы, 50.

Ежемесячный научно-популярный и литературно-художественный иллюстрированный журнал общества «Знание» Украинской ССР «Наука и общество»
(на украинском языке), № 7 1991 г.

Издательство «Радянська Україна»

Слідкуйте за рекламою.
НЕ ПОШКОДУЄТЕ!

АКУСТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

АМФІТОН 50АС-022

Акустична система «Амфітон 50АС-022» високоякісно відтворює звукові програми при спільній роботі з різноманітними видами побутової радіоелектронної апаратури, що її вихідна потужність дорівнює від 10 до 80 Вт за активного навантаження 4 Оми.

Акустична система — трисмугова. Як низькочастотна ланка використовується гучномовець 75ГДН-3, середньочастотна — 20ГДС-3, високої частоти — 6ГДВ-7. Частоти для настроювання розподільчих фільтрів 0,6 і 4,8 кГц. Система «Амфітон 50АС-022» має індикатор небезпечного перевантаження, а також регулятор рівня звукового тиску в діапазоні середніх та високих частот.

ОСНОВНІ ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ:

вихідна потужність — 50—80 Вт,
номінальний вхідний опір 4 Оми,
діапазон відтворення частот — 25—25000 Гц.

ВАЖИТЬ СИСТЕМА *без упаковки* не більше 24 кг *і має розміри* не більше 360×675×330 мм.

Про іншу популярну продукцію ВО «Карпати» — у наступних номерах.

Виготовлювач — ВО «Карпати», *Прикарпатський радіозавод.*

**УСЕ, ЩО РОБЛЯТЬ
У ВИРОБНИЧОМУ ОБ'ЄДНАННІ
«ПРИКАРПАТЛІС»,
РОБЛЯТЬ КРАСИВО І НАДІЙНО!**

Якщо ви або ваші діти захоплюються тенісом,— а тенісом нині захоплюються всі,— до ваших послуг надійні, зручні і красиві ракетки, виготовлені методом склеювання на Болехівському лісокомбінаті виробничого об'єднання «Прикарпатліс». Для їх випуску створено спеціальне обладнання, використовується струганий шпон з різних порід дерев. Ракетки покриті кольоровим нітроцелюлозним лаком, руків'я — шкірою. Витримують щонайменше 1500 ударних дій.

Отже, завітавши у магазин спорттоварів, зверніть найперше увагу на тенісні ракетки болехівців «Україна», «Юність» і дитячу «Малятко».

Безумовно, і на міцні та зручні хокейні клюшки, які випускає це ж підприємство і також за кращою на Україні технологією.

ЙОГО АДРЕСА:

*285600 Івано-Франківська область,
Долинський район,
смт Болехів,
лісокомбінат.*

Ціна по передплаті — 80 коп.
Ціна у роздріб — 1 крб. 20 коп.

ISSN 0130—7037 «Наука і суспільство», 1991, № 7, 1—88